

Latvijas Republikas

TIESĪBSARGS

Dzirnavu ielā 16

Rīgā, LV-1010

PĒTĪJUMS

BIEDROŠANĀS BRĪVĪBA

Pētījuma autori:

mag.iur. Ilze Spūle

mag.iur. Agnija Tiļļa

Rīga 2007

SATURS

A. BIEDROŠANĀS BRĪVĪBAS INSTITŪTA IZPRATNE ATBILSTOŠI STARPTAUTISKAJIEM CILVĒKTIESĪBU STANDARTIEM

1. Biedrošanās brīvības saturs ?
2. Tiesības dibināt biedrību un tiesības iestāties biedrībā ?
3. Negatīvā biedrošanās brīvība ?
4. Biedrības autonomija un pašnoteikšanās ?

B. BIEDROŠANĀS BRĪVĪBAS IEROBEŽOJUMI

1. Ierobežojumu pieļaujamība ?
2. Biedrošanās brīvības subjekts ?
3. Biedrošanās mērķi un biedrības darbība ?
4. Biedrošanās brīvības normatīvā regulējuma nepilnības Latvijā ?
 - 4.1. Biedrību un nodibinājumu likums ?
 - 4.2. Sabiedriskā labuma organizāciju likums ?
 - 4.3. Latvijas administratīvo pārkāpumu kodekss ?

C. PĒTĪJUMA KOPSAVILKUMS

1. Biedrošanās brīvības saturs un pazīmes ?
2. Biedrošanās brīvības īstenošanas mehānismi ?
3. Ieteikumi normatīvo aktu pilnveidošanai ?

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS ?

Pētījuma mērķis – atklāt biedrošanās brīvības saturu un īstenošanas problēmas, izvērtējot Latvijas normatīvos tiesību aktus, kas regulē biedrošanās brīvību, un to atbilstību Latvijas Republikas Satversmei¹ un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, un meklējot iespējamus risinājumus esošo un potenciālo problēmu novēršanai. Pētījums izstrādāts, pamatojoties uz 10.09.2007. līgumu.

Pētījumā izmantotas vairākas pētniecības metodes, piemēram, zinātniskās literatūras un juridiskās prakses teorētiskā analīze, situāciju modelēšana un interpretācija. Biedrošanās brīvības saturu palīdzēja noskaidrot avotu kvalitatīvā analīze, konteksta analīze un starptautiskās prakses gadījuma analīze, kā arī apkopotie ekspertu viedokļi.

Raksturojot pētījuma bibliogrāfiju jānorāda, ka pārsvarā izmantotas ārvalstu monogrāfijas, zinātniski raksti, kuru autori ir starptautiska līmeņa eksperti no Lielbritānijas, Vācijas, Dānijas un citām valstīm. Teorētisko atziņu ilustrēšanai tika izmantoti gan ārvalstu konstitucionālo tiesu spriedumi, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi. Tāpat pētījumā analizēti gan nacionālie, gan Eiropas Savienības un starptautiskie normatīvie tiesību akti.

Pilns izmantoto avotu saraksts pievienots pētījuma noslēgumā. Pētījumam pielikumā tiek pievienotas izmantoto avotu kopijas.

¹ Latvijas Republikas Satversme: LR konstitūcija. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

A. BIEDROŠANĀS BRĪVĪBAS INSTITŪTA IZPRATNE ATBILSTOŠI STARPTAUTISKAJIEM CILVĒKTIESĪBU STANDARTIEM

[1] Dabiskā cilvēka privilēģija ir ne tikai darboties sev un būt pašam par sevi, bet arī spēja saskaņot savu rīcību un apvienot pūles ar saviem līdzcilvēkiem, darbojoties kopīgi. Biedrošanās brīvības svarīgums izpaužas apstākļi, ka domu, uzskatu un vārda brīvībai būtu ļoti ierobežota nozīme, ja netiktu nodrošināta iespēja savas domas, idejas, ticību un uzskatus paust līdzcilvēkiem, kuri ir apvienojušies līdzīgu mērķu labad.²

1. Biedrošanās brīvības saturs

Pilsoniskās, politiskās un ekonomiskās tiesības

[2] Biedrošanās brīvība pieder pie pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pilsoniskās un politiskās tiesības savukārt ir citu tiesību funkcionēšanas priekšnoteikums, tās veido demokrātijas organizatorisko pamatu un pastāv kā vērtība, uz kuras pamata publiskajai varai sevi jāierobežo un uz kuru tai jāorientējas.³ Faktiski biedrošanās brīvība, tāpat kā vārda un pulcēšanās brīvība ir gan pilsoniskās, gan politiskās tiesības. Biedrošanās brīvība kā pilsoniskās tiesības garantē personas aizsardzību no nepamatotas publiskās varas un citu privātpersonu iejaukšanās un aizskārumiem.⁴ Ar terminu "pilsoniskās tiesības" apzīmē tiesības, kas piemīt ikvienam cilvēkam un bez kurām dzīve mūsdienu sabiedrībā nebūtu iespējama.⁵

[3] Biedrošanās brīvība kā politiskās tiesības kopā ar pulcēšanās brīvību un vārda brīvību⁶ ir viena no būtiskākajām demokrātiskas valsts pamatvērtībām, kas nodrošina, ka aktīva pilsoniskā sabiedrība var aizstāvēt savas tiesiskās intereses, līdzdarboties demokrātiskajos procesos, kā arī publiski paust savu viedokli. Tādas personas tiesības kā biedrošanās brīvība, vārda brīvība un pulcēšanās brīvība ir demokrātijas, tai skaitā demokrātisku vēlēšanu priekšnoteikums, nodrošinot personai iespēju reāli piedalīties demokrātiskajā tautas gribas veidošanas procesā,⁷ sabiedriskās domas veidošanā un savu

² Jayawickrama N. The Judicial Application of Human Rights Law. Cambridge University Press, 2002, p.738.- 739.

³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 668.lpp.

⁴ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.385.

⁵ Ziemele I. (zin. red.) Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē. Rīga: Izglītības solji, 2000, 68.lpp.

⁶ Sk. papildus: Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. Human Right Quarterly, 1997, Vol.19, p.777.

interešu īstenošanā un aizsardzībā. Tieši politiskās intereses visefektīvāk var aizstāvēt, apvienojoties ar citām personām.

[4] Atšķirībā no pulcēšanās brīvības biedrošanās brīvības aizsardzība aptver arī ļoti nozīmīgu ekonomisko interešu aizsardzību – tiesības dibināt un darboties arodbiedrībā. Ņemot vērā to, ka biedrošanās brīvība pieder pie trīs dažādu kategoriju pirmās un otrās paaudzes tiesībām (pilsoniskās, politiskās un ekonomiskās tiesības), šīs brīvības interpretācija brīžiem var likties nebūt ne vienkārša un ne viennozīmīga.⁸

Valsts negatīvais un pozitīvais pienākums

[5] Ievērojot pamattiesību evolūciju, ar pilsoniskajām un politiskajām tiesībām apzīmē “pirmās paaudzes tiesības”, kas attīstījās 18.gadsimtā Francijā un Amerikas Savienotajās Valstīs (turpmāk – arī ASV). Pirmās paaudzes tiesībām ir vairāk negatīvs nekā pozitīvs raksturs, proti, tās uzliek valstij pienākumu atturēties no kādas darbības, no ierobežošanas personu brīvībās. Klasiskais pamattiesību jēdziens primāri bija indivīda *status negativus sive libertatis*, kas vērsās pret publisko varu, iedibinot indivīda tiesības uz sfēru, kas brīva no valsts, un ierobežojot valsts iejaukšanās iespēju individuālajā tiesību sfērā.⁹ Īpaši tas attiecās uz tā sauktajām brīvībām – biedrošanās brīvība, vārda brīvība, reliģijas brīvība utt.¹⁰ Pamattiesības jeb pamatbrīvības sākotnēji tika traktētas kā aizsardzības tiesības pret valsti. Tas izriet no šo tiesību idejas attīstības, kā arī no vēsturiskajiem priekšnoteikumiem, kas noveda pie pamattiesību iekļaušanas konstitūcijās.¹¹ Pamattiesības kā “personas – valsts” attiecības ir īpaša konstitucionāltiesiska atbilde uz vēsturisko situāciju, jo publiskā vara tiecās pārkāpt personu brīvību. Vēlāk, attīstoties pamattiesību izpratnei, ar tām tika saprasts arī valsts pienākums radīt atbilstošus apstākļus pamattiesību un brīvību īstenošanai, piemēram, radīt materiālo un procesuālo tiesību bāzi.¹²

⁷ Sk. plašāk: Michael Saward. *The Terms of Democracy*. Cambridge 1998. Citēts pēc: Prof. Dr.h.c. ass.jur. Dipl.–Pol. Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19.decembris, Nr.50.

⁸ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.385.

⁹ Strack C. Pamattiesības un privātās tiesības. Getingena. Referāts nolasīts Latvijas Republikas Satversmes tiesā 2007.

¹⁰ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 669.lpp.

¹¹ BverfGE 7, 198–230–Lüth. Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts: Studienauswahl 1. 2.Aufl. Hrsg. von Grimm D. und Kirchhof P., bearb. von Eichheiger M. Tübingen, Mohr, 1997, S.44 Citēts pēc: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 670.lpp.

¹² Ziemele I. (zin.red.) *Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē*. Rīga: Izglītības solji, 2000, 68. – 69.lpp.

[6] Praksē biedrību veidošanās un eksistence ir atkarīga no likumā noteiktām vadlīnijām un noteikumiem, kas ir piemērojami biedrību dibināšanai, darbībai un darbības izbeigšanai.¹³ Normatīvais regulējums nodrošina, ka biedrība tiek integrēta pastāvošajās tiesiskajās attiecībās, tiesību sistēmā, tādējādi juridiski aizsargājot izveidojušās attiecības, biedru tiesības, kā arī trešo personu un sabiedrības tiesības un tiesiskās intereses. Tas gan nenozīmē, ka biedrošanās brīvības īstenošana ir pilnībā un tikai atkarīga no likumdevēja. No konstitūcijas izriet, ka normatīvajam regulējumam ir jābūt līdzsvarotam un samērīgam, tam ir jāsekmē biedrību brīvu veidošanos un pašnoteikšanos. Tas nozīmē, ka ne katrs normatīvais biedrošanās brīvības regulējums ir uzskatāms par biedrošanās brīvības ierobežojumu, tieši pretēji – noteikts regulējums ir nepieciešams, lai biedrošanās brīvību būtu iespējams realizēt dzīvē.¹⁴

[7] Sākotnēji pamattiesību normām nebija jānosaka robežas atsevišķu personu tiesiskajām attiecībām savā starpā, tās nebija vispārējs brīvības un vienlīdzības garants, bet bija vērstas tikai uz attiecībām starp personu un valsti. Tā, piemēram, Veimāras Republikas konstitūcijā tika garantēta personu pamattiesību aizsardzība no valsts varas, tomēr pastāvēja arī divi būtiski izņēmumi (Veimāras Republikas konstitūcijas 118. un 159.pants) – vārda brīvība un biedrošanās brīvība –, kas *expressis verbis* tika aizsargātas arī no nevalstiskām jeb sociālām varām. Taču brīvības un vienlīdzības problēmas ir arī personu savstarpējās attiecībās jeb privātajās tiesībās (piemēram, biedrības – biedra un biedru savstarpējās attiecībās).¹⁵ Tādējādi biedrošanās brīvība aizsargā ne tikai individuus no valsts iejaukšanās to brīvībā, bet arī nodrošina biedrošanās brīvības ievērošanu starp pašiem indivīdiem, uzliekot valstij par pienākumu radīt nepieciešamo normatīvo bāzi un nepieciešamības gadījumā iejaukties indivīdu tiesiskajās attiecībās, izmantojot pamatotos un atbilstošus līdzekļus, lai aizsargātu indivīdu brīvību ievērošanu.

Biedrošanās izpausmes formas

[8] Biedrošanās brīvība pieder pie sazināšanās tiesībām, un tai var būt visdažādākās izpausmes formas – kultūras, sporta, mākslas, izglītības, labdarības, “brīvā laika pavadīšanas”, ideoloģiskās, interešu grupu un citas personu apvienības. Biedrošanās brīvība atzīsts cilvēka pamatvēlmi apvienoties ar citiem cilvēkiem, lai veicinātu to kopīgo mērķu sasniegšanu. Biedrošanās brīvība aizsargā individuus no izolācijas. Tiesības dibināt biedrību ir būtiska šīs brīvības sastāvdaļa.

¹³ Michalowski S., Woods L. German Constitutional Law. The protection of civil liberties. Dartmouth: Ashgate, 1999, p.279.

¹⁴ Ibid, p.280.

¹⁵ Strack C. Pamattiesības un privātās tiesības. Getingena. Referāts nolasīts Latvijas Republikas Satversmes tiesā 2007.

[9] Par speciālajām biedrošanās brīvības izpausmes formām ir uzskatāmas politiskās partijas, reliģiskās organizācijas un arodbiedrības.¹⁶ Kā atzīts lietā *Young, James and Webster v. United Kingdom*¹⁷ tiesības iestāties un darboties arodbiedrībā [arī politiskā vai reliģiskā organizācijā – autor.] ir tikai viens no daudzajiem biedrošanās brīvības aspektiem. Savukārt lietā *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*¹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk arī – ECT) noraidīja valdības argumentu, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvencijas (turpmāk arī – Konvencija) 11.pantā garantētā biedrošanās brīvība attiecas tikai uz arodbiedrībām, norādot, ka Konvencijas 11.pants politiskās partijas aizsargā jo īpaši, ņemot vērā politisko partiju būtisko lomu demokrātiskā sabiedrībā.¹⁹ Tāpēc regulējot arodbiedrību, politisko partiju var reliģisko organizāciju darbību, vienmēr ir jāpatur prātā un jāievēro biedrošanās brīvības pamatprincipi.

[10] Biedrošanās brīvība ietver sevī dažādas domas, idejas un principus, kas ne visi ir atklāti un iezīmēti ECT praksē.²⁰ Starptautiskajā tiesu praksē, piemērojot Konvencijas 11.pantu, faktiski ir notikusi fokusēšanās tieši uz politiskajām partijām un arodbiedrībām, savukārt par biedrošanās brīvības izpausmes formu nav tikušas atzītas sociālās grupas (piemēram, darba kolēģi, klasesbiedri) un radinieki (ģimene), norādot, ka šādas “personu apvienības” neaizsargā Konvencijas 11.pants. Tomēr biedrošanās brīvības izpratne neaprobežojas tikai ar arodbiedrībām un politiskajām partijām, bet gan ir saprotama atbilstoši tās vārdiskajai jēgai jeb vārda “biedrošanās” plašākā nozīmē.²¹

Biedrošanās brīvība starptautiskajos dokumentos

[11] Lai labāk izprastu biedrošanās brīvības saturu, turpmāk tiek sniegts ieskats arī vairākos starptautiskajos dokumentos sniegtajos biedrošanās brīvības jēdziena skaidrojumos. Būtiskākās Latvijai saistošās starptautisko tiesību normas, kas nosaka valsts pienākumu nodrošināt biedrošanās brīvību un šīs brīvības īstenošanas kārtību, ir ietvertas Konvencijā, Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk arī – Pakts) un Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā (turpmāk arī – Deklarācija).

¹⁶ Grundgesetz Kommentar. Band II. At. 6–16.a. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.76.

¹⁷ ECT spriedums lietā *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1981) 4 EHRR 38.

¹⁸ ECT spriedums lietā *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey* (1998) 26 EHRR 121.

¹⁹ Ovey C., White R. *The European Convention of Human Rights*. Oxford University Press, 2006. p.337.

²⁰ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, p.421.

²¹ Clayton R., Tomlinson H. *The Law Of Human Rights*. Oxford University Press, 2000.

[12] Saskaņā ar *Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas*²² 11.panta pirmo un otro daļu katram ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās²³ un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības veidot arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses. Šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tiem, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, vai citu cilvēku tiesības un brīvības. Šis pants nekavē noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku, policijas vai valsts pārvaldes sastāvā.

*Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām*²⁴ 22.panta pirmā un otrā daļa noteic, ka katram ir tiesības uz biedrošanās brīvību ar citiem, ieskaitot tiesības dibināt arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizsargātu savas intereses. Šo tiesību izmantošanā nav nekādu ierobežojumu, atskaitot tos, kas paredzēti likumā un kas nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā valsts vai sabiedriskās drošības un sabiedriskās kārtības interesēs, iedzīvotāju veselības vai citu personu tiesību un brīvību aizsardzībai. Savukārt *Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām*²⁵ 8.pantā ir ietvertas katra cilvēka tiesības dibināt arodbiedrības savu ekonomisko un sociālo interešu sekmēšanai un aizsardzībai un iestāties tajās pēc paša izveles, ievērojot vienīgi attiecīgās organizācijas noteikumus. Minētās tiesības var izmantot bez jebkādiem ierobežojumiem, atskaitot tos, kas paredzēti likumā un kas demokrātiskā sabiedrībā nepieciešami valsts drošības vai sabiedriskās kārtības interesēs vai citu juridisko vai fizisko personu tiesību un brīvību aizsardzībai.

Saskaņā ar *Deklarācijas* 20.panta pirmo un otro daļu katram ir tiesības uz biedrošanās brīvību, nevienu nevar piespiest piederēt kādai biedrībai.

²² Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautiskais līgums. Stājās spēkā 1998.gada 1.novembrī. Pap.sk.: Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu: LR likums. 13.06.1997 12.jūnijs, *Latvijas Vēstnesis* Nr. 143/144.

²³ Biedrošanās brīvības un pulcēšanās brīvības pastāv līdzās gan Konvencijas 11.pantā, gan Deklarācijas 20.pantā, kas liecina par šo brīvību "radniecību" un norāda uz līdzīgiem šo brīvību piemērošanās principiem. Tomēr biedrošanās brīvība un pulcēšanās brīvība ir divas atsevišķas, patstāvīgas brīvības.

²⁴ Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām: Starptautiskais līgums. Stājās spēkā 1976.gada 23.martā.

²⁵ Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām: Starptautiskais līgums. Stājās spēkā 1976.gada 3.janvārī.

[13] Lai gan *Eiropas Savienības Pamattiesību harta* nav juridiski saistošs dokuments, tomēr ir acīmredzams, ka Eiropas (Kopien) tiesai (*Court of Justice*) ir visas iespējas piepildīt hartas principus ar attiecīgo saturu jau tagad neatkarīgi no tā, ka pagaidām harta pauz tikai politiska rakstura principus.²⁶ Eiropas Konstitūcijas projekta II daļas "Savienības pamattiesību harta" II-12.pants aizsargā pulcēšanās un biedrošanās brīvību, nosakot, ka ikvienam ir tiesības uz mierīgas pulcēšanās un biedrošanās brīvību visos līmeņos, jo īpaši politiskajā, arodbiedrību un civilajā jomā.²⁷ 12.panta pirmās daļas regulējuma mērķis ir noteikt biedrošanās brīvību arī Eiropas dimensijā.²⁸ Jāņem vērā, ka Latvijas Republika (turpmāk arī – Latvija) ir ratificējusi Līgumu par Konstitūciju Eiropai.

Lai arī Eiropas Savienības (turpmāk arī – ES) ideja ir balstīta tieši uz ekonomisko interešu īstenošanu, ES jau sen ir uzņēmusies saistības aizsargāt personas tiesības un pamatbrīvības, kuras kopš 20.gadsimta 60.gadiem ieviesusi Eiropas (Kopien) tiesa, savā praksē aizstāvot pilsoņu pamattiesības Kopienas tiesību aktu piemērošanas gadījumos. Arī līdz šim ES ir uzsvērusi cilvēktiesību ievērošanas nozīmi. ES dibināšanas līguma 6.pants noteic, ka "Savienība tiek dibināta, pamatojoties uz brīvības, demokrātijas, cilvēktiesību ievērošanas, pamatbrīvību un tiesiskuma principu, kas dalībvalstīm ir kopēji."²⁹

Biedrošanās brīvības konstitucionālais regulējums Latvijā

[14] Līdz ar valstiskās neatkarības atjaunošanu 1990.gada 4.maijā, tūlīt pēc deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" pieņemšanas, pieņemot deklarāciju "Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos", Latvija apliecināja savu gatavību cienīt un ievērot personas tiesības un brīvības, tādējādi parādot pasaules sabiedrībai savu virzību uz demokrātiskas un tiesiskas valsts nostiprināšanu. Svarīgi, ka personas tiesības biedroties

²⁶ Ziemele I. Starptautiskas tiesības un cilvēktiesības Latvijā: abstrakcija vai realitāte. Rakstu krājums - Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 33.lpp.

²⁷ Eiropas Konstitūcija: starptautiska līguma projekts, ko 2003.gada 13.jūnijā un 10.jūlijā pieņēma Eiropas Konvents. Nav spēkā. Luksemburga: Eiropas Kopien Oficiālo publikāciju birojs, 2004, 60.lpp.

²⁸ Eiropas parlamenta mājas lapa, http://www.europarl.europa.eu/comparl/libe/elsj/charter/art12/default_en.htm.

²⁹ Pleps J., Meijere L. Pulcēšanās brīvības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problēmas Latvijā. Valsts cilvēktiesību biroja pasūtīts pētījums, 18.lpp.

Latvijā tika atzītas jau starpkaru periodā.³⁰ 1923.gadā pieņemtajā likumā "Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām"³¹ bija noteikts, ka „visiem Latvijas iedzīvotājiem šī likuma robežās ir tiesība brīvi apvienoties biedrībās, politiskās organizācijās un reliģiskās apvienībās”. Profesors M.Lazersons likumus, kas nodrošināja pilsoņu tiesības un pamatbrīvības, uzskatīja par konstitucionāliem likumiem.³²

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijas Republikas Augstākās padomes 1991.gada 10.decembrī pieņemtā konstitucionālā likuma "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi"³³ 31.pantā tika ietvertas biedrošanās brīvības garantijas, nosakot, ka „visiem ir tiesības brīvi izveidot sabiedriskās organizācijas un piedalīties to darbā, ja šo organizāciju mērķi un praktiskā rīcība nav pretrunā ar likumu. Aizliegts izveidot slepenas organizācijas un Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes institūcijām nepakļautas bruņotas vienības.” Šo regulējumu 1998.gada 6.novembrī aizstāja Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk arī – Satversme) 8.nodaļa.

[15] Biedrošanās (apvienošanās) brīvība kā viena no cilvēka (personas) pamattiesībām ir nostiprināta Satversmes 102.pantā, nosakot, ka ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās. Satversmes 108.pantā ir ietverta īpaša aizsardzība attiecībā uz arodbiedrībām, nosakot, ka valsts aizsargā arodbiedrību brīvību. Tādējādi biedrošanās brīvība konstitucionālā līmenī tiek atzīta par vienu no personas pamattiesībām un demokrātiskas sabiedrības vērtībām.

[16] Satversmes normu interpretācijas ekskluzīvas tiesības pieder Latvijas Republikas Satversmes tiesai (turpmāk arī – Satversmes tiesa). Atbilstoši Satversmes 85.pantam izvērtējot likumu atbilstību Satversmei, Satversmes tiesa nosaka, kāds ir attiecīgo Satversmes normu tvērums un saturs. Satversmes tiesas secinājumi, kas ietverti tās nolēmumos, ir vispārobligāti.³⁴ Līdz šim Satversmes tiesas nolēmumos 102.pants nav ticis interpretēts.

³⁰ Tas apstāklis, ka Satversmē nebija ietverts cilvēktiesību katalogs, nenozīmē, ka līdz 1998.gadam pamattiesību normām nebija konstitucionāla ranga – augstākā juridiskā spēka tiesību sistēmā. Sk. plašāk: Levits E. Piezīmes par Satversmes 8.nodaļu – Cilvēka pamattiesības. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1999, Nr.9-12, 12.-13.lpp. Citēts pēc: Pleps J., Meijere L. Pulcēšanās brīvības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problēmas Latvijā. Valsts cilvēktiesību biroja pasūtīts pētījums, 5.lpp.

³¹ Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām: LR likums. *Likumu un noteikumu krājums*, 1923. 27.jūlijs, Nr.12. Nav spēkā.

³² Lazersons M. "Konstitucionālā" likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr.6, 165.-168.sl.

³³ Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi: LR konstitucionālais likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības ziņotājs*, 1992. 30.janvāris, Nr.4.

³⁴ Pleps J. Administratīvās tiesas procesa avoti. Likums un Tiesības, 2005, Nr.9 (73), 283.lpp.

[17] Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmē ietvertās pamattiesību normas nav pretnostatāmas starptautiskajām cilvēktiesību normām. Pienākums izmantot starptautiskās normas Satversmē noteikto pamattiesību interpretācijā izriet no Satversmes 89.panta, kas paredz, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem. Attiecīgās Satversmes normas ir jāpiemēro atbilstoši starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem, ja rodas šaubas par šo normu saturu un robežām. Konvencija un starptautiskie pakti par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kā arī šo starptautisko cilvēktiesību dokumentu piemērošanas prakse ietekmē Satversmē ietvērto pamattiesību interpretāciju. Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī ir interpretācijas līdzeklis, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvērto pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas.³⁵ Kā jau Satversmes tiesas spriedumos vairākkārt secināts, ja ir šaubas par Satversmē ietvērto cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši tai interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē.³⁶ Līdz ar to Satversmē nostiprinātā biedrošanās brīvība ir analizējama kopsakarā ar Konvencijas 11.pantu un attiecīgi paktu 22. un 8.pantu.

Dažu ārvalstu valstu prakse

[18] ASV Cilvēktiesību konvencijas 16.panta pirmā daļa noteic, ka katram ir tiesības brīvi biedroties ideoloģisku, reliģisku, politisku, ekonomisku, darba, sociālo, kultūras, sporta vai citu mērķu vārdā. ASV deklarācijas par cilvēka tiesībām un pienākumiem 22.pants noteic, ka katram ir tiesības biedroties ar citiem, lai veicinātu, realizētu un aizsargātu savas tiesiskās politiskās, ekonomiskās, reliģiskās, sociālās, kultūras, profesionālās, arodbiedrību un citas intereses.

[19] Kanādas Federācijā biedrošanās brīvība ir nostiprināta Kanādas Tiesību un brīvību hartas 2.daļas (d) punktā, kas paredz, ka viena no personas pamatbrīvībām ir biedrošanās brīvība. Hartā noteiktās biedrošanās brīvības saturs lielākoties Kanādas Federācijas tiesu praksē līdzīgi kā ASV tiesu praksē ir ticis aplūkots tieši arodbiedrību lietās. Divi galvenie jautājumi, par kuriem diskutēts, ir tiesības streikot un negatīvā biedrošanās brīvība.

³⁵ Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija sprieduma lietā Nr.2004-18-0106 secinājumu daļas 5.punkts.

³⁶ Sk.: Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 secinājumu daļas 5.punktu, 2004. gada 6.decembra sprieduma lietā Nr.2004-14-01 secinājumu daļas 8.punktu.

Hartas 2.daļas (d) punkts aizsargā personas tiesības biedroties ar citām personām to kopēju interešu un labuma dēļ. Identificējot Hartā noteiktās biedrošanās brīvības saturu, Kanādas Federācijas tiesas atšķirībā no ECT ir likušas tikai nelielu uzsvāru uz biedrību, kuras dibinātas individu darbības un brīvas gribas rezultātā un uz kurām attiecas biedrošanās brīvība, un publisko biedrību, uz kurām, savukārt, biedrošanās brīvība nav attiecināma, nošķiršanu.³⁷

Āfrikas Cilvēka un tautu tiesību hartas 10.pants noteic, ka katram individuam ir tiesības brīvi biedroties, nodrošinot, ka tiek ievērots likums.³⁸

[20] Krievijas Federācijas (turpmāk arī – KF) konstitūcijas 30.pantā ir noteikts – “katram ir tiesības apvienoties biedrībās, ieskaitot tiesības dibināt profesionālās personu apvienības, lai aizsargātu savas intereses. Sabiedrisko organizāciju darbības brīvība ir garantēta”. KF juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka pilsoniskas sabiedrības neatņemams elements ir attīstīta sabiedrisko organizāciju sistēma. Ar to palīdzību cilvēki var risināt kopējās problēmas, apmierināt un aizsargāt savas vajadzības un intereses politiskajā, ekonomiskajā, kultūras jomā, kā arī visa veida sabiedriskās dzīves jomās. Tās ir no valsts neatkarīgas organizācijas, kas tomēr spēj ietekmēt valstisko institūciju darbību un vienlaicīgi ierobežot to nepamatoto iejaukšanos sabiedriskajā dzīvē.³⁹

2. Tiesības dibināt biedrību un tiesības iestāties biedrībā

[21] Viena no biedrošanās brīvības izpausmes formām ir tiesības dibināt biedrību, iestāties un darboties tajā. Konvencijas 11.pantā ietvertais formulējums “jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības veidot arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses” nozīmē, ka biedrošanās brīvība ir personas subjektīvās tiesības kopā ar līdzīgi domājošiem dibināt biedrību vai arī iestāties jau eksistējošā biedrībā.⁴⁰ Konvencijas 11.pants aizsargā personas brīvību veidot un piedalīties biedrībās jeb sabiedriskās organizācijās, lai pārstāvētu biedru kopīgās intereses un veicinātu to īstenošanu.

[22] Konvencijas 11.pantā garantētās tiesības ir saistītas ar demokrātiskas sabiedrības politiskajām un sociālajām vērtībām. Vēsturiski Konvencijas 11.panta saknes rodamas Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas

³⁷ Clayton R., Tomlinson H. The Law Of Human Rights. Oxford University Press, 2000.

³⁸ Jayawickrama N. The Judicial Application of Human Rights Law. Cambridge University Press, 2002, p.735.

³⁹ http://www.constitution.garant.ru/DOC_10003000_sub_para_N_2000.htm

⁴⁰ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.387.

20.pantā un 23.panta ceturtajā daļā.⁴¹ Deklarācijas 23.panta ceturajā daļā noteic, ka katram ir tiesības dibināt un iestāties arodbiedrībā, lai aizsargātu savas intereses.

Personu apvienības pastāvīgums

[23] Biedrošanās atšķirībā no pulcēšanās ir vairāk formāla, organizēta un patstāvīga. Gadījuma kontakti nav pietiekami, lai tos atzītu par nodibinājušos personu apvienību. Ir nepieciešama zināma personu piepūle un pārdomātas darbības, lai izveidotu personu apvienību un tās organizatorisko struktūru. Biedrošanās brīvība nav tas pats, kas cilvēka tiesības (vispārējā brīvība) baudīt citu cilvēku sabiedrību, būt sabiedrībā.

[24] “Biedrošanās” nozīmē personu apvienošanos kopēja mērķa vārdā. ECT praksē ir izkristalizējušies divi galvenie kritēriji – brīvprātīgums un kopējs mērķis.⁴² Kā secināts lietā *McFeeley v. United Kingdom*⁴³, biedrošanās brīvībai, no kuras izriet arī personas tiesības dibināt un darboties biedrībā, ir īpaša pazīme – nodibinātajai personu apvienībai jeb cilvēku grupai ir jābūt noteiktiem kopīgiem mērķiem, un tās darbībai jābūt orientētai uz šo mērķu sasniegšanu. Biedrošanās brīvība neattiecas uz personas tiesībām uzturēties citu personu sabiedrībā, kā arī vienkārši komunicēt ar citām personām.⁴⁴ ECT ir secinājusi, ka cietumnieku ieslodzīšana vieninieku kamerā nav uzskatāma par Konvencijas 11.panta pārkāpumu, jo biedrošanās brīvība neietver cietumnieku tiesības komunicēt un uzturēties citu cietumnieku sabiedrībā, tai skaitā “biedroties” ar citiem cietumniekiem šādā nolūkā.⁴⁵

Arī attiecības, kas veidojas starp darbiniekiem, kas ir nodarbināti pie viena darba devēja, nav uzskatāmas par biedrošanos Konvencijas 11.panta izpratnē, jo tās faktiski ir atkarīgas no līgumiskajām attiecībām starp konkrēto darbinieku un darba devēju.⁴⁶

⁴¹ Gomien D., Harris D., Zwaak L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Council of European Publishing, 1999, p.301.

⁴² Piemēram, sk.: ECT spriedumus lietās *Ezelin v. France* (1991) 14 EHRR 362, *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1981) 4 EHRR 38.

⁴³ *McFeeley v. United Kingdom* (1981) 3 EHRR 161, para.44.

⁴⁴ Clayton R., Tomlinson H. The Law Of Human Rights. Oxford University Press, 2000. Interesanti, ka minētajā avotā ir atzīmēts, ka biedrošanās brīvība neietver tiesības biedroties ar dzīvniekiem.

⁴⁵ Gomien D., Harris D., Zwaak L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Council of European Publishing, 1999, p.306.

⁴⁶ *Ibid.*, p.304.

Biedrošanās brīvības formulējums paktos un atruna attiecībā uz bruņotajiem spēkiem, policiju un valsts pārvaldi

[25] Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 22.pantā ir noteikts, ka šā panta noteikumi netraucē likumā noteikt ierobežojumus tiesību uz biedrošanās brīvību ar citiem izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku un policijas sastāvā.

22.panta trešā daļa paredz, ka 22.panta noteikumi nedod tiesības valstīm, kas ir Starptautiskās darba organizācijas 1948.gada konvencijas „Par asociāciju brīvību un organizēšanās tiesību aizsardzību” dalībvalstis, pieņemt likumus, kuros nebūtu ievērotas minētajā konvencijā paredzētās garantijas, vai piemērot likumu, neievērojot šīs garantijas.

[26] Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 8.pants papildus tiesībām dibināt arodbiedrības savu ekonomisko un sociālo interešu sekmēšanai un aizsardzībai paredz arodbiedrību tiesības izveidot nacionālās federācijas vai konfederācijas un to tiesības dibināt starptautiskas arodbiedrību organizācijas vai pievienoties tām, arodbiedrību tiesības netraucēti funkcionēt bez jebkādiem ierobežojumiem, atskaitot tos, kas paredzēti likumā un kas demokrātiskā sabiedrībā nepieciešami valsts drošības, sabiedriskās kārtības interesēs vai citu juridisko vai fizisko personu tiesību un brīvību aizsardzība, kā arī tiesības streikot, ja tās tiek realizētas saskaņā ar katras valsts likumiem. Šā panta noteikumi netraucē paredzēt likumīgus ierobežojumus minēto tiesību izmantošanā personām, kas ir valsts bruņotajos spēkos, policijā vai valsts pārvaldē, kā arī nedod tiesības valstīm, kas piedalās 1948.gada Starptautiskās darba organizācijas konvencijā „Par asociāciju brīvību un organizēšanās brīvību aizsardzību”, pieņemt likumus, neievērojot minētajā konvencijā paredzētās garantijas, vai piemērot likumu, neievērojot šīs garantijas, līdzīgi kā tas ir noteikts Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.

Atruna – “netraucē paredzēt likumīgus ierobežojumus minēto tiesību izmantošanā personām, kas ir valsts bruņotajos spēkos, policijā vai valsts pārvaldē” – nenozīmē, ka abi pakti un konvencija atļauj aizliegt izmantot biedrošanās brīvību pavisam personām, kas darbojas attiecīgajā sfērās. No pakta *travaux preparatoires* izriet, ka, pirmkārt, arī attiecībā uz šīm personām ierobežojumiem ir jābūt likumīgiem, tas ir, tiesiskiem un skaidri noteiktiem. Otrkārt, šī atruna nepieļauj pilnīgu biedrošanās brīvības aizliegumu, bet gan ierobežojumu iestāties noteiktās biedrībās (piemēram, būt politiskā partijā) vai piedalīties biedrības noteiktās aktivitātēs (piemēram, streikot).⁴⁷

⁴⁷ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.398.

[27] Attiecībā uz ierobežojumu piemērošanu personām, kas ir “valsts pārvaldē”, ECT lietā *Vogt v. Germany* secināja, ka vidusskolas skolotājs nav uzskatāms par piederīgu valsts pārvaldei, un norādīja, ka attiecīgās lietas ietvaros jēdziens “valsts pārvalde” tulkojams šauri.⁴⁸

[28] Ņemot vērā nepieciešamību demokrātiskā valstī nodrošināt politisko plurālismu, ECT ir daudz stingrāk pārbaudījusi ierobežojumu pamatotību politisko partiju lietās, savukārt arodbiedrību lietās atstājot valstīm lielāku rīcības brīvību, nosakot arodbiedrību vietu un lomu valstī.⁴⁹ Tomēr lietā *Rekvenyi v. Hungary* ECT atzina, ka aizliegums policijas darbiniekam iesaistīties politiskā darbībā, tai skaitā aizliegums būt jebkāda veida politiskajā partijā nepārkāpj Konvencijas 10. un 11.pantu, jo katrā lietā ir jāizvērtē pastāvošā vēsturiskā un politiskā situācija valstī un konkrētajā gadījumā par būtisku tika atzīta nepieciešamība postkomunistiskajā Ungārijā nodrošināt pilnīgu policijas neatkarību no politiskās varas un ietekmes.⁵⁰

[29] Savukārt lietā *Grande Oriente d'Italia di Plazzo Guistiniani v. Italy*, izskatot Brīvmūrnieku biedrības pieteikumu par likumu, kas aizliedza brīvmūrniekiem strādāt valsts pārvaldes iestādēs, ECT atzina, ka, lai arī šim likumam ir leģitīms mērķis – nodrošināt sabiedrisko kārtību un aizsargāt nacionālo drošību –, jo sabiedrībā pastāv aizdomas par brīvmūrnieku darbības motīviem, tad tomēr ar likumu brīvmūrnieku darbība nav aizliegta un tāpēc šāds personas biedrošanās brīvības ierobežojums nevar tikt atzīts par nepieciešamu demokrātiskā sabiedrībā.⁵¹

Biedrības jēdziena interpretācija un saistība ar citām tiesībām

[30] Konvencijā lietotajam terminam “biedrošanās” ir autonoma nozīme, un biedrību klasifikācijai vai biedrošanās izpratnei nacionālajās tiesībās ir tikai nosacīta nozīme.⁵² Tā, piemēram, neatkarīgi no tā, vai nacionālajās tiesībās arodbiedrības tiek uzskatītas par biedrībām, tās atrodas Konvencijas 11.panta aizsardzībā. Attiecībā uz personu apvienībām, kuru pamatmērķis ir ekonomisku labumu gūšana, vēl

⁴⁸ ECT sprieduma lietā *Vogt v. Germany* (1996) 21 EHRR 205, para 67.

⁴⁹ Sk.: piemēram, ECT spriedumu lietā *Gustafsson v. Sweden* (1996) 22 EHRR 409; Cullen H. Freedom of association as a political right. *European Law Review. Human Right Survey*, Sweet&Maxwell, 1999, p.45.

⁵⁰ Reid K. A Practitioner`s Guide to the European Convention of Human Rights. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004, p.315.

⁵¹ *Ibid.*, p.316.

⁵² Sal. Clayton R., Tomlinson H. *The Law Of Human Rights*. Oxford University Press, 2000; Reid K. A Practitioner`s Guide to the European Convention of Human Rights. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004, p.311.; Harris D., O`Boyle M., Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, p.421.

pastāv domstarpības – vai tās iekļaujas Konvencijas 11.panta aizsardzības lokā vai nē.

[31] Tātad personas apvienojas, lai dibinātu biedrību, vai iestājas jau esošā biedrībā. Bet ko nozīmē jēdziens “biedrība”? Biedrība (*association*⁵³, *der Verein*⁵⁴) var tikt definēta dažādi. Piemēram, biedrība ir uz īpašu statūtu pamata noformēta brīvprātīga personu apvienība – parasti bezpeļņas – kāda sabiedriska mērķa sasniegšanai kultūrā, mākslā, sportā, zinātnē utt.⁵⁵ Vai arī – biedrība ir reģistrēta interešu grupa, kas darbojas kopīga mērķa sasniegšanai. Biedrošanās brīvība dod iespēju bez valsts iejaukšanās jebkurai personai apvienoties ar citām personām biedrībā to kopīgā mērķa sasniegšanai. Tomēr biedrošanās brīvība negarantē personai, ka apvienojoties tās izvirzītie mērķi tiks sasniegti.⁵⁶ Biedrošanās brīvība nozīmē personas tiesības kopā ar citām personām veidot kopīgu organizāciju, kas pārstāv biedrus to kopīgo interešu aizsardzībā. Šī jaunizveidotā “organizācija” spēj aizsargāt ne tikai biedru, bet arī savas intereses, un tai ir tiesības un pienākumi attiecībā ar tās biedriem.⁵⁷

[32] Konvencijas 11.pantam pastāv cieša saikne ar citiem Konvencijas un tās protokolu pantiem. Tā, piemēram, *Pirmā Protokola 3.pants*, kas garantē personu tiesības uz brīvām vēlēšanām, ir radniecīgs Konvencijas 11.pantam, kas garantē tiesības uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību, tai skaitā indivīda tiesības uz politisku biedrošanos ar citām personām ar partijas piederības starpniecību. Neapšaubāmi pastāv saikne starp visiem šiem pantiem, proti, nepieciešamība garantēt viedokļu pluralisma ievērošanu demokrātiskā sabiedrībā, īstenojot pilsoniskās un politiskās brīvības. Konvencija un protokoli ir uzskatāmi par vienotu veselumu. Taču Pirmā Protokola 3.pants ir noformulēts atšķirīgi, tas neaprobežojas ar „legitīmu mērķu” konkrētu uzskaitījumu, valstīm ir rīcības brīvība atsaukties uz mērķi, kas nav ietverts šajā sarakstā,

⁵³ (*Association – an official group of people, who have joined together for a particular purpose; union – an association or a club for people or organizations with the same interest.*) Oxfords advanced learner's Dictionary of Current English. Edited by Sally Wehmeier. [b.v.], Oxford university Press, 2000, p.62., 1419.

⁵⁴ (*Der Verein ist im Verfassungsrecht eine Erscheinungsform des Zusammenschlusses einer Mehrheit von Personen. Im Privatrecht ist Verein eine auf eine gewisse Dauer berechnete Personenvereinigung mit körperschaftlicher Verfassung, die als einheitliches Ganzes gedacht wird, daher einen Gesamtnamen führt und im Bestand vom Wechsel der Mitglieder unabhängig ist. Der rechtsfähige, nichtwirtschaftliche Verein (Idealverein) erlangt Rechtsfähigkeit durch Eintragung in das Vereinsregister.*) Köbler G. Juristisches Wörterbuch für Studium und Ausbildung. München: 6.Aufl. Verlag Vahlen, 1994, S.385.

⁵⁵ Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Kamene, 2000, 26.lpp.

⁵⁶ Reid K. A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004, p.308.

⁵⁷ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. Law of the European Convention on Human Rights. London: Butterworths, 1995, p.421.

lai pamatotu ierobežojumu, ar nosacījumu, ka mērķis ir savietojams ar tiesiskas valsts principu un Konvencijas vispārīgajiem mērķiem. ECT, izskatot lietu, kas saistīta kā ar Pirmā Protokola 3.pantu, tā arī Konvencijas 11.pantu, atzina, ka Pirmā Protokola 3.pants ir *lex specialis* un nav nepieciešama atsevišķa sūdzību izskatīšana saskaņā ar 11.pantu.⁵⁸ Tomēr atsevišķiem tiesnešiem bija cits viedoklis, secinot, ka tiesības, kas tiek garantētas saskaņā ar Konvencijas 11.pantu, ietver ne tikai tiesības iestāties politiskā partijā, bet arī ierobežo iespējas sodīt par partijas piederību pagātnē. Tādējādi Pirmā Protokola 3.panta piemērošana neizslēdz Konvencijas 11.panta piemērošanu.⁵⁹

[33] Lietā *Young, James and Webster v. United Kingdom* ECT atzina, ka Konvencijas 11.pantam ir autonoma loma un konkrēta piemērošanas sfēra, tomēr tajā aizsargātās biedrošanās brīvības mērķi ir rodami arī citos Konvencijas pantos, tai skaitā Konvencijas 9. un 10.pantā, nodrošinot personiskā viedokļa aizsardzību, apziņas un vārda brīvību.⁶⁰

[34] Biedrošanās brīvība, kas tiek aizsargāta Konvencijas 11.pantā, bieži tiek salīdzināta ar Starptautiskās Darba organizācijas konvenciju Nr.87 "Par biedrošanās brīvību un tiesību apvienoties aizsardzību".⁶¹ Šī konvencija ir izstrādāta, lai pietiekamā detalizācijas pakāpē aptvertu tos biedrošanās brīvības aspektus, kas ir īpaši būtiski arodbiedrībām un ko vienā Konvencijas pantā nevar atrunāt.

[35] Sākotnēji ECT praksē Konvencijas 11.pantā nostiprinātā biedrošanās brīvība daudzās lietās tika interpretēta ciešā saistībā ar personas nodarbošanos, darbu, arodbiedrību un darba devēju asociāciju jautājumiem. Vēlāk ECT lietās akcentēja no Konvencijas 11.panta izrietošo politisko partiju aizsardzību.⁶²

Biedrības reģistrācija un juridiskās personas statuss

[36] Jānorāda gan, ka ne Konvencijas 11.pants, ne Deklarācijas 20.pants, kā arī ne Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 22.pants neierobežo biedrošanās brīvību atkarībā no personu apvienošanās mērķa (personu apvienības var būt reliģiskas, politiskas, labdarības vai kaut vai "suņu draugu" apvienības, pastmarku kolekcionāru biedrības u.c.), kā arī neierobežo šādas biedrošanās

⁵⁸ ECT sprieduma *Ždanoka pret Latviju* 115.punkts, iesniegums Nr.58278/00.

⁵⁹ Tiesnešu Spilmana (*Spielmann*) un Jēgera (*Jaeger*) daļēji atšķirīgais viedoklis pie sprieduma *Ždanoka pret Latviju* 5.punkts.

⁶⁰ ECT spriedums lietā *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1981) 4 EHRR 38.

⁶¹ ILO Convention No.87 on Freedom of Association and Protection of the Right to Organise. www.ilo.org.

⁶² Cullen H. Freedom of association as a political right. *European Law Review*. Human Right Survey, Sweet&Maxwell, 1999, p.30.

brīvības tiesisko formu, neparedz obligātu pienākumu iegūt juridiskās personas statusu⁶³ vai tml. Tomēr biedrošanās brīvība tradicionāli ir saistīta ar patstāvīgas organizācijas – juridiskās personas izveidošanu, ar kuras starpniecību praktiski ir iespējams nodrošināt biedrošanās efektivitāti.⁶⁴

[37] Ņemot vērā, ka personu grupa savas ilgtermiņa intereses parasti cenšas īstenot, veidojot tiesiski atzītu formu (parasti – juridiskās personas veidā), valstij ir ne tikai negatīvs pienākums – atturēties no iejaukšanās –, bet arī pozitīvs pienākums – nodrošināt šīs brīvības aizsardzību un veicināt tās īstenošanu, tai skaitā izstrādājot normatīvo bāzi attiecīgu juridisko personu dibināšanai.⁶⁵

[38] Nenoliedzami, ka normatīvajiem priekšnoteikumiem attiecībā uz biedrību kā juridisko personu izveidošanu un reģistrāciju ir ļoti būtiska loma biedrošanās brīvības īstenošanā. Vēl vairāk – kopš biedrošanās brīvībai kā politiskajām tiesībām ir nepieciešama aizsardzība arī horizontālā līmenī, valstij ir pienākums nodrošināt biedrības dibināšanas un darbības aizsardzību no citu privātpersonu iejaukšanās.⁶⁶

[39] Sākotnēji Komisija pauda viedokli, ka biedrības reģistrēšanas atteikums nepārkāpj tās biedrošanās brīvību, ja vien reģistrēšanās nav izšķirošais nosacījums biedrības mērķu sasniegšanā. Tomēr vēlāk ECT vairākās lietās atzina, ka kompetento iestāžu atteikums reģistrēt biedrību uzskatāms par Konvencijas 11.panta pārkāpumu. Atteikums reģistrēt biedrību tās nosaukuma dēļ pieļaujams tad, ja vienlaikus tiek atzīts, ka biedrību var reģistrēt ar citu nosaukumu.⁶⁷

[40] Gadījumiem, kādos biedrības reģistrācija var tikt atteikta un kādos biedrība var tikt piespiedu kārtā likvidēta, jābūt definētiem maksimāli skaidri, lai izslēgtu dažādas, paplašinātas vai politiskās situācijas diktētas interpretācijas iespējas.

⁶³ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. Law of the European Convention on Human Rights. London: Butterworths, 1995, p.421.

⁶⁴ BverfGE 84, 372 (1991) Citēts pēc: Michalowski S., Woods L. German Constitutional Law. The protection of civil liberties. Dartmouth: Ashgate, 1999, p.279.

⁶⁵ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. Law of the European Convention on Human Rights. London: Butterworths, 1995, p.423.

⁶⁶ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.386.

⁶⁷ Reid K. A Practitioner`s Guide to the European Convention of Human Rights. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004, p.309.

Lietā *Sidiropoulos and Others v. Greece* tiesa atzīmēja, ka personas tiesības dibināt juridiskās personas, lai kolektīvi darbotos kopējo interešu jomā, ir būtisks biedrošanās brīvības aspekts, bez kura šī pamattiesība zaudētu jebkādu jēgu.

[41] Pienākums reģistrēt biedrību publiskā reģistrā, lai tā varētu iegūt juridiskās personas statusu, pats par sevi nav uzskatāms par biedrošanās brīvības nepamatotu ierobežojumu, ja vien personām netiek radīti šķēršļi biedrības reģistrēšanai un darbībai. Likumos noteiktajām prasībām jābūt skaidrām un biedrību reģistrēšanās procedūrai maksimāli vienkāršai, lai jebkurai personai būtu saprotams, kas ir nepieciešams, lai izveidotu biedrību.

[42] Kopīgu mērķu sasniegšanai indivīdi var sadarboties, vispār neveidojot savstarpējas tiesiskas attiecības, tas ir, neveidojot juridisko personu, jaunu tiesību subjektu.

Tomēr juridiskās personas statusa iegūšana biedrībai sniedz vairākas ļoti būtiskas priekšrocības – mūsdienu pasaulē personu grupai bez juridiskās personas statusa (bez reģistrācijas publiskā reģistrā, tas ir, bez atzišanas no valsts puses) ir ļoti sarežģīti slēgt visparastākos tiesiskos darījumus, piemēram, atvērt bankā kontu, izīrēt telpas, slēgt darba līgumus, būt par prasītāju vai atbildētāju tiesā u.c. Bez juridiskās personas statusa neskaidri kļūst atbildības jautājumi un pastāv paaugstināts citu tiesisko problēmu risks. Piemēram, kā personu apvienības bez juridiskās personības īpašuma īpašnieks lielākoties tiks reģistrēts viens vai vairāki personu apvienības locekļi, tādējādi personu apvienības intereses tiek pakļautas riskam, ka par īpašnieku reģistrētā persona īpašumu izmantos savās, nevis apvienības interesēs, vai arī šai personai var rasties neparedzētas saistības (līguma pārkāpums, delikts vai tml.), kā rezultātā piedziņa var tikt vērsta uz “apvienības īpašumu”. Vai arī gadījumā, ja persona nomirst un īpašums pāriet mantiniekiem, vai, ja īpašums ir reģistrēts kā visas personu apvienības dalībnieku kopīpašums un rodas nepieciešamība to nodot citai personai, ir jāsaņem visu grupas locekļu piekrišana, kas lielas apvienības gadījumā ir apgrūtināši vai pat neiespējami u.c. Par personu grupas, kura nav patstāvīgs tiesību subjekts, nodarījumiem, pārkāpumiem vai saistībām atbild šīs grupas locekļi ar savu mantu.⁶⁸

[43] Galvenie apsvērumi, kāpēc personas vēlas veidot biedrību kā juridisko personu, ir šādi:

- 1) biedrībai ir sava, no biedru mantas nošķirta manta;
- 2) biedrība ir patstāvīga vienība, kas pati spēj veidot tiesiskās attiecības ar trešajām personām, tai ir sava tiesībspēja un rīcībspēja;

⁶⁸ Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*. Oslo: Martinus Nijhoff, p.322.

3) biedrība par savām saistībām atbild ar savu mantu, bet dibinātāji un biedri par biedrības saistībām neatbild, kā arī biedrība neatbild par savu dibinātāju un biedru saistībām.⁶⁹

Tāpēc aizliegums personām piedrojojoties veidot patstāvīgu tiesību subjektu ir uzskatāms par būtisku biedrošanās brīvības ierobežojumu. Kā ir atzinusi ECT (piemēram, lietās *United Communist Party of the Turkey v. Turkey* un *Sidiropoulos and Others v. Greece*), biedrības tiesības uz juridiskās personas statusu izriet no biedrošanās brīvības.⁷⁰

[44] Tādat personu apvienības pēc to spējas uzņemties tiesības un pienākumus var iedalīt tiesībspējīgās biedrībās un personu apvienībās bez tiesībspējas. Tiesībspēja ir spēja būt par tiesību un pienākumu nesēju. Biedrība savu tiesībspēju var izlietot savā vārdā ar savas vadības starpniecību, slēdzot darījumus, iegūstot mantu, pieņemot darbā darbiniekus, izvirzot prasījumus, tiesājoties u.tml.

[45] Faktiski biedrību reģistrēšanai publiskā reģistrā ir divas funkcijas:

1) veicināt personas biedrošanās brīvību, tās interešu aizstāvēšanu un mērķu sasniegšanu, radot iespēju biedrībai iegūt juridiskās personas statusu;

2) kontrolēt personu biedrošanās brīvības izpausmes — pārbaudīt statūtos norādītos mērķus, biedrības darbības atbilstību definētajiem mērķiem un normatīvajiem aktiem, apzināt cik un kādas tiek veidotas biedrības, publikot pārvaldes institūcijās esošās amatpersonas u.c.

Šo funkciju izpilde lielākā vai mazākā mērā ir atkarīga no reģistrāciju reglamentējošo normatīvo tiesību aktu piemērošanas praksē. Tomēr nav vēlams par prioritāti reģistrācijas procesā izvirzīt kontroles funkciju, jo praksē ir pierādījies, ka tas ir neefektīvi un panāktais rezultāts nav samērīgs. Personu apvienības, kas cenšas sasniegt nelikumīgus mērķus vai plāno veikt nelikumīgas darbības, to nenorāda reģistra iestādei sniedzamajos dokumentos. Un pārāk stingri reģistrēšanās nosacījumi panāk to, ka lielākoties personu apvienības darbojas neregistrējušās un “šaubīgās” biedrības vairs nav tiesībsargājošo iestāžu redzeslokā, bet gan darbojas pagrīdē.⁷¹

⁶⁹ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 88.lpp.

⁷⁰ Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook. Oslo: Martinus Nijhoff Publishers, p.325., 343.

⁷¹ Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook. Oslo: Martinus Nijhoff Publishers, p.327.

Biedrošanās brīvības īstenošanas kārtība Latvijā

[46] Satversmes 102.pantā ir noteikts “Ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās”. “Ikvienam ir tiesības” nozīmē to, ka šīs tiesības personai piemīt neatkarīgi no valsts “gribas”, kādām īpašām sankcijām vai nosacījumiem. Satversmē garantētās tiesības ir tieši piemērojamas. Tomēr, lai nodrošinātu tiesisko noteiktību un efektīvu tiesību īstenošanas mehānismu un novērstu nekonsekvenču praksi, valsts un indivīda attiecības un valsts pozitīvo pienākumu nepieciešams detalizēt likumos un citos normatīvajos aktos. Ja likumdošanas ceļā nav noteikta pamattiesības īstenošanas kārtība vai ierobežojumi tās īstenošanai, šāda valsts rīcība neatbrīvo no pienākuma pamattiesības ievērot un piemērot.⁷²

[47] Pašlaik biedrību darbības pamatprincipus Latvijā galvenokārt reglamentē 2003.gada 30.oktobrī pieņemtais **Biedrību un nodibinājumu likums**.⁷³ Biedrību un nodibinājumu likuma⁷⁴ mērķis ir veicināt biedrību un nodibinājumu darbību un to ilgtermiņa attīstību, kā arī sekmēt demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības nostiprināšanu.⁷⁵ Likumā ir ietverta biedrības leģāldefinīcija, nosakot, ka biedrība ir brīvprātīga personu apvienība, kas nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura.⁷⁶

Tādējādi ar Biedrību un nodibinājumu likuma pieņemšanu likumdevējs atgriezās pie pirmskara Latvijā lietotās terminoloģijas⁷⁷, šāda veida personu apvienību apzīmējot ar jēdzienu „biedrība”, nevis sabiedriska, nevalstiska vai bezpeļņas organizācija.

Personām ir izvēles brīvība – dibināt vai nedibināt biedrību, tajā pašā laikā normatīvajos tiesību aktos ir paredzēti īpaši noteikumi biedrības nodibināšanai, reģistrācijai un tās darbībai, tajā skaitā, saimnieciskās darbības veikšanai.

⁷² Sk.: Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: Ziemeļe I. (zin.red.) Cilvēktiesības Latvijā un Pasaulē. Rīga: Izglītības solī, 2000, 259.-260.lpp.

⁷³ Biedrību un nodibinājumu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 14.novembris, Nr.161.

⁷⁴ Attiecībā uz biedrības dibināšanu, darbību un likvidāciju plašāk sk.: Neimanis J., Tiļļa A., Spūle I. Biedrības biedra rokasgrāmata. Rīga: Aut.izd., 2005.

⁷⁵ Biedrību un nodibinājumu likuma 1.panta pirmā daļa.

⁷⁶ Biedrību un nodibinājumu likuma 2.panta pirmā daļa

⁷⁷ Sk.: Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām: LR likums. *Likumu un noteikumu krājums*, 1923. 27.jūlijs, Nr.12.

[48] Biedrība savu tiesībspēju iegūst ar reģistrācijas brīdi biedrību un nodibinājumu reģistrā. No Satversmes 102.panta un Konvencijas 11.panta izriet, ka biedrības reģistrācija ir brīvprātīga. Personu apvienība var arī neizvēlēties reģistrāciju valsts reģistros. Šādā gadījumā tā pastāv kā personu apvienība bez tiesībspējas un tā nevar uzņemties savā vārdā ne tiesības, ne pienākumus.⁷⁸

Biedrību dibināšanu un reģistrāciju spēkā esošais Biedrību un nodibinājumu likums, kā arī citi normatīvie tiesību akti risina veiksmīgi. Tas nav sarežģīts un nav dārgs process.

Biedrības dibināšana

[49] Dibinot biedrību, personai ir tiesības brīvi izvēlēties, ar ko tā vēlas biedroties un kāda rakstura attiecības tā vēlas ar biedrošanos nodibināt. Tāpat biedrošanās brīvība ietver sevī personas tiesības izvēlēties. Dibinot biedrību, persona izvēlas arī biedrošanās mērķi un nosaka biedrības organizatorisko struktūru, tai skaitā biedrības pārvaldes institūciju kompetenci, tiesības izdot iekšējos normatīvos aktus u.tml. Tomēr biedrošanās brīvība un nodibinātā biedrība negarantē izvīzītā mērķa sasniegšanu. Statūtos norādītais mērķis ir sava veida biedrības „pamatnorma”, kas raksturo biedrības būtību un nosaka tās turpmāko darbības jomu un raksturu, kā arī atspoguļo biedrības biedrus vienojošās, kopīgās intereses. Biedrības mērķis ir tiesību mēraukla, ar kuru tiek salīdzinātas un caur kuras prizmu tiek pārbaudītas visas biedrības veiktās aktivitātes un biedrības pārvaldes institūciju pieņemtie lēmumi.

[50] Biedrības dibināšana notiek, dibinātājiem vienojoties par biedrības veidošanu. Biedrības dibinātāji vienojas kļūt par biedrības biedriem un atzīt sev par saistošiem biedrības statūtus. Tā kā dibinātāji ir apvienojušies ar mērķi nodibināt biedrību, ir nepieciešama visu dibinātāju piekrišana biedrības izveidošanai.

Biedrību un nodibinājumu likums noteic, ka dibinātāju, kā arī pēc dibināšanas biedrības biedru skaits nedrīkst būt mazāks par diviem.⁷⁹ Dažādās valstīs un attiecībā uz dažādiem biedrības veidiem ir noteikts dažāds minimālais nepieciešamo dibinātāju un biedru skaits. Jo lielāks nepieciešamo biedru skaits tiek pieprasīts, jo apgrūtinātāka ir šo tiesību realizācija un lielāks tiesību ierobežojums. Juridiskajā

⁷⁸ Neimanis J., Tilja A., Spūle I. Biedrības biedra rokasgrāmata. Rīga: Aut.izd., 2005, 16.lpp.

⁷⁹ Sal.: saskaņā ar likuma “Par arodbiedrībām” 2.pantu arodbiedrību reģistrē, ja tajā ir apvienojušies ne mazāk par 50 biedriem vai ne mazāk par vienu ceturtdaļu uzņēmumā, iestādē, organizācijā, profesijā vai nozarē strādājošo, savukārt saskaņā ar Reliģisko organizāciju likuma 7.panta pirmo daļu reliģiskās organizācijas – draudzes – dibinātāju vidū jābūt ne mazāk kā 20 Latvijas pilsoņiem vai personām, kuras ir reģistrētas ledzīvotāju reģistrā.

literatūrā ir atzīts, ka prasība pēc 10 un vairāk biedriem jau ir uzskatāma par būtisku personas tiesību ierobežojumu.⁸⁰

[51] Par biedrības dibinātājiem var būt kā fiziskas, tā arī juridiskās personas. Biedrības dibinātājiem ir jābūt rīcībnespējīgiem, jo biedrības dibināšanai ir līgumisks raksturs. Rīcībnespējīga persona var būt biedrības dibinātājs pie nosacījuma, ka tā savas tiesības realizē un pienākumus uzņemas caur savu likumisko pārstāvi. Tā, piemēram, saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu arī bērnam ir tiesības piedalīties biedrību darbībā. Bērns var būt biedrības dibinātājs ar vecāku starpniecību. Vecāki var bērna biedrošanās brīvību ierobežot (plašāk sk. 123.paragrāfu).⁸¹

Reģistrēšanas kārtība

[52] Reģistrējot biedrību, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram (turpmāk arī – LR UR) ir jāiesniedz:

- 1) reģistrācijas pieteikums atbilstoši Ministru kabineta apstiprinātajai formai;⁸²
- 2) biedrības statūti;
- 3) izraksts no biedrības dibināšanas kopsapulces protokola vai arī protokola oriģināls;
- 4) valdes locekļu saraksts;
- 5) dokuments par valsts nodevas samaksu.⁸³

[53] Biedrības darbības pamatdokuments ir tās statūti. Statūti ir jāsaņem biedrības dibināšanas stadijā. Statūtu saturu un tajos ietveramo informācijas apjomu dibinātāji var noteikt salīdzinoši brīvi, tas ir, pēc saviem ieskatiem, bet likumu ietvaros. Biedrības pamatmērķis ir pārstāvēt, aizstāvēt un īstenot biedru likumiskās intereses.

⁸⁰ Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*. Oslo: Martinus Nijhoff Publishers, p.389.

⁸¹ Neimanis J., Tiļļa A., Spūle I. *Biedrības biedra rokasgrāmata*. Rīga: Aut.izd., 2005, 18.lpp.

⁸² Noteikumi par pieteikumiem ieraksta izdarīšanai biedrību un nodibinājumu reģistrā: LR MK noteikumi Nr.221. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 13.aprīlis, Nr.57.

⁸³ Noteikumi par valsts nodevu ieraksta izdarīšanai biedrību un nodibinājumu reģistrā: LR MK noteikumi Nr.308. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 20.aprīlis, Nr.61. Noteikumu 2.1.punkts noteic, ka valsts nodeva biedrības reģistrācijai ir 8 lati. Saskaņā ar šo noteikumu 5.punktu valsts nodevu par ierakstu izdarīšanu biedrību un nodibinājumu reģistrā nav jāmaksā, ja biedrībā apvienoti invalīdi, bāreņi vai daudz bērnu ģimenes vai ja biedrības mērķis ir bērnu un skolēnu sporta pasākumu organizēšana.

Salīdzinājumam – saskaņā ar Ministru kabineta 23.01.2007. noteikumu Nr.77 "Noteikumi par valsts nodevu par ierakstu izdarīšanu politisko partiju reģistrā" 2.2.punktu valsts nodeva partijas reģistrācijai ir 19 latu.

Statūtos paredzētais konkrētais, biedrus vienojošais mērķis ir iemesls, kādēļ personas ir nolēmušas kļūt par biedrības biedriem.⁸⁴ Biedrības mērķis var aptvert visdažādākās jomas, un tas var būt jebkurš Latvijas likumos atļauts rezultāts vai darbība. Līdz ar to biedrības mērķis var būt vērst uz vispārēju labklājību, labdarību, sportisku, zinātnisku, reliģisku, māksliniecisku, profesionālu, sociālpolitisku vai citu rezultātu. Ir pieļaujama arī dažādu rezultātu un mērķu apvienošana.

[54] Dibinot biedrību, tai ir jāpiešķir nosaukums (papildus sk. 144.paragrāfu). Biedrības nosaukums ir apzīmējums (biedrības vārds), kas ir vērst ne tikai uz iekšu kā biedrības dalībnieku vienotības simbols un pazišanās zīme, bet arī uz āru, jo ar nosaukuma palīdzību biedrība sevi dara zināmu sabiedrībai un iesaistās tiesiskajās attiecībās.⁸⁵

[55] Būtisks faktors biedrības reģistrācijas procesā ir termiņš, kādā reģistra iestāde izskata pieteikumu par reģistrāciju. Juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka 30 dienu termiņš būtu uzskatāms par atbilstošu un saprātīgu.⁸⁶

[56] Biedrība iegūst juridiskās personas statusu ar brīdi, kad tā ierakstīta biedrību un nodibinājumu reģistrā.⁸⁷ Ar reģistrācijas brīdi biedrība tiek reģistrēta arī kā nodokļu maksātāja. Tādēļ reģistrācija ir īpaši svarīga. Biedrību un nodibinājumu likumā ietvertie nosacījumi ir attiecināmi tikai uz tām biedrībām, kuras ir reģistrētas biedrību un nodibinājumu reģistrā, kļūstot par patstāvīgām juridiskām personām ar savu rīcīb- un tiesībspēju.

[57] LR UR apstrādā personu pieteikumus un uztur biedrību un nodibinājumu reģistru, kā arī sniedz personām nepieciešamās konsultācijas jautājumos par biedrību reģistrāciju, savukārt Latvijā reģistrēto biedrību darbību, kuras nokļuvušas valsts drošības iestāžu uzmanības lokā, kā arī Latvijā neregistrēto organizāciju aktivitātes uzrauga valsts drošības iestādes atbilstoši savai kompetencei un uzdevumiem.

Iestāšanās biedrībā

[58] Biedri ir biedrībai piederīgas (biedrības sastāvā esošas) personas, kas ar iestāšanos biedrībā ir atzinušas sev par saistošiem biedrības statūtus, kuri piešķir šīm personām biedru tiesības un uzliek biedru

⁸⁴ Neimanis J., Tilja A., Spūle I. Biedrības biedra rokasgrāmata. Rīga: Aut.izd., 2005, 22., 26.lpp.

⁸⁵ Turpat, 36.lpp.

⁸⁶ Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook. Oslo: Martinus Nijhoff Publishers, p.395.

⁸⁷ Biedrību un nodibinājumu likuma 2.panta pirmā daļa un 3.pants.

pienākumus. Statūtos var būt noteikti ierobežojumi personu lokam, kas var būt par biedrības biedriem. (Piemēram, studenšu korporācijā par biedrēm var būt tikai sievietes, par ebreju biedrības biedru var kļūt tikai ebrejs, 29.februārī dzimušo biedrībā var noteikt, ka par biedru uzņem tikai šajā datumā dzimušas personas u.c.). Tomēr pilnīgi ierobežot biedru uzņemšanu nevar, jo slēgtas biedrības Latvijā likums neparedz. Biedrība pastāv neatkarīgi no tā, vai tās biedru sastāvs mainās vai nē, izņemot gadījumus, kad, izstājoties kādam biedram, biedrībā vairs nav minimālais nepieciešamais biedru skaits.⁸⁸ Saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 23.pantu nepieciešami vismaz divi biedri, bet statūtos var noteikt lielāku nepieciešamo (minimālo) biedru skaitu.

[59] Personai nav subjektīvo tiesību kļūt par kādas konkrētas biedrības biedru, un biedrībai nav pienākums uzņemt par biedru katru personu, kas to vēlētos, kā arī nav pienākums piespiedu kārtā turpināt esošas attiecības. Personai, kura ir saņēmusi biedrības valdes vai citas institūcijas (izņemot biedru sapulci), kuras kompetencē ir biedru uzņemšana, lēmumu par atteikumu uzņemt biedru, ir tiesības lūgt atkārtoti izskatīt šo jautājumu (iesniegt apelāciju) statūtos noteiktajā kārtībā. Biedru sapulces lēmums ir galīgs, ko var pamatot ar līguma slēgšanas brīvību, jo biedra un biedrības attiecībās ir saskatāmi civiltiesiskās sabiedrības līguma elementi. Tomēr minētais neizslēdz personas tiesības pārsūdzēt biedru sapulces lēmumu tiesā civilprocesa kārtībā. Var rasties arī situācija, kad nepamatota un prettiesiska personas izslēgšanas no biedrības var radīt šai personai zaudējumus (piemēram – gadījumā, ja konkrētā biedrība ieņem noteiktu „monopolstāvokli”, tas ir, kad dalība biedrībā ir priekšnoteikums, piemēram, licences/atļaujas saņemšanai, sporta sacensību rīkošanai vai dalībai tajās utt.). Biedrības rīcībai jābūt saskaņā ar normatīvajiem aktiem un biedrības statūtiem, un valstij ir pienākums aizsargāt personu no biedrības dominējošās pozīcijas ļaunprātīgas izmantošanas.⁸⁹

1. Negatīvā biedrošanās brīvība

[60] Biedrošanās brīvība nozīmē tiesības dibināt biedrību, iestāties biedrībā, kā arī tiesības biedrību nedibināt un tajā neiestāties. Deklarācijas 20.panta otrajā daļā ir noteikts, ka “nevienu nevar piespiest piederēt kādai biedrībai”. Lai arī Konvencijas 11.pantā *expressis verbis* negatīvā biedrošanās brīvība

⁸⁸ Neimanis J., Tiļļa A., Spūle I. Biedrības biedra rokasgrāmata. Rīga: Aut.izd., 2005, 54.lpp.

⁸⁹ Reid K. A Practitioner`s Guide to the European Convention of Human Rights. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004, p.313.

nav ietverta, tomēr šā panta piemērošanas praksē ir atzīts, ka negatīvā biedrošanās brīvība ir būtiska biedrošanās brīvības sastāvdaļa.⁹⁰ Individam ir tiesības izvēlēties, ar ko viņš vēlas dibināt sociālas, ekonomiskas vai cita veida attiecības.

[61] Biedrošanās brīvības īstenošana var notikt, ja veidojas attiecības starp biedrības biedriem un personu, kas vēlas iestāties biedrībā. Jāsecina, ka biedrošanās brīvība nav vienpusēja attiecību nodibināšana, jo biedrošanās brīvību persona nevar īstenot, ja citi ar viņu negrib biedroties. Tāpat personu nevar piespiest biedroties, jo biedrošanās brīvību raksturo spaidu neesamība. Tieši indivīda brīvība atteikties no biedrošanās ir svarīga jēgpilnas biedrošanās daļa, tādējādi nodrošinot demokrātijas idejas īstenošanos. Tātad biedrošanās brīvības īstenošana var notikt arī negatīvā veidā, proti, brīvība biedroties un brīvība “nebiedroties” ir vienas brīvības divas izpausmes formas.

[62] Negatīvā biedrošanās brīvība ir būtiska, jo saistās ar personas brīvprātību un izvēli. Negatīvā biedrošanās brīvība var tikt īstenota tikai privātajās tiesībās, kur subjekti ir privātpersonas un privāto tiesību juridiskās personas. Līdz ar to negatīvā biedrošanās brīvība nav attiecināma uz gadījumiem, kad personai dalība kādā organizācijā ir obligāta. Piespiedu jeb obligāta dalība biedrībā (parasti – profesionālā pašpārvaldē) var tikt noteikta ar normatīvo tiesību aktu, lai, piemēram, aizsargātu sabiedrības intereses, nodrošinot uzraudzību pār noteiktas jomas profesionālo darbību. (plašāk sk.: 126.parágrāfu).

Tiesības neiestāties vai izstāties

[63] Personu nevar piespiest iestāties biedrībā, un biedram nevar tikt liegtas tiesības izstāties no biedrības. Lietā *Chassagnou v. France* ECT konstatēja, ka pieteicēja piespiešana iestāties mednieku biedrība pārkāpj biedrošanās brīvību, īpašu nozīmi pievēršot tam, ka šajā lietā pieteicējam tika uzspiesta biedrība, kuras darbība ir pretrunā pieteicēja pārliecībai un tā ētikas principiem.

Šīs biedra tiesības nevar tikt ierobežotas (apgrūtinātas) vai atņemtas ne biedrības statūtos, ne noslēdzot vienošanos (līgumu) ar biedru. Statūtos nevar noteikt arī, ka persona par biedru kļūst automātiski, tas būtu pretrunā ar personas tiesībām izvēlēties (izvēles brīvības pārkāpums) un pārkāptu biedrošanās brīvību. Par biedru persona kļūst, izsakot šādu vēlmi (piekrišot, paužot gribu u.tml.).

[64] Viens no biedrošanās brīvības būtiskiem elementiem ir personas tiesības atteikties no iestāšanās biedrībā. Šīs no biedrošanās brīvības izrietošās negatīvās tiesības ir atzītas daudzos spriedumos saistībā

⁹⁰ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, p.421.

ar "closed shop"⁹¹ līgumiem. Lietā *Young, James and Webster*⁹² tiesa pirmo reizi atzina, ka Konvencijas 11.pants aizsargā arī negatīvo biedrošanās brīvību. Lietā konstatēts, ka britu dzelzceļa kompānijas un arodbiedrību līgums par dzelzceļa darbinieku obligātu dalību kādā no arodbiedrībām ir Konvencijas 11.pantā paredzētās biedrošanās brīvības pārkāpums. Tiesa atzina, ka obligāta dalība kādā no arodbiedrībām nevar būt par pamatu darba tiesisko attiecību saglabāšanai.

Negatīvo seku radišanas aizliegums

[65] Biedrošanās brīvības īstenošana un dalība biedrībā personai nedrīkst radīt tiešas vai netiešas negatīvas sekas.⁹³ Personai nedrīkst tikt radītas negatīvas sekas, ja tā izvēlas neiestāties biedrībā vai arī izlemj no biedrības izstāties.⁹⁴

Lietā *Schmidt and Dahlstrom v. Sweden*⁹⁵ norādīts, ka par biedrošanās brīvības pārkāpumu ir uzskatāma personas atlaišana no darba, pārcelšana citā darbā un darba tiesisko attiecību pārtraukšana tā iemesla dēļ, ka persona ir iestājusies biedrībā (lietā – arodbiedrība) vai piedalās tās aktivitātēs.

[66] Tāpat personai ir tiesības nesniegt informāciju par to, kādas biedrības biedrs ir šī persona, tas ir, valsts pārvaldes amatpersonas tikai izņēmuma gadījumos, ievērojot visus brīvības ierobežošanas priekšnoteikumus (plašāk sk.: 108.paragrāfu un turpmākos), var pieprasīt no personas informāciju par tās dalību biedrībās. Atšķirīga attieksme pret personu atkarībā no piederības konkrētai biedrībai vai nepiederības kādai biedrībai ir aizliegta.

[67] Svarīgi, ka ECT *obiter dicta* ir norādījusi, ka "closed shop" vienošanās ne vienmēr automātiski nozīmē Konvencijas 11.panta pārkāpumu.⁹⁶ Skatot "closed shop" lietas, tiesa analizē konkrētajā gadījumā personai radītās negatīvās sekas, kā arī personas iespējas panākt sev vēlamu mērķi citādāk.⁹⁷

⁹¹ Par "closed shop" tiek dēvētas organizāciju vienošanās ar arodbiedrībām, kas paredz pieņemt darbā tikai noteiktas biedrības (arodbiedrības) biedrus vai arī slēgt darījumus tikai ar biedrības biedriem. "Closed shop" vienošanās ir īpaši izplatītas Lielbritānijā. Arī Kanādas darba tiesībās ir atļautas t.s. "union shop" vai "agency shop" vienošanās, kas paredz darbiniekam pienākumu vai nu iestāties vai tikai maksāt nodevu arodbiedrībai, kas ir priekšnosacījuma darba tiesisko attiecību saglabāšanai.

⁹² ECT sprieduma lietā *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1981) 4 EHRR 38, para.55.

⁹³ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.388.

⁹⁴ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. Law of the European Convention on Human Rights. London: Butterworths, 1995, p.421.

⁹⁵ ECT spriedums lietā *Schmidt and Dahlstrom v. Sweden* (1976) 1 EHRR 637.

⁹⁶ Gomien D., Harris D., Zwaak L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Council of European Publishing, 1999, p.305.

Citu valstu konstitucionālais regulējums

[68] Vairumā valstu konstitūciju un starptautisko dokumentu negatīvā biedrošanās brīvība tiešā veidā nav paredzēta, bet gan izriet no ECT prakses vai attiecīgās nacionālās konstitucionālās normas interpretācijas.

[69] Tā arī Satversmes 102.pantā negatīvā biedrošanās brīvība nav tieši atrunāta atšķirībā, piemēram, no Šveices Republikas konstitūcijas 23.panta, kur negatīvā biedrošanās brīvība ir ietverta *expressis verbis*, nosakot, ka nevienu nevar piespiest iestāties biedrībā vai piederēt kādai biedrībai. KF konstitūcijas 30.pantā ir noteikts, ka neviens nevar tikt piespiests iestāties vai darboties jebkāda veida apvienībā.⁹⁸ Vai, piemēram, Dānijas Karalistes (turpmāk arī – Dānija) konstitūcijā negatīvā biedrošanās brīvība nav atrunāta, bet Biedrošanās brīvības likumā paredzēts, ka darba devējs darbiniekam nevar prasīt būt par kādas noteiktas biedrības (arodbiedrības) biedru.⁹⁹

Saskaņā ar Dānijas judikatūrā izteikto viedokli Dānijas konstitūcijas 78.pants aizsargā tikai tā dēvēto pozitīvo biedrošanās brīvību. Tomēr praksē negatīvā biedrošanās brīvība personām tiek nodrošināta. Pastāv arī atsevišķi gadījumi, kad saskaņā ar likumu personai obligāti ir jābūt kādas konkrētas biedrības biedram, lai saņemtu noteiktus labumus vai varētu strādāt konkrētu darbu. Praksē daudz svarīgāki ir gadījumi, kad arodbiedrība un darba devējs ir noslēguši vienošanos, ka tikai šīs arodbiedrības biedri var strādāt pie konkrētā darba devēja (*closed shop agreements*). Tātad var būt divi gadījumi, kad dalība biedrībā ir priekšnosacījums konkrēta darba veikšanai – “*closed shop agreements*” un likumā noteiktie gadījumi. Šajos gadījumos rodas nepieciešamība aizsargāt negatīvo biedrošanās brīvību.¹⁰⁰ Lai gan Dānijas konstitūcijas 78.pants negatīvo biedrošanās brīvību neaptver, to aizsargā Konvencijas 11.pants.¹⁰¹

[70] Lietuvas Republikas konstitūcijas 35.pants noteic, ka nevienu nevar piespiest būt kādā personu apvienībā, politiskajā partijā vai biedrībā.¹⁰² Lietuvas Republikas Konstitucionālajā tiesā tika skatīta lieta

⁹⁸ http://www.constitution.garant.ru/DOC_10003000_sub_para_N_2000.htm

⁹⁹ Jensen J.A. Negative Freedom of Association and Financial Contributions of Interest Groups to Political Parties. European Public Law. Vol.11, Issue 2. Kluwer Law International, 2005.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p.179.-180.

¹⁰¹ Sk.: ECT spriedumus lietās *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1981) 4 EHRR 38 un *Sigurjonsson v. Iceland* (1993) 16 EHRR 462.

¹⁰² Article 35 *Citizens shall be guaranteed the right to freely form societies, political parties and associations, provided that the aims and activities thereof are not contrary to the Constitution and laws. No one may be compelled to belong to any society, political party, or association. The founding and activities of political parties and other political and public organisations shall be regulated by law.*

par dzīvokļu īpašnieku biedrības likuma vairāku normu atbilstību Lietuvas Republikas konstitūcijai. Tiesa atzina, tā kā saskaņā ar spēkā esošo likumu lēmums dibināt dzīvokļu īpašnieku biedrību var tikt pieņemts pret atsevišķu dzīvokļu īpašnieku gribu, kas pēc šāda lēmuma pieņemšanas kļūst par biedrības biedriem, kļūšana par biedru un izstāšanās no biedrības nav saistīta ar personas brīvu gribu, tādējādi šādas likuma normas ir pretrunā Konstitūcijas 35.panta pirmajai un otrajai daļai. Konstitucionālās tiesības brīvi dibināt personu apvienības, politiskās partijas un biedrības aptver tiesības dibināt šīs apvienības, iestāties tajās, piedalīties to aktivitātēs, kā arī tiesības nebūt personu apvienībās, neiestāties tajās, kā arī izstāties no tām. Tādējādi Konstitūcija garantē personai tiesības pašai izlemt un izvēlēties – piederēt kādai konkrētai personu apvienībai vai nē. Konstitūcijas 35.panta pirmajā un otrajā daļā minētās personu apvienības, politiskās partijas un biedrības un trešajā daļā minētās citas politiskās un publiskās organizācijas norāda uz nepieciešamību nošķirt personu apvienības, kas dibinātas uz brīvprātības pamata, lai veicinātu savu biedru interešu īstenošanu politiskajā, ekonomiskajā, kultūras, sociālajā un citās dzīves sfērās, no personu apvienībām, kurām iztrūkst šīs brīvprātības elements. 35.panta otrajā daļā *expressis verbis* ir noteikts, ka nevienam nevar piespiest piederēt kādai personu apvienībai, politiskajai partijai vai biedrībai. Personas brīvā griba ir pamatprincips dalībai dažādajās personu apvienībās. Šis konstitucionālais princips ir jāievēro, dibinot visa veida personu apvienības un regulējot to darbību un attiecības starp personu apvienību un tās biedriem, neskatoties uz legītimajiem mērķiem, kurus personu apvienība vēlētos sasniegt, ierobežojot personas brīvo gribu un izvēles iespējas. Tādējādi arī dalībai dzīvokļu īpašnieku biedrībā ir jābalstās uz brīvprātības principu. Gadījumā, ja daļa īpašnieku izlemj dibināt biedrību, pārējie īpašnieki nevar tikt automātiski uzskatīti par šīs biedrības biedriem.¹⁰³ Tiesa secināja, ka šāda piespiedu “biedrošanās” nav pieļaujama.¹⁰⁴

¹⁰³ Arī Krievijas Federācijas Konstitucionāla tiesa, balstoties uz līdzīgiem apsvērumiem, 1998.gada spriedumā Nr.4 atzina, ka likuma “Par dzīvokļu īpašnieku biedrībām” norma, kas noteica īpašnieku pienākumu tikt “ieskaitītam” dzīvokļu īpašnieku biedrībā neatkarīgi no personas gribas, ir pretrunā Konstitūcijas 30.pantam, kurā *expressis verbis* personām tiek garantēta negatīvā biedrošanās brīvība. http://www.constitution.garant.ru/DOC_3300115.htm#sub_para_N_1030

¹⁰⁴ Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2000.gada 21.decembra spriedums lietā “On the compliance of Paragraph 1 of Article 16, Paragraphs 1 and 2 of Article 17, Article 19 of the Republic of Lithuania Law on the Associations of Apartment House Owners (wording of 21 February 1995) and Paragraphs 4 and 7 of Article 27 of this law (wording of 20 June 2000), as well as Sections 1, 3 and 4 of Item 8 and Section 1 of Item 10 of the Standard Regulations of Associations of Apartment House Owners approved by Government of the Republic of Lithuania Resolution No. 852 “On the Procedure of Enforcement of the Republic of Lithuania Law on the Associations of Apartment House Owners” of 15 June 1995 with the Constitution of the Republic of Lithuania”. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/r001221.htm>

Biedrošanās brīvības fikcija

[71] Ja indivīda tiesības izvēlēties iestāties biedrībā ir tikai šķietamas un praksē nerealizējamas, viņš nebauda biedrošanās brīvību.¹⁰⁵ Piemēram, valsts var sankcionēt dažādu jomu biedrību izveidošanu vai izveidot “vienas partijas sistēmu”, tomēr, ja persona nevēlas iestāties šajā jau pastāvošajā biedrībā, personai nedrīkst ierobežot tiesības dibināt jaunu, savu biedrību. Aizbīdinājums, ka biedrība ar šādu mērķi jau eksistē, kurā persona varētu darboties, nav attaisnojams. Šāds ierobežojums viennozīmīgi ir biedrošanās brīvības pārkāpums.¹⁰⁶

[72] Kā norādījusi VFR Konstitucionālā tiesa, personas nedrīkst piespiest veidot organizācijas atbilstoši valsts diktātam un saskaņā ar “apstiprinātu plānu”, sabiedrību nedrīkst pakļaut kādas dominējošas grupas gribai, kā tas ir raksturīgs totalitārām valstīm. Demokrātiskā sabiedrība ir atkarīga nevis no izolētām, pašapmierinātām personām, bet gan no cilvēkiem, kuri veido un attīsta daudzveidīgas starppersonu attiecības. Šādu attiecību veidošanos veicina biedrošanās brīvība.¹⁰⁷

Attaisnojams brīvās gribas ierobežojums

[73] ECT praksē ir secināts, ka persona var tikt “piespiesta” jeb tai ar likumu var noteikt pienākumu iestāties noteiktā organizācijā, bet šādas organizācijas gan nav uzskatāmas par biedrībām Konvencijas 11.panta izpratnē. Tā, piemēram, lietā *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*¹⁰⁸ tiesa atzina, ka ārstam var uzlikt pienākumu iestāties Ārstu biedrībā, kuras mērķis ir nodrošināt ārstu ētikas normu ievērošanu, aizstāvēt tās biedru godu, ieskatus, godīgumu u.c. Šādu biedrību tiesa neatzina par biedrību 11.panta izpratnē, jo tā pilda publiskās varas funkcijas, tai skaitā uzrauga tās biedru profesionālo darbību.¹⁰⁹

[74] Biedrošanās brīvība neaizsargā personu, kura veic profesionālo darbību, kas var skart būtiskas sabiedrības intereses un tāpēc tiek stingri regulēta no valsts puses, no ar likumu vai uz likuma pamata noteiktas “piespiedu iekļaušanas” profesionālajā organizācijā (publiska personu apvienība), lai nodrošinātu

¹⁰⁵ Jayawickrama N. *The Judicial Application of Human Rights Law*. Cambridge University Press, 2002, p.743.-744.

¹⁰⁶ Nowak M. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.388.

¹⁰⁷ BverfGE 50, 290 (1979) Citēts pēc: Michalowski S., Woods L. *German Constitutional Law. The protection of civil liberties*. Dartmouth: Ashgate, 1999, p.277.

¹⁰⁸ ECT spriedums lietā *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium* (1981) 4 EHRR 1.

¹⁰⁹ Gornien D., Harris D., Zwaak L. *Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*. Council of Europe Publishing, 1999, p.307.

standartu ievērošanu un noteikta kvalitātes līmeņa uzturēšanu.¹¹⁰ Lai sabiedrības interesēs reglamentētu noteiktu arodu pārstāvju darbību, likumdevējs nepieciešamības gadījumā var noteikt, ka visiem attiecīgās profesijas pārstāvjiem ir jāietilpst ar likumu izveidotā profesionālajā apvienībā.¹¹¹ Piemēram, Latvijā šādas profesionālās organizācijas (pašpārvaldes) ir Zvērinātu advokātu kolēģija, Zvērinātu revidentu asociācija un Zvērinātu notāru kolēģija.¹¹²

[75] Jānorāda, ka ir nepieciešams izvērtēt, vai konkrētā organizācija, kurā paredzēta biedru piespiedu iestāšanās, tiešām ir atzīstama par publisko personu apvienību, kā arī katrreiz, ar likumu veidojot publisko personu apvienību, ir izvērtējama tās veiktās uzraudzības nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā. Tā, piemēram, lietā *Sigurjonsson v. Iceland* ECT atzina, ka automašīnu asociācija ir uzskatāma par privātu, nevis publisku personu apvienību un nosacījums – dalība automašīnu asociācijā, lai iegūtu atļauju vadīt taksometru, pārkāpj biedrošanās brīvību. Šāda piespiedu biedrošanās, lai sasniegtu asociācijas mērķi – taksometru pakalpojumu sniedzēju vienotu uzraudzību sabiedrības interesēs –, ir vērtējama kā derīga, bet ne nepieciešama, jo mērķi var sasniegt arī personas mazāk ierobežojošā veidā. Šajā lietā valdība spēja pamatot tikai ierobežojuma lietderību, bet ne nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā.¹¹³

[76] Spānijas Konstitucionālā tiesa pat ir noformulējusi trīs kumulatīvus kritērijus, pēc kuriem jāizvērtē, vai piespiedu biedrošanās ir konstitucionāli pieļaujama biedrošanās brīvības kontekstā un vai attiecīgā organizācija uzskatāma par biedrību:

1) piespiedu jeb obligāta dalība profesionālā organizācijā, kas pārstāv īpašas, specifiskas intereses, nedrīkst būt par šķērslī vai aizliegt personai īstenot biedrošanās brīvību citā veidā;

¹¹⁰ Jayawickrama N. *The Judicial Application of Human Rights Law*. Cambridge University Press, 2002, p.746.

¹¹¹ Balodis K. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 102.lpp.

¹¹² Svarīgi, ka Latvijā pastāv arī citas „piespiedu biedrības” kā, piemēram, Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs. Saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 43.pantu Latvijas Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs, kurā apvienojušās visas apdrošināšanas sabiedrības, kurām ir tiesības veikt sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligāto apdrošināšanu Latvijas Republikā, nodrošina sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas sistēmas sekmīgu darbību valstī atbilstoši savam darbības mērķim un uzdevumiem. Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs pilda Latvijas Republikas Zaļās kartes biroja funkcijas. Saskaņā ar šā panta otro daļu Transportlīdzekļu apdrošinātāju biroja darbību regulē šis likums, bet tā tiesisko statusu nosaka Biedrību un nodibinājumu likums. Jānorāda, ka atsauce uz Biedrību un nodibinājumu likumu šajā gadījumā nebūtu liekama, jo birojs ir uzskatāms par publisko tiesību subjektu un tās darbībai ir piemērojams speciālais likums. Atsauce „tiesisko statusu nosaka Biedrību un nodibinājumu likums” faktiski nozīmē to, ka birojs ir juridiskā persona.

¹¹³ Piemēram, *Sigurjonsson v. Iceland* (1993) 16 EHRR 462, *Chassagnou and others v. France* (1999) 29 EHRR 615; Harris D., O’Boyle M., Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, p.427.

2) piespiedu jeb obligātas dalības profesionālā organizācijā prasībai ir jābūt kā izņēmumam, nevis nosacījumam;

3) piespiedu jeb obligātai dalībai profesionālā organizācijā, kas pārstāv īpašas, specifiskas intereses, jābūt pamatotai ar konstitucionāliem un demokrātiskiem ideāliem.¹¹⁴

Netiešs negatīvās biedrošanās brīvības pārkāpums

[77] Papildus būtiskajiem negatīvās biedrošanās brīvības aspektiem, tai skaitā iegūt un paturēt darbu neatkarīgi no piederības kādai biedrībai, juridiskajā literatūrā ir apskatīts arī cits, līdz šim maz analizēts aspekts, kas ir saistīts ar situāciju, kad biedrība finansē politisko partiju. Ja dalība konkrētajā biedrībā vairāk vai mazāk nav brīvas gribas izpausme, tad šāds finansiāls atbalsts politiskajai partijai var aizskart biedru, kuri neatbalsta finansēto partiju, tiesības uz politisko brīvību, kā arī negatīvo biedrošanās brīvību (tiesības neatbalstīt kādas biedrības darbību).¹¹⁵

[78] Dānijas Augstākā tiesa, izskatot lietu, kas saistīta ar minēto problēmu, secināja, ka biedrības vēlēts orgāns (valde) var administrēt un rīkoties ar biedrības finanšu līdzekļiem pēc saviem ieskatiem, ja līdzekļu izlietošanas mērķis saskan ar biedrības nosprausto mērķi.¹¹⁶

¹¹⁴ Jayawickrama N. *The Judicial Application of Human Rights Law*. Cambridge University Press, 2002, p.743.

¹¹⁵ Jensen J. *Negative Freedom of Association and Financial Contributions of Interest Groups to Political Parties*. Rapports: Denmark. *European Public Law*, Vol.11, Issue 2, 2005, p.180.

¹¹⁶ *Ibid.*, p.181.

2. Biedrības autonomija un pašnoteikšanās

[79] Biedrošanās brīvība aizsargā ne tikai personas tiesības biedroties un brīvi izvēlēties kādā biedrībā darboties, bet arī biedrības tiesības eksistēt un darboties, lai veicinātu tās biedru kopīgo interešu īstenošanu.¹¹⁷ Biedrošanās brīvība garantē biedrībai tiesības izlemt, kuras personas uzņemt par biedrības biedriem, kādu iekšējo organizatorisko struktūru veidot un kādas aktivitātes veikt.

[80] Ņemot vērā to, ka biedrošanās brīvība ir būtisks tiesiskais valsts funkcionēšanas priekšnosacījums, Satversmes 102.pants aizsargā biedrību, tās dibināšanas pamatu un darbības sfēru no valstiskas ietekmes vai iespaidošanas no valsts institūciju puses. Nodrošinot biedrības biedru un pašu biedrību kā organizatoriska veidojuma neatkarību, piešķirot tiem nosacītu rīcības brīvību, gribas veidošanas un realizācijas autonomiju, izpaužas viens no brīvas un demokrātiskas valsts pamatprincipiem. Tā, piemēram, likuma "Par arodbiedrībām" 4.pantā *expressis verbis* ir noteikts, ka arodbiedrības savā darbībā ir neatkarīgas no valsts varas un pārvaldes institūcijām, citām organizācijām un ir savstarpēji līdztiesīgas, aizliedzot jebkuru rīcību, kuras mērķis ir tieši vai netieši pakļaut arodbiedrības valsts vai citām iestādēm un organizācijām vai arī traucēt likumā un statūtos paredzēto arodbiedrību darbību.

[81] Ir vismaz sešas biedrošanās brīvības sastāvdaļas, kas ir vitāli svarīgas, lai šāda brīvība varētu eksistēt, – tiesības dibināt, iestāties un darboties biedrībā, tiesības uz privātumu biedrošanās attiecībās, tiesības uz taisnīgu tiesu (šīs tiesības ir svarīgas arī tām biedrībām, kuras meklē pieeju starptautiskajām tiesībsargājošajām institūcijām), tiesības saņemt finansējumu, tai skaitā ziedojumus un dāvinājumus, tiesības netikt netieši ierobežotam (piemēram, ar papildus nastām un pienākumiem), kā personas, tā arī biedrības izveles brīvība.¹¹⁸ Biedrošanās brīvības pamatprincipi ir brīvprātīgums, biedru vienlīdzība, pašpārvalde (autonomija), tiesiskums un atklātums.

[82] VFR konstitūcijas 9.pantā ir garantēta gan vispārējā biedrošanās brīvība, gan speciālās tiesības veidot biedrības, kas veicina darba tiesisko un ekonomisko interešu aizsardzību. Biedrība veidojas, ja vairākas fiziskas vai juridiskās personas apvienojas uz vairāk nekā tikai noteiktu laika sprīdi, lai sasniegtu

¹¹⁷ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.387.; Cullen H. Freedom of association as a political right. European Law Review. Human Right Survey, Sweet&Maxwell, 1999, p.31.

¹¹⁸ Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. Human Right Quarterly, 1997, Vol.19, p.757.-759.

to kopējos mērķus, un ja šīs personas nolemj veidot organizāciju, kas paustu to kopējo gribu. Ņemot vērā pastāvošo ciešo saikni starp individuālo un kolektīvo biedrošanās brīvību, konstitūcija aizsargā ne tikai biedru, bet arī biedrību. Biedrības pašnoteikšanās, kas ietver iekšējo procedūru noteikšanu, kopīgā viedokļa veidošanu un veicamo darbību plānošanu un vadīšanu, ir biedrošanās brīvības neatņemama sastāvdaļa.¹¹⁹

Aizsardzība no valsts un citu personu iejaukšanās

[83] Būtisks biedrošanās brīvības aspekts ir biedrības “iekšējās dzīves” aizsardzība no pārāk lielas valstiskās iejaukšanās, lai arī nepastāv aizliegums likumā paredzēt saistošus noteikumus, kas regulē biedrības vispārējo uzbūvi, kā arī attiecības starp biedriem un starp biedrību un tās biedriem. Interesanti, ka valsts iejaukšanās biedrības iekšējās lietās ir apgriezti proporcionāla biedrošanās brīvības izpratnei šajā valstī.¹²⁰

[84] Valstij ir atļauts iejaukties biedrības iekšējās lietās tikai izņēmuma gadījumos.

[85] Biedrošanās brīvības aizsardzības iespējām ir robežas. Pirmkārt, biedrošanās brīvība ierobežot publiskās varas spēju iejaukties (traucēt) biedrošanās tiesībās, bet nespēj to efektīvi ierobežot privātpersonu starpā. Otrkārt, biedrošanās brīvība ir vairāk negatīvā brīvība, kas nozīmē brīvību no publiskās varas (valsts) iejaukšanās, un mazāk pozitīvā brīvība, kas nozīmē valsts pienākumu nodrošināt vai veicināt biedrību veidošanos. Treškārt, biedrības dibināšanai un dalībai biedrībā ir jābūt brīvprātīgai, lai tā tiktu aizsargāta. Ceturtkārt, biedrošanās brīvību ir iespējams “mazināt”, jo publiskā vara uzrauga biedrību dibināšanu, darbību un likumā noteiktos gadījumos var veikt biedrību piespiedu likvidāciju, kas nozīmē risku, ka praksē šīs publiskās varas tiesības var tikt izmantotas nesamērīgi un kazuistiski.¹²¹

Tiesības būt un tiesības darboties

[86] Pastāv viedoklis, ka “biedrība un tās biedrs faktiskā nozīmē ir vienādi”. Saskaņā ar šo doktrīnu biedrošanās brīvībai ir jāspēj nodrošināt, ka jebkas, ko tiesiski drīkst darīt persona viena pati, tā to drīkst

¹¹⁹ BverfGE 50, 290 (1979) Citēts pēc: Michalowski S., Woods L. German Constitutional Law. The protection of civil liberties. Dartmouth: Ashgate, 1999, p.277.-278.

¹²⁰ Jensen J. Negative Freedom of Association and Financial Contributions of Interest Groups to Political Parties. Rapports: Denmark. European Public Law, Vol.11, Issue 2, 2005, p.184.

¹²¹ Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. Human Right Quarterly, 1997, Vol.19, p.760.

darīt arī kopā ar citiem, tas ir, ar biedrības starpniecību.¹²²

Biedrības tiesības faktiski rodas no tās biedru tiesībām, tas ir, biedrošanās brīvība pēc būtības neaizsargā biedrību pašu par sevi kā juridisko personu, bet gan biedrību kā personu apvienību, personu kopību, tāpēc arī biedrības tiesības izriet jeb rodas no tās biedru tiesībām.¹²³ Tā, piemēram, ne tikai atsevišķam biedram, bet arī biedrībai kā patstāvīgam tiesību subjektam ir tiesības uz vārda brīvību.¹²⁴

[87] Iespējas efektīvi īstenot biedrošanās brīvību, kā to paredz Satversmes 102.pants, ļauj biedrībām aktīvi aizstāvēt savas tiesības un tiesiskās intereses, piedalīties valsts politikā un sabiedriskajās lietās.

[88] Lietā *United Communist Party of the Turkey v. Turkey* atzīts, ka biedrošanās brīvība ietver ne tikai tiesības dibināt politisko partiju [biedrību – autor.], bet arī partijas tiesības brīvi darboties un veikt nepieciešamās aktivitātes.¹²⁵

[89] Biedrības darbība ir vērsta uz tās mērķa sasniegšanu jeb biedrus vienojošo interešu īstenošanu. Biedrības darbība var būt vērsta uz vispārēju labklājību, labdarību, sportisku, zinātnisku, reliģisku, māksliniecisku, profesionālu, sociālpolitisku, sabiedriskā labuma vai citu rezultātu.

[90] Biedrību un nodibinājumu likuma 10.pantā ir *expressis verbis* noteiktas biedrības tiesības veikt publisku darbību, paredzot, ka biedrībai, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, ir tiesības veikt darbību, kas nav pretrunā ar likumu, it īpaši brīvi izplatīt informāciju par savu darbību, izveidot savus preses izdevumus un citus masu informācijas līdzekļus, organizēt sapulces, gājienus un piketus, kā arī veikt citu publisko darbību. Jautājumos, kas saistīti ar attiecīgās biedrības darbības mērķi, biedrība var vērsties valsts un pašvaldību institūcijās, kā arī tiesā un aizstāvēt savu biedru tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses.

[91] Tātad **biedrība var:**

1) veikt dažādas aktivitātes un pildīt uzdevumus, lai sasniegtu statūtos definēto mērķi, tai skaitā veikt iepriekš minēto publisko darbību;

2) veikt sabiedriskā labuma darbību. Visām biedrībām ir tiesības nodarboties ar sabiedriskā labuma darbību (angļu val. – *public benefit activities, charitable activities*). Par biedrību veikto labdarību plaši tiek

¹²² Ibid., p.779.

¹²³ Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. Human Right Quarterly, 1997, Vol.19, p.798.

¹²⁴ Clayton R., Tomlinson H. The Law Of Human Rights. Oxford University Press, 2000.

¹²⁵ Cullen H. Freedom of association as a political right. European Law Review. Human Right Survey, Sweet&Maxwell, 1999, p.35.

runāts anglo – sakšu (ango – amerikāņu) tiesību lokā. Tomēr labdarība nav priekšnoteikums biedrības pastāvēšanai;¹²⁶

- 3) piedalīties valsts pārvaldes un likumdevēja darbā, konsultējot un izsakot viedokli par likumprojektiem, starptautiskajiem līgumiem.¹²⁷ Demokrātijas un pilsoniskās sabiedrības ideja prasa, lai valsts pārvaldes iestādes savā darbībā iesaista arī sabiedrības pārstāvjus (biedrību un citu organizētu grupu pārstāvjus), iekļaujot viņus darba grupās, konsultatīvajās padomēs vai lūdzot sniegt atzinumus. Sabiedrībai svarīgos jautājumos valsts pārvaldes iestādēm ir pienākums rīkot publisku apspriešanu¹²⁸ u.c.;
- 4) veikt saimniecisko darbību. Biedrībai ir tiesības veikt likumīgu saimniecisko darbību, ja tā ir organizēta un tiek veikta saskaņā ar biedrības mērķi, kas nedrīkst būt „peļņas gūšana”, un ja biedrības saimnieciskās darbības rezultātā gūtie ienākumi (peļņa) tiek izmantoti vienīgi statūtos noteiktā mērķa sasniegšanai. Biedrības veiktā saimnieciskā darbība var izpausties dažādi – gan kā preču ražošana, gan kā pārdošana, gan kā pakalpojumu sniegšana. Tomēr praksē tikai neliela daļa biedrību plānveidā veic saimniecisko darbību, lai gūtu sev papildus ienākumus, to var pamatot ar starta (sākuma) kapitāla neesamību biedrībām, kā arī ar biedrības vadības institūciju locekļu kompetences trūkumu un vājo sagatavotību finanšu zinībās.¹²⁹ Gadījumā, ja biedrībām šādas tiesības netiek piešķirtas, valstī ir jāizveido alternatīva sistēma, kā biedrībām piesaistīt papildus finanšu līdzekļus. Katrā gadījumā, veicot saimniecisko darbību, biedrība darbojas brīvā tirgus ekonomikas apstākļos, kas nozīmē konkurenci ar citām personu apvienībām un komersantiem, tas ietver sevī darbaspēka piesaisti un apmaksu, izejmateriālu (u.c. aktīvu) iegādi, kas pēc būtības neatšķiras no komersantu veiktajām šāda veida aktivitātēm komercietību izpratnē.¹³⁰

¹²⁶ Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. Edited by Irish L., Simon K. (ICNL) and Kushen R. (OSI). [b.v.], International Center for Not – for – Profit Law, 1997, p.52., 53.

¹²⁷ Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. Edited by Irish L., Simon K. (ICNL) and Kushen R. (OSI). [b.v.], International Center for Not – for – Profit Law, 1997, p.55.

¹²⁸ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.

¹²⁹ Некоммерческий сектор в регионах: новые тенденции в развитии. Togliatti: National Lottery charities board, Prime – Art, 2001, 8. c.

¹³⁰ Neath D. Submission to the enquiry into the definition of charities and related organizations. <http://home.iprimus.com.au/dneath/non-profit/submission2.doc>

[92] Biedrības finanses var veidot ienākumi no dažādiem avotiem¹³¹, tie ir:

1) biedru nauda (Saskaņā ar Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 3.panta pirmo daļu partijas biedra kopējās iemaksas kalendārā gada laikā biedru naudas, iestāšanās naudas un dāvinājumu (ziedojumu) veidā nedrīkst pārsniegt 10 tūkstošus latu, savukārt attiecībā uz “parastajām” biedrībām nekādi biedru naudas apmēru likumiski ierobežojumi nepastāv.);

2) valsts un pašvaldību dotācijas;

3) saimnieciskā darbība;

4) uzņēmējdarbība (dividendes);

5) starptautiskie un ārvalstu fondi;

6) ziedojumi u.c.¹³²

[93] Vairākās lietās ir ticis norādīts, kādas prasības nav attiecināmas uz Konvencijas 11.pantā garantēto biedrošanās brīvību. Piemēram, izskatot prasību pret Beļģiju tika secināts, ka 11.pants neaizsargā personas intereses biedrībā, tai skaitā personas tiesības darboties biedrības valdē vai padomē, savukārt izskatot prasību pret Šveici un Itāliju, tika atzīts, ka biedrošanās brīvība nedod tiesības biedrībai pieprasīt no valsts finansiālu atbalstu. Izskatot prasību pret VFR Komisija secināja, ka valstij no Konvencijas 11.panta neizriet pienākums piešķirt biedrībai tiesības *locus standi* vērsties nacionālajās tiesās, ja vien tas nav nepieciešams pašas biedrības tiesību un tiesisko interešu aizsardzībai.¹³³

¹³¹ Sal. saskaņā ar Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 2.panta pirmo daļu politiskās organizācijas var finansēt no:

1) biedru naudas un iestāšanās naudas;

2) fizisko personu dāvinājumiem (ziedojumiem);

3) ienākumiem, ko dod attiecīgās politiskās organizācijas saimnieciskā darbība, vai ienākumiem (dividendēm), ko dod ieguldījumi kapitālsabiedrībās;

4) citiem finansēšanas avotiem, izņemot tos, no kuriem ar likumu ir aizliegts finansēt politiskās organizācijas. Tā, piemēram, likumā ir noteikts, ka fiziskajām personām ir aizliegts finansēt politiskās organizācijas no citu personu dāvinājumiem un aizdevumiem, savukārt fiziskajām personām, kuras sodītas par tīšu noziegumu pret īpašumu, par tīšu noziegumu tautsaimniecībā, kā arī par tīšu noziegumu valsts institūciju dienestā un kurām sodāmība nav dzēsta vai noņemta, izņemot rehabilitētās personas, aizliegts finansēt politiskās organizācijas dāvinājumu un ziedojumu veidā, bijušajiem Valsts drošības komitejas štata, ārštata darbiniekiem un informatoriem ir aizliegts dāvinājumu (ziedojumu) vai jebkādā citā veidā finansēt politiskās organizācijas. Aizliegts finansēt politiskās organizācijas anonīmu dāvinājumu (ziedojumu) veidā.

¹³² Biedrību un nodibinājumu likuma 10.panta pirmā daļa.

¹³³ No.1028/61, Dec. 18.9.61, Yearbook 4 p.324, No.8727/79, Dec. 8.7.80, D.R. 20 p.230, No.9234/81, Dec. 14.7.81, D.R. 26 p. 270. Citēts pēc: Gomien D., Harris D., Zwaak L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Council of European Publishing, 1999, p.307.

Biedra tiesības biedrībā

[94] Vispārējās biedra tiesības un pienākumi ir noteikti likumā, bet statūtos var paredzēt speciālas, tikai šai biedrībai raksturīgas biedra tiesības un pienākumus. Biedram ir tiesības līdzdarboties biedrības pārvaldē:

1) aktīvā līdzdarbība izpaužas kā piedalīšanās biedrības darbībā un biedrības „gribas” veidošanā un noteikšanā, īstenojot aktīvu līdzdalību biedru sapulcēs, izmantojot savas balsstiesības (piedalīšanās balsošanā), piedaloties diskusijās, uzstājoties ar savām runām, paziņojumiem, aicinājumiem. Šo tiesību izmantošana ir cieši saistīta ar ierašanos uz biedru sapulcēm, sanāksmēm un sēdēm;

2) pasīvā līdzdarbība izpaužas kā kandidēšana uz noteiktu amatu biedrības pārvaldes institūcijās;

3) mazākuma tiesības, tas ir, tiesības un iespēja kopā ar citiem biedrības biedriem sasaukt biedru kopsapulci.¹³⁴

[95] Biedrību un nodibinājumu likumā ir ietverts pamatprincips, kas balstās uz biedrības biedru vienlīdzību, vienlīdzīgām tiesībām un pienākumiem. Tomēr biedrības statūtos var noteikt diferencētas biedru tiesības un pienākumus. Šādai atšķirīgai attieksmei jābūt objektīvi pamatotai, un tā ir pieļaujama tikai ar biedru, kuru tiesības ir ierobežotas, piekrišanu.

Biedra uzņemšana biedrībā un izslēgšana no tās

[96] Tāpat kā no biedrošanās brīvības izriet, ka nevienam nav tiesību piespiest personu būt kādā biedrībā, tā arī pretēji – esošai biedrībai un tās biedriem nevar piespiest biedroties ar personu, kuras dalība biedrībā nav akceptēta un nav pieņemama.

[97] Jēgpilna biedrošanās brīvība nozīmē tiesības noteikt savu biedru loku, apzinoties, ka biedrības veidošana vienlaikus ir arī šīs biedrības “balss”, “domu” un “viedokļa” veidošana. Nosakot, kas var būt biedrības biedri, tiek noteikts, kas būs šī biedrība.¹³⁵

[98] Svarīgi, ka arī biedrība var “atteikties” no sava biedra. Biedru **var izslēgt** no biedrības:

1) pamatojoties uz biedrības lēmumu statūtos noteiktajos gadījumos un kārtībā;

2) ja tam ir svarīgs iemesls (par svarīgu iemeslu jebkurā gadījumā uzskatāms rupjš statūtu pārkāpums vai būtiska kaitējuma nodarīšana biedrībai).

¹³⁴ Neimanis J., Tiļļa A., Spūle I. Biedrības biedra rokasgrāmata. Rīga: Aut.izd., 2005, 60.lpp.

¹³⁵ Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. Human Right Quarterly, 1997, Vol.19, p.757.-759.

Biedra izslēgšana no biedrības ir uzskatāma par sodu, ko biedrība var piemērot savam biedram. Arī situācijā, ja statūtos nav atrunāti biedra izslēgšanas gadījumi un kārtība, biedru var izslēgt no biedrības, ja tam ir svarīgi iemesli. Biedrības biedram ir jābūt aizsargātam pret netaisnīgu sodīšanu no biedrības puses. Tā, piemēram, arodbiedrība nedrīkst izslēgt vai sodīt tās biedru par streika pārtraukšanu.

[99] Pamats tam, lai iestātos biedrībā, ir gan indivīda, gan biedrības brīvas gribas izpausme, tāpēc biedra uzņemšana biedrībā nedrīkst būt atkarīga no kādas trešās personas gribas.¹³⁶ Salīdzinājumam, VFR Konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka biedrības statūtos noteiktie ierobežojumi (piemēram, pilnvaras izslēgt biedru no biedrības tiek piešķirtas nevis biedru sapulcei, bet kādai citai institūcijai vai trešajai personai) arī ir biedrības autonomijas realizācija, tāpēc, interpretējot attiecīgās tiesību normas, cik nepieciešams rīcības telpa ir jāizmanto par labu biedrībai. Šajā lietā konstitucionālā tiesa secināja, ka biedrošanās tiesības pieļauj, ka reliģiskās biedrības darbošanās un likvidēšanās jautājumu nodošana izlemšanai trešajai personai nav uzskatāma par ar biedrošanās autonomiju nesavienojamiem ārējiem noteikumiem, ja tiek saglabāts pietiekams biedrības pašnoteikšanās apjoms.¹³⁷

[100] Jānorāda, ka politisko partiju, reliģisko organizāciju, arodbiedrību, profesionālo organizāciju un to apvienību, kuras ir publisko tiesību autonomi subjekti, dibināšanu, darbību un arī likvidāciju regulē citi likumi.

[101] Tā, piemēram, **politisko partiju**, kuras nereti tiek uzskatītas par būtiskāko biedrošanās brīvības izpausmes formu, un to apvienību darbības tiesiskos pamatus Latvijā reglamentē Politisko partiju likums.¹³⁸ Šā likuma mērķis ir sekmēt partiju un to apvienību iekšējo demokrātiju un demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības nostiprināšanu. Arī Lietuvā politisko partiju un citu politisko un publisko organizāciju dibināšanu un darbību regulē atsevišķs likums.

Kaut arī partijas ir personu apvienība (biedrības, sabiedriskas organizācijas veids), tās ir valsts politiskās sistēmas sastāvdaļa. Politiskajām organizācijām ir tādas tiesības un funkcijas, kādas nav citām personu apvienībām (piemēram, izvirzīt deputātu kandidātus), kā arī speciāla valsts uzraudzības kārtība. Partija iegūst juridiskās personas statusu ar tās ierakstīšanu politisko partiju reģistrā.

¹³⁶ Neimanis J., Tiļļa A., Spūle I. Biedrības biedra rokasgrāmata. Rīga: Aut.izd., 2005, 57.lpp.

¹³⁷ BverfGE 83, 341 Citēts pēc: Strack C. Pamattiesības un privātās tiesības. Gotingena. Referāts nolasīts Latvijas Republikas Satversmes tiesā 2007.

¹³⁸ Politisko partiju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 7.jūlijs, Nr.107.

[102] Uz **reliģisko organizāciju** darbību pamatā ir attiecināms Reliģisko organizāciju likums.¹³⁹ Šā likuma mērķis ir cita starpā garantēt Latvijas iedzīvotājiem tiesības individuāli vai kopā ar citiem pievērsties kādai reliģijai vai nepievērsties nevienai no tām, brīvi mainīt savu reliģisko vai citu pārliecību, veikt reliģisko darbību, kā arī paust savu reliģisko pārliecību, ievērojot spēkā esošos normatīvos tiesību aktus. Atšķirībā no politiskajām partijām, arodbiedrībām un “parastajām” biedrībām reliģiskās organizācijas tiek reģistrētas Reliģisko lietu pārvaldē. Reliģiskā organizācija iegūst juridiskās personas statusu ar tās reģistrācijas brīdi. Jāatzīmē, ka tikai reģistrētajām reliģiskajām organizācijām (baznīcām vai diecēzēm) ir tiesības izveidot garīgā personāla mācību iestādes, klosterus, misijas un diakonijas iestādes.

[103] **Arodbiedrību** dibināšanas un darbības regulējums ir ietverts likumā “Par arodbiedrībām”¹⁴⁰, kā arī Darba likumā¹⁴¹. Saskaņā ar likuma “Par arodbiedrībām” 2.pantu tiesības veidot arodbiedrības ir Latvijas Republikas iedzīvotājiem, kuri strādā vai mācās. Arodbiedrības var veidot pēc arodu, nozaru, teritoriālā vai citiem principiem. Darba devēji var veidot savas arodbiedrības. Arodbiedrību darbības formas, organizatorisko struktūru un to veidošanas kārtību nosaka un regulē pašu arodbiedrību pieņemtie statūti un šis likums. Darba likuma 8.pants noteic, ka darbiniekiem, kā arī darba devējiem ir tiesības brīvi, bez jebkādas tiesas vai netiesas diskriminācijas apvienoties organizācijās un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas sociālās, ekonomiskās un profesionālās tiesības un intereses. Darbinieka piederība pie minētajām organizācijām vai darbinieka vēlme iestāties tajās nevar būt par pamatu atteikumam noslēgt darba līgumu, darba līguma uzteikumam vai citādi darbinieka tiesību ierobežošanai. Atbilstoši Darba likuma 10.panta pirmajai daļai darbinieki savu sociālo, ekonomisko un profesionālo tiesību un interešu aizstāvību īsteno tieši vai ar darbinieku pārstāvju – arodbiedrību – starpniecību. Papildus Darba likumā ir atrunātas arī arodbiedrību kā darbinieku pārstāvju tiesības un pienākumi.

¹³⁹ Reliģisko organizāciju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 26.septembris, Nr.146.

¹⁴⁰ Par arodbiedrībām: LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991. 31.janvāris, Nr.3.

¹⁴¹ Darba likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 6.jūlijs, Nr.105.

B. BIEDROŠANĀS BRĪVĪBAS IEROBEŽOJUMI

[104] Biedrošanās brīvībai tāpat kā pulcēšanās un vārda brīvībai demokrātiskā sabiedrībā ir ļoti augsta vērtība – bez tām demokrātija vispār nav iespējama. Protams, arī demokrātiskā sabiedrībā šīs brīvības nav bezgalīgas – uz likuma pamata un leģitīma mērķa dēļ valsts tās konkrētajā gadījumā var ierobežot, taču šiem ierobežojumiem, lai tie būtu attaisnoti, ir jābūt demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamiem.¹⁴² Nereti valstij ir jāiejaucas personas pamattiesībās, lai nodrošinātu citu personu pamattiesības. Pamattiesībām nav absolūts raksturs, un nepieciešamības gadījumā tās ir ierobežojamas.

[105] Lietā *Sidiropoulos and Others v. Greece* ECT atzīmēja, ka tas, kā nacionālie tiesību akti regulē biedrošanās brīvību un kā šī brīvība tiek īstenota praksē, atspoguļo konkrētās valsts demokrātijas līmeni. Valstīm ir tiesības ar tiesību aktu palīdzību ierobežot biedrošanās brīvību, taču tas jādara, ievērojot ar Konvencijas ratifikāciju uzņemtas saistības. ECT norādīja, ka analizējot, vai ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, jāaplūko konkrētais ierobežojums visu lietas apstākļu gaismā un jāizdara secinājums, vai tas ir proporcionāls leģitīmajam mērķim, kuru paredzēts ar šo ierobežojumu sasniegt, un vai iemesli, ko minējušas nacionālās iestādes, lai attaisnotu šo ierobežojumu, ir “svarīgi un pietiekami”.

[106] Arī Deklarācijas 29.pants noteic – “katram cilvēkam ir pienākumi pret sabiedrību, kurā tikai ir iespējama viņa personības brīva un pilnīga attīstība. Realizējot savas tiesības un brīvības, katram cilvēkam ir jāpakļaujas tikai likumā noteiktiem ierobežojumiem, kuru nolūks ir vienīgi citu cilvēku tiesību un brīvību pienācīgas atzišanas un cieņas nodrošinājums un morāles, sabiedriskās kārtības un vispārējas labklājības taisnīgu prasību apmierināšana demokrātiskā sabiedrībā”.

[107] Biedrošanās brīvība nozīmē personas tiesības brīvi izvēlēties un pievienoties jebkāda veida personu apvienībai un to, ka valsts nedrīkst noteikt nepamatotus ierobežojumus šādu apvienību pastāvēšanai.¹⁴³

¹⁴² Levits E. Cilvēka uzskatu un biedrošanās brīvības un ierēdņa lojalitātes pienākums pret valsti. *Juristu Žurnāls*, 1998, Nr.6, 92.lpp.; Papildus sk.: Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*. Oslo: Martinus Nijhoff Publishers, p.360.-362.

¹⁴³ Carroll A. *Constitutional and Administrative Law*. Revised Ed. Financial Times, Pitman Publishing, p.357.

1. Ierobežojumu pieļaujamība

[108] Valsts var noteikt pamattiesību, tostarp arī biedrošanās brīvības, īstenošanas kārtību un ierobežojumus. Tādā veidā valsts nodrošina attiecīgās pamattiesības īstenošanu, kā arī aizsargā citu personu tiesības un pārējās konstitucionālās vērtības. Tomēr nav pieļaujama patvaļīga pamattiesību ierobežošana.¹⁴⁴ Lai kādas pamattiesības ierobežojums būtu pieļaujams, tam ir jābūt noteiktam ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Šis ierobežojums jānosaka noteikta leģitimā mērķa – cita konstitucionāla ranga labuma – aizsardzībai. Ierobežojumam jābūt nepieciešamam demokrātiskā sabiedrībā un samērīgam ar leģitīmo mērķi, kura sasniegšanai ierobežojums ir noteikts.¹⁴⁵

[109] Neraugoties uz biedrošanās brīvības īpašo nozīmi, tā tāpat kā citas pamattiesības¹⁴⁶ tomēr nav absolūta. Satversmes 116.pants *expressis verbis* noteic, ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 102.pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai nodrošinātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Taču šiem ierobežojumiem vienmēr jāatbilst demokrātiskas iekārtas būtībai (Satversmes 1.pants) un vispārējiem tiesību principiem. Tā, piemēram, ar Augstākās padomes lēmumiem¹⁴⁷ 1991.gadā tika apturēta un pēc tam izbeigta kompartijas, komjaunatnes darbība, kuru mērķi bija vērsti uz valsts iekārtas vardarbīgu grozīšanu un gāšanu.¹⁴⁸

[110] Līdz ar to biedrošanās brīvību var ierobežot, ja vien ierobežojumi ir noteikti ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu svarīgu interešu, tas ir, leģitīma mērķa labad un ir samērīgi (proporcionāli) ar šo mērķi.¹⁴⁹ Tas nozīmē, ka valsts varas institūcijām vajadzētu pēc iespējas izvairīties no nevajadzīgiem biedrošanās

¹⁴⁴ Satversmes tiesas 2006.gada 11.aprīļa sprieduma lietā Nr.2005-24-01 secinājumu daļas 8.punkts.

¹⁴⁵ Plašāk sk.: Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: Ziemele I. (zin.red.) Cilvēktiesības Latvijā un Pasaulē. Rīga: Izglītības solī, 2000, 277.-293.lpp.; Plakane I. Pamattiesību ierobežošana Satversmē. *Jurista Vārds*, 2003. 8.aprīlis, Nr.14 un 2003. 15.aprīlis, Nr.15.

¹⁴⁶ Sk.: Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra sprieduma lietā Nr.2002-04-03 secinājumu daļas 2.punkts.

¹⁴⁷ Par dažu sabiedrisko un sabiedriski politisko organizāciju darbības apturēšanu: AP 24.08.1991. lēmums *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr.35. Par dažu sabiedrisko un sabiedriski politisko organizāciju darbības izbeigšanu: AP 10.09.1991. lēmums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr.35. Citēts pēc: Terihova S. Par sabiedriskajām organizācijām. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 9.lpp.

¹⁴⁸ Terihova S. Par sabiedriskajām organizācijām. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 9.lpp.

¹⁴⁹ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.394.57.

brīvību apgrūtināšiem ierobežojumiem. Valsts pienākums ir būt tolerantai un ar tai piešķirto mehānismu palīdzību neapspiest personu biedrošanās brīvību tikmēr, kamēr vien tas ir uzskatāms par demokrātiskā sabiedrībā pieļaujamo.¹⁵⁰

[111] Konvencijā un Paktā norādītie pieļaujamie ierobežojuma leģitīmie mērķi būtībā ir līdzīgi. ECT ir atzinusi, ka Konvencijā norādītie mērķi ir izsmeļoši un nav interpretējami paplašināti.¹⁵¹

[112] ECT lietā *Young, James and Webster v. United Kingdom* ir identificējusi vairākus principus, kas ir jāievēro, nosakot biedrošanās brīvības ierobežojumu nepieciešamību. Tā, piemēram, jēdziens “nepieciešams” nav tulkojams paplašināti un ar to nav saprotamas situācijas, kad ierobežojumi būtu “noderīgi” vai “vēlami”. “Demokrātiskas sabiedrības” pamatmotīvi, pēc kuriem jāvadās, vērtējot nepieciešamību, ir plurālisms, tolerance, iecietība un suverenitāte.¹⁵² Lai arī indivīda intereses ir subordinētas sabiedrības interesēm, tomēr demokrātija nenozīmē, ka vienmēr vienkārši prevalē vairākuma viedoklis – ir jābūt sasniedzamam līdzsvaram, kas nodrošina taisnīgu un atbilstošu attieksmi pret mazākumu un novērš dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu.¹⁵³

Ierobežojumu iedalījums

[113] Brīvības kā pamattiesības ir tiesiskās brīvības, kas vienmēr ir saturiski noteiktas un ierobežotas. Pamattiesību ierobežošana nozīmē to robežu noteikšanu. Tā nosaka katras tiesības saturisko apjomu. Jebkuras pamattiesības robežas sākas tur, kur beidzas tās aizsargājamo jautājumu loks.¹⁵⁴

[114] Ierobežojumu mērauklas, vērtējot to pieļaujamību:

1) vai garantētās cilvēktiesības ir ierobežojamas un kā konkrēto ierobežojumu noteikšana ir saistāma

¹⁵⁰ Sal. sk.: Satversmes tiesas 2006.gada 23.novembra spriedumu lietā Nr.2006-03-0106 „Par likuma “Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm” 1.panta ceturtais daļas vārdu “vai citiem atribūtiem” un “kā arī mutvārdos izteikti atsevišķi saukļi, lozungi vai uzrunas”, 9.panta pirmās daļas, 12.panta trešās daļas 1.punkta vārdu “kārtības uzturētājiem”, 13.panta otrās daļas vārdu “un gājēju”, 14.panta sestās daļas otrā teikuma, 15.panta ceturtais daļas vārdu “ne agrāk kā 10 dienas un” 16.panta un 18.panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 103.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 21.pantam”, kur minētie secinājumi izdarīti attiecībā uz pulcēšanās brīvību un kas ir attiecināmi arī uz biedrošanās brīvību. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 1.decembris, Nr.192.

¹⁵¹ Sk.: ECT spriedumu lietā *Sidiropoulos and Others v. Greece* (1999) 27 EHRH 633.

¹⁵² Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.394.

¹⁵³ Jayawickrama N. The Judicial Application of Human Rights Law. Cambridge University Press, 2002, p.738.-756.

¹⁵⁴ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 703.lpp.

ar demokrātijas principu, tiesību sistēmu un saistošajiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem;

2) cik plašas pilnvaras pamattiesību ierobežošanā var tikt piešķirtas konstitūcijas piemērotājiem – parlamentam, valdībai un pašvaldībām.¹⁵⁵

Ierobežojumu iedalījums:

1) konstitūcijā noteiktie ierobežojumi. Piemēram, Satversmes 116.pants ietver visplašāko ierobežojumu mērķu uzskaitījumu – citu cilvēku tiesības, demokrātiskā valsts iekārta, sabiedrības drošība, labklājība, tikumība. Saturiski minētie mērķi, kas gandrīz analogi ir pārņemti no starptautiskajiem dokumentiem, ir visaptveroši;

2) ierobežojumi, kas saskaņā ar konstitūciju tiek noteikti likumā.¹⁵⁶ Tā, piemēram, viens no biedrošanās brīvības ierobežojumiem ir noteikts Biedrību un nodibinājumu likumā, paredzot, ka biedrībai ir aizliegts apbruņot savus biedrus vai citas personas, organizēt tiem militāras mācības un veidot militarizētas vienības.¹⁵⁷ Savukārt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 25.pants paredz, ka bērna tiesības uz privāto dzīvi, biedrošanās un vārda brīvību vecāki var ierobežot atkarībā no viņa brieduma pakāpes, lai nodrošinātu bērna attīstību un aizsargātu viņa veselību un dzīvību, aizsargātu sabiedrisko kārtību, iedzīvotāju tikumību un veselību vai aizsargātu citu personu tiesības un brīvības. Bērns var vērsties pēc palīdzības bāriņtiesā, ja vecāki, viņaprāt, noteikuši nepamatotus ierobežojumus vai radušās citas domstarpības viņu attiecībās.

[115] Konvencijas 11.panta otrā daļa paredz, ka biedrošanās brīvības izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tos, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, vai citu cilvēku tiesības un brīvības. Tā ECT spriedumā lietā *The Socialist Party and Others v. Turkey* norādīja, ka iejaukšanās biedrošanās brīvībā ir pretrunā ar Konvencijas 11.pantu, ja tā nav paredzēta likumā, nav vērsta uz vienu vai vairāku 11.panta otrajā daļā minēto tiesisko mērķu sasniegšanu vai nav nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā, lai sasniegto nospraustos mērķus.¹⁵⁸

[116] Izvērtējot ierobežojuma konstitucionalitāti, ir jāņem vērā:

1) vai Satversme paredz konkrētās tiesības ierobežošanu un vai norma tiešām paredz

¹⁵⁵ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 704.lpp.

¹⁵⁶ Turpat, 705.lpp.

¹⁵⁷ Biedrību un nodibinājumu likuma 11.pants.

¹⁵⁸ ECT spriedums lietā *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey* (1998) 26 EHRR 121.

ierobežojumus;

2) vai konkrētais ierobežojums ir noteikts Satversmē noteiktajā kārtībā, tas ir, ar likumu vai uz likuma pamata;

3) kāpēc šāds ierobežojums ir jānosaka – vai pastāv ierobežojumu attaisnojošs leģitīms mērķis;

4) vai ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā (līdzsvars starp sabiedrības un indivīda interesēm) un vai tas ir noteikts samērīgi ar izvirzīto mērķi.¹⁵⁹

ECT lietā *Vogt v. Germany*¹⁶⁰ ir skatījusi jautājumu par to, cik tālu cilvēka uzskatu brīvība un biedrošanās brīvība var tikt ierobežotas valsts civildienesta ierēdņiem, ja tie darbojas partijā, kuru valsts uzskata par antikonstitucionālu, bet kura nav oficiāli aizliegta. Konkrētajā gadījumā sūdzētāja Doroteja Fogta (*Dorothea Vogt*), kura kā ģimnāzijas skolotāja kopš 1979.gada bija valsts civildienesta ierēdne, par savu politisko aktivitāti Vācu Komunistiskajā partijā 1987.gadā tika atlaista no civildienesta. Šajā spriedumā tiesa konkrētīzē samērīguma principa pielietošanu, nosakot, cik tālu demokrātiskā sabiedrībā atļauts ierobežot ierēdņu biedrošanās brīvību, lai nodrošinātu viņu politisko lojalitāti pret valsti.¹⁶¹

[117] Iemesli, kas attaisno valsts izdarītu konkrētas personas cilvēktiesību aizskārumu, bieži ir noteikti tajā pašā tiesību normā, kas nosaka attiecīgās tiesības (cilvēktiesību specifiskās robežas). Blakus šiem iemesliem pastāv arī vispārējie iemesli, kas attaisno cilvēktiesību aizskārumu, tas ir, cilvēktiesību robežu noteikšanu. Tās ir “imanentās cilvēktiesību robežas”, kas izriet no cilvēktiesību politikās, morālās un juridiskās būtības un no to funkcijas demokrātiskā sabiedrībā. Cilvēktiesību imanentās robežas parasti nav formulētas tiesību normā, bet tās konkrētajā gadījumā tiek atrastas, balstoties uz kompleksu tiesību principu sistēmu, kas izriet no cilvēktiesību jēgas un būtības.¹⁶²

2. Biedrošanās brīvības subjekts

Fiziskā un juridiskā persona

[118] Cilvēktiesības nosacīti var iedalīt vairākās grupās pēc to subjektiem, proti, fizisko personu cilvēktiesības un juridisko personu cilvēktiesības. Šāds iedalījums izriet no cilvēktiesību subjektības

¹⁵⁹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 712.lpp.

¹⁶⁰ ECT spriedums lietā *Vogt v. Germany* (1996) 22 EHRR 409.

¹⁶¹ Levits E. Cilvēka uzskatu un biedrošanās brīvības un ierēdņa lojalitātes pienākums pret valsti. *Juristu Žurnāls*, 1998, Nr.6, 89.lpp.

¹⁶² Turpat, 91.lpp.

definīcijas: pamattiesību subjektība ir fiziskas vai juridiskās personas spēja būt par pamattiesību nesēju.¹⁶³ Arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pamattiesības iespējams attiecināt uz juridiskām personām kā fizisko personu kopumu. Tādējādi Satversmē noteiktās personas tiesības, brīvības un pienākumi attiecināmi uz juridiskajām personām tiktāl, ciktāl šīs tiesības, brīvības un pienākumus atbilstoši to būtībai ir iespējams piemērot juridiskai personai.¹⁶⁴ Ņemot vērā biedrošanās brīvības būtību, secināms, ka šī brīvība attiecas kā uz fiziskām personām, tā arī uz privāto tiesību juridiskām personām.

“Ikviena” tiesības

[119] Cilvēktiesības vēl var iedalīt noteiktas personu grupas (piemēram, pilsoņu) un “ikviena” tiesībās. Satversmes 102.pantā ietvertais formulējums “ikvienam ir tiesības” norāda uz biedrošanās brīvību kā katrai personai piemītošu tiesību. Atbilstoši 102.pantam nav nepieciešams, lai persona, kura vēlas īstenot biedrošanās brīvību, tai skaitā dibināt biedrību, būtu Latvijas Republikas pilsonis. Gadījumos, kad kāda Satversmē noteiktā tiesība tiek nodrošināta nevis “ikvienam”, bet kādai noteiktai personu grupai, tas ir tieši norādīts konstitucionālajā normā.¹⁶⁵ Tā kā šāda atruna 102.pantā nav ietverta, tad ikviena persona var īstenot biedrošanās brīvību neatkarīgi no valsts piederības, dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai mazākumtautībai.

[120] Biedrību un nodibinājumu likums neierobežo biedru loku atkarībā no to nacionālās, reliģiskās vai citas piederības, kā arī nepastāv nekādi ierobežojumi attiecībā uz biedrību skaitu, kurā persona vienlaicīgi var būt biedrs. Atšķirīgs regulējums ir noteikts attiecībā uz politiskajām partijām – saskaņā ar Politisko partiju likuma 26.panta pirmo daļu par partijas biedriem var būt Latvijas pilsoņi, Latvijas nepilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas nav Latvijas pilsoņi, bet kas uzturas Latvijā Republikā, kā arī persona vienlaikus var būt tikai vienas partijas biedrs. Papildus nosacījums ir, ka partijā, kurā ir vairāk par 400 biedriem, ne mazāk kā pusei no visiem biedriem jābūt Latvijas pilsoņiem. Reliģisko organizāciju likuma 7.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka personai ir tiesības būt tikai par vienas reliģiskās organizācijas – draudzes – dibinātāju.

[121] Vairumā valstu konstitūciju un starptautisko dokumentu biedrošanās brīvību attiecinā uz

¹⁶³ Grundgesetz Kommentar Band 1, Präambel bis Art.20. 4.Aufl. von Münch/Kunig (Hrsg.). München, C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1992, S.22. Citēts pēc: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 697.lpp.

¹⁶⁴ Sk.: Satversmes tiesas 2001.gada 3.aprīļa sprieduma lietā Nr.2000-07-0409 secinājumu daļas 1.punktu.

¹⁶⁵ Sk.: piemēram, Satversmes 98., 101.pantus.

jebkuru cilvēku, neizvirzot biedrošanās brīvības subjektiem kādas īpašas prasības. Tomēr vairākas valstis ir izvēlējušās nošķirt pilsoņu biedrošanās brīvību no citu personu biedrošanās brīvības. Personu, kas nav attiecīgās valsts pilsoņi, biedrošanās brīvības ierobežojumi visbiežāk attiecas tieši uz politisko partiju dibināšanu.¹⁶⁶

Piemēram, VFR konstitūcijā biedrošanās brīvība ir nostiprināta 9.pantā, kurā tiek nošķirta vispārējā biedrošanās brīvību, kas ietverta 9.panta pirmajā daļā un paredz, ka katram vācietim ir tiesības dibināt biedrības un uzņēmumus, no apvienošanās brīvības, kas savukārt ir ietverta 9.panta trešajā daļā un paredz, ka katram neatkarīgi no viņa profesijas ir tiesības veidot personu apvienības, lai aizsargātu un veicinātu savas darba tiesības un saimnieciskās intereses.¹⁶⁷ Tātad VFR pamatlikums vāciešiem paredz biedrošanās brīvības šķietamu privilēģiju, tomēr VFR ārvalstnieki, pamatojoties uz šo konstitūcijā noteikto iedalījumu, diskriminēti netiek, jo biedrošanās brīvība ir paredzēta Konvencijas 11.pantā, kas ir saistošs arī VFR. VFR tiesu praksē tiek norādīts, ka šīs pamattiesību garantijas, kas tiek piešķirtas vāciešiem, nepieciešams piemērot kopsakarā ar VFR konstitūcijā nostiprināto diskriminācijas aizlieguma principu.

Lietuvas Republikas konstitūcijas 35.pants noteic, ka pilsonim ir garantētas tiesības brīvi veidot personu apvienības, politiskās partijas un biedrības.

Igaunijas Republikas konstitūcijas 48.pants noteic katra tiesības iestāties nekomerciālās organizācijās un personu apvienībās. Savukārt par partijas biedriem var būt tikai Igaunijas pilsoņi. Tātad Igaunijas konstitūcija īpašu regulējumu biedrošanās subjektiem paredz tikai attiecībā uz politisko partiju dibināšanu.

Saskaņā ar KF konstitūciju biedrošanās brīvība tiek garantēta katrai personai, nevis tikai KF pilsoņiem, izņemot tiesības dibināt un darboties politiskajās partijās. Ar federālo likumu biedrošanās brīvība var tikt ierobežota atsevišķām personu grupām, piemēram, ir noteikti ierobežojumi politiskajās organizācijas darboties militārpersonām, policijas un prokuratūras darbiniekiem, ierēdņiem.¹⁶⁸

Dānijas konstitūcijas 78.pantā ir noteikts, ka pilsoņiem ir tiesības veidot sabiedriskas organizācijas jebkuru likumīgu mērķu labad bez iepriekšējas paziņošanas.

¹⁶⁶ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.393.

¹⁶⁷ <http://www.dejure.org/gesetze/GG>

Bērnu biedrošanās tiesības

[122] Saskaņā ar Satversmes 102.pantu biedrošanās brīvība tiek garantēta "ikvienam", tātad arī nepilngadīgajiem. Tā, piemēram, Biedrību un nodibinājumu likumā personas vecums, kas var būt par biedrības dibinātāju vai par biedrības biedru, *expressis verbis* nav ierobežots.¹⁶⁹ Tomēr, biedrības biedriem Biedrību un nodibinājumu izpratnē ir jābūt rīcībnespējīgiem, jo rīcībnespējīgas personas nevar saistoši paust pašas savu gribu, tādējādi pašas nevar iestāties biedrībā.¹⁷⁰

[123] Bērnu tiesību aizsardzības likuma 13.pantā ir noteikts, ka bērnam ir tiesības uz biedrošanās brīvību tiktāl, ciktāl tas neapdraud viņa veselību un dzīvību. Tātad bērna vai citas rīcībnespējīgas personas pieteikumu par uzņemšanu biedrībā var iesniegt tās likumiskais pārstāvis.¹⁷¹ Bērniem, kuri atrodas abu vecāku aizgādībā, ir nepieciešama abu vecāku piekrišana. Bez vecāku piekrišanas nepilngadīgais nevar iestāties biedrībā arī tādā gadījumā, ja viņš varētu (aņņemas) biedra naudu maksāt no savas mantas (kabatas naudas), jo darbība biedrībā neaprobežojas tikai ar biedra naudas samaksu noteiktā apmērā, bet ir saistīta arī ar daudziem citiem biedra pienākumiem. Strīdu par vecāku ierobežojuma pamatotību skata bāriņtiesa.¹⁷²

[124] Lai ilustrētu nepilngadīgo tiesību problēmas, var minēt kādu Igaunijas valsts tiesas spriedumu par likumu "Par bezpeļņas apvienībām", kurā tiesa analizēja Igaunijas konstitūcijas 48.pantā nostiprināto

¹⁶⁸ Krievijas Federācijas konstitūcija, http://www.constitution.garant.ru/DOC_3866952.htm#sub_para_N_30.

¹⁶⁹ Starpkaru periodā Latvijā spēkā esošā likuma „Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām” 5.pants noteica, ka par biedrības biedriem var būt abu dzimumu personas, ne jaunākas par 18 gadiem, turpretī sporta, morāliski – fiziskas audzināšanas, kā arī arodu un jaunatnes kultūras biedrībās par biedriem – interesentiem var būt arī personas jaunākas par 18 gadiem, kas nebauda ne aktīvas, ne pasīvas vēlēšanu tiesības. Ja biedrības statūtos bija noteikts, ka par biedriem var būt nepilngadīgas personas un šī biedrība nebija pieskaitāma pie minētā izņēmuma, biedrības reģistrācija tika atteikta. Sk.: Latvijas Republikas Senāta Administratīvā departamenta 1931. gada 10.augusta spriedums biedrības "Rīgas Gardēžu klubs" reģistrēšanas lietā. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940) 4.sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931–1940) Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 41.lpp.

¹⁷⁰ Biedrības dibināšana un iestāšanās biedrībā faktiski ir sava veida civiltiesisks līgums.

¹⁷¹ Sal.: Politisko partiju likuma 26.panta pirmā un otrā daļa noteic, ka ar partijas biedriem var būt 18 gadu vecumu sasniegušas personas, kuras ir Latvijas pilsoņi, Latvijas nepilsoņi un ES pilsoņi, kas nav Latvijas pilsoņi, bet kas uzturas Latvijā Republikā. Par partijas biedru kandidātiem var būt personas, kuras sasniegušas 16 gadu vecumu. Savukārt saskaņā ar Reliģisko organizāciju likuma 7.panta pirmo daļu iestāties reliģiskajā organizācijā – draudzē – un tajā darboties ir tiesības ikvienam Latvijas iedzīvotājam, jaunieši līdz 18 gadu vecumam draudzē var iestāties tikai ar vecāku vai aizbildņu rakstveida atļauju.

apvienošanās brīvību. Saskaņā ar konstitūciju tiesības apvienoties pieder ikvienai personai, bet likums "Par bezpeļņas apvienībām", ko apstrīdēja prezidents, izvirzīja noteikumu, ka tikai personām ar pilnu rīcībspēju ir tiesības veidot apvienības, kļūstot par privātām juridiskām personām. 1991.gada 26.septembrī Igaunija pievienojās Bērnu tiesību aizsardzības konvencijai, kuras 15(1).pants noteic, ka dalībvalstis atzīst bērna tiesības uz apvienošanās brīvību. Pievienojoties šai konvencijai, Igaunija ir atzinusi bērna tiesības uz apvienošanās brīvību un uzlikusi sev par pienākumu nodrošināt atbilstošu tiesisku mehānismu. Sašaurinot subjektu loku, likums antikonstitucionāli sašaurināja bērnu tiesības apvienoties, izvirzot prasības pēc civiltiesiskās rīcībspējas.¹⁷³

Publisko tiesību juridiskās personas

[125] Biedrošanās brīvība ir attiecināma tikai uz privāto tiesību biedrībām, nevis publisko tiesību personu apvienībām, jo tās tiek veidotas nevis kā personu brīvas gribas rezultāts, bet gan uz normatīvo tiesību aktu vai pārvaldes lēmumu pamata ar mērķi nodrošināt profesionālu standartu ievērošanu un izpildi vai kādu citu publiski tiesisku funkciju. Tādēļ Konvencijas 11.pants neattiecas uz profesionālajām pašpārvaldēm – tās nav uzskatāmas par biedrībām Konvencijas 11.panta izpratnē.¹⁷⁴ Konvencijas 11.pants nav attiecināms uz publiskajām jeb "para - administratīvajām" personu apvienībām.¹⁷⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka valstis nacionālajos tiesību aktos var noteikt para-administratīvu vai publisko tiesību asociāciju (pašpārvalžu) pazīmes. Lietā *Chassagnou v. France*¹⁷⁶ tiesa norādīja, ka para-administratīvu vai publisko tiesību asociāciju identificēšanai izšķirošā pazīmes nav publiskas personas kontrole vai izveidošana uz likuma pamata, bet gan īpašas no likuma izrietošas tiesības, kā arī tiesības pieņemt lēmumus vai rīkoties publiskas personas vārdā.

[126] Piespiedu jeb obligāta dalība profesionālā biedrībā, kas vairumā gadījumu ir dibināta uz normatīvo tiesību aktu pamata, (piemēram, pašpārvalde kā publisko tiesību atvasinātā juridiskā persona),

¹⁷² Neimanis J., Tilja A., Spūle I. Biedrības biedra rokasgrāmata. Rīga: Aut.izd., 2005, 57.lpp.

¹⁷³ Review of the petition of the President of the Republic of 9 April 1996 to declare the Non-profit Associations Act, passed on April 1, 1996, unconstitutional// <http://www.nc.ee/english/> Citēts pēc: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 698.lpp.

¹⁷⁴ Ovey C., White R. The European Convention of Human Rights. Oxford University Press, 2006. p.337.

¹⁷⁵ Clayton R., Tomlinson H. The Law Of Human Rights. Oxford University Press, 2000.; Reid K. A Practitioner`s Guide to the European Convention of Human Rights.Thomson, Sweet&Maxwell, 2004. p.310.

¹⁷⁶ ECT sprieduma lietā *Chassagnou et al. v. France* (1999) 29 EHRR 615, para.101.

lai tādējādi aizsargātu sabiedrības intereses, nodrošinot uzraudzību pār noteiktas jomas profesionālo darbību, kā arī pašu profesionāļu intereses, ir pieļaujamas. Taču vēlreiz jāuzsver, ka šādas profesionālās organizācijas, kurās “piespiedu kārtā” ir jāietilpst visiem konkrētās profesijas pārstāvjiem, nav uzskatāmas par biedrībām Konvencijas 11.panta kontekstā.¹⁷⁷ Tomēr, ja personu apvienība īsteno tikai atsevišķus ar normatīvu aktu tai nodotus pārvaldes uzdevumus un pamatā tā īsteno tikai savu biedru intereses, personu apvienība var netikt uzskatīta par publisku personu.¹⁷⁸

[127] Līdzīgu secinājumu attiecībā uz publiskām personām kā biedrošanās brīvības subjektiem atspoguļo vācu konstitucionālo tiesību zinātnieki, norādot, ka publisku personu kompetence un rīcības brīvība ir ierobežota, tādēļ publiskās personas nevar baudīt pamattiesību aizsardzību.¹⁷⁹

[128] Satversmes 102.pants negarantē un neaizstāv publiskas personu apvienības, jo tās nav biedrošanās brīvības subjekts. Lai gan saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem arī publisko tiesību juridiskās personas var veidot un darboties biedrībās.¹⁸⁰

Noteiktu personu grupu biedrošanās brīvība

[129] Biedrošanās brīvības subjekti var tikt iedalīti arī atkarībā no citām, ne tikai vecuma vai pilsonības pazīmēm. Piemēram, nodarbošanās, tautība, reliģija. Tādējādi biedrošanās brīvība tiek aizsargāta ne tikai “vispārīgajos” starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, bet arī speciālajos, tas ir, noteiktu grupu, personu kategoriju tiesību aizsardzības dokumentos. Konkrētu šādu personu grupu biedrošanās brīvību papildus Deklarācijai, Konvencijai, Paktiem un Satversmei aizsargā vēl citi starptautisko un nacionālo tiesību dokumenti. Īpaši biedrošanās brīvības subjekti tiek noteikti dokumentos, kas pēc būtības un satura ir vērsti uz konkrēta personu loka aizsardzību.

[130] Piemēram, Eiropas Sociālās hartas¹⁸¹ 5.pantā ir ietvertas strādājošo un darba devēju tiesības biedroties ekonomisko un sociālo interešu aizsardzībai – “lai nodrošinātu vai veicinātu strādājošo un

¹⁷⁷ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. Law of the European Convention on Human Rights. London: Butterworths, 1995, p.422.

¹⁷⁸ Reid K. A Practitioner`s Guide to the European Convention of Human Rights. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004, p.310.

¹⁷⁹ Grundgesetz Kommentar Band 1, Präambel bis Art.20. 4.Aufl. von Münch/Kunig (Hrsg.). München, C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1992, S.575.

¹⁸⁰ Piemēram, saskaņā ar likuma “Par pašvaldībām” 14.panta pirmās daļas 1.punktu, pildot savas funkcijas, pašvaldībām likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības dibināt biedrības vai nodibinājumus.

darba devēju tiesības brīvi veidot vietējās, nacionālās vai starptautiskās organizācijas, lai aizsargātu savas ekonomiskās un sociālās intereses, un iestāties šajās organizācijās, Līgumslēdzējas puses apņemas nodrošināt tādu nacionālo likumdošanu, kas neierobežotu, vai piemērot to tā, lai neierobežotu šīs tiesības. To, cik lielā mērā šajā pantā minētās garantijas attiecas uz policiju, nosaka nacionālie likumi vai normatīvie akti. Tāpat arī nacionālā likumdošana vai normatīvie akti nosaka principus, saskaņā ar kuriem šīs garantijas tiek piemērotas bruņoto spēku personālsastāvam, un apjomu, kurā tie attiecas uz personām, kas ietilpst šajā kategorijā”.

[131] Saskaņā ar Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību¹⁸² 7.pantu dalībvalstis ir apņēmušās ievērot katras personas, kura pieder pie nacionālās minoritātes, tiesības uz miermīlīgas pulcēšanās brīvību, uz biedrošanās brīvību, uzskatu, domu, apziņas un reliģijas brīvību.

[132] Konvencijā par bēgļiem¹⁸³ biedrošanās brīvība ir ietverta 15.pantā, kas paredz, ka attiecībā uz piedalīšanos nepolitiskās un bezpeļņas organizācijās un arodbiedrībās dalībvalstīm jānodrošina bēgļiem, kas likumīgi atrodas to teritorijā, vislielākās labvēlības režīms, tāpat kā pret citu zemju pilsoņiem tajos pašos apstākļos.

[133] Tiesu neatkarības konvencijas¹⁸⁴ 8. un 9.pants paredz, ka tiesu varas locekļi, tāpat kā citi pilsoņi ir tiesīgi izmantot izteikšanās, ticības, biedrošanās un pulcēšanās brīvību; lai gan ar noteikumu, ka, izmantojot šādas tiesības, tiesneši vienmēr uzvedīsies, saglabājot sava amata cieņu, neatkarību, objektivitāti un tiesu varas neatkarību. Tiesneši drīkst veidot un pievienoties tiesnešu asociācijām vai citām organizācijām, lai pārstāvētu savas intereses, lai veicinātu savu profesionālo apmācību un lai aizsargātu savu tiesnešu neatkarību.

3. Biedrošanās mērķi un biedrības darbība

[134] Bieži vien labākais veids kā novērtēt, vai valsts pārvalde ievēro cilvēktiesības, ir cilvēku daudzums, kas īsteno savas tiesības, dibinot biedrības. Tajās valstīs, kurās konstatējami bieži cilvēktiesību

¹⁸¹ Par Eiropas Sociālo hartu: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 18.decembris, Nr.183.

¹⁸² 1995.gada 1.februāra Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību: starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 31.maijs, Nr. 85.

¹⁸³ Par 1951.gada 28.jūlija Konvenciju par bēgļa statusu un tās 1967.gada 31.janvāra protokolu par bēgļa statusu: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 4.jūlijs, Nr.171.

¹⁸⁴ Tiesu neatkarības konvencija, vēl nav spēkā. 13.12.1985. konvencija.

pārkāpumi, nevalstiskās organizācijas uzskata par pretvalstiskām organizācijām, kas rada draudus “drošībai un stabilitātei”.¹⁸⁵

[135] Nedemokrātiskām valdībām ir vairākas metodes, kā noliegt biedrošanās brīvību. Piemēram:

1) kategoriska biedrību aizliegšana ar likumu vai noteiktu veidu biedrību aizliegšana;

2) pārāk apgrūtinošu noteikumu noteikšana biedrības reģistrēšanai;

3) biedrošanās brīvība var būt noteikta ar likumu, bet praksē faktiski neīstenojama;

4) valsts iestāžu kompetencē tiek atstāta jautājuma izlemšana, vai konkrēta biedrība var tikt reģistrēta un darboties vai nē;

5) “konkurentu iznīcināšana” un “pirmtiesību piešķiršana” – valsts sankcionē savas “nevalstiskās organizācijas” izveidošanu, kura tad starptautiski postulē valstī pastāvošo biedrošanās brīvību, kaut gan faktiski tādas nav;

6) ar likumu tiek noteikts, ka visi iedzīvotāji jau no dzimšanas ir konkrētas partijas locekļi u.c.¹⁸⁶

[136] Latvijā personai tiek nodrošināta brīvība pēc savas iniciatīvas miermīlīgu mērķu sasniegšanai ar citām personām dibināt dažāda veida apvienības (tiesībspējīgu biedrību vai apvienību bez tiesībspējas), tajās darboties, kā arī no tām izstāties, ciktāl tas nepārkāpj pārējo sabiedrības locekļu tiesības un intereses un nav pretrunā ar citiem Satversmē nostiprinātajiem pamatprincipiem.

Mērķa ierobežojumi

[137] Personas, veidojot biedrību, var izvēlēties visdažādākos biedrības mērķus, izņemot mērķus, kas saskaņā ar nacionālās valsts likumiem tiek atzīti par nelikumīgiem jeb “nelegāliem”. Personai ir tiesības biedrībai izvirzīt mērķi, kas aicina uz vai veicina noteiktu spēkā esošu likumu grozījumus. Lai gan var būt sarežģīti novilkt to robežu, kad biedrības mērķis aicina uz likuma izmaiņām un kad aicina uz nelikumīgām darbībām.¹⁸⁷ Lietā *Refah Partisi (Prosperity Party) and Others v. Turkey*¹⁸⁸ tika atzīts, ka politiskā partija var veicināt izmaiņas normatīvajos aktos vai valsts pārvaldes iekārtā, ja tiek izpildīti divi nosacījumi: pirmkārt, līdzekļiem, kas tiek lietoti mērķa sasniegšanai, jābūt likumīgiem un demokrātiskiem; otrkārt,

¹⁸⁵ Human Right Watch World Report 1996. Citēts pēc: Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. Human Right Quarterly, 1997, Vol.19, p.738., 741.

¹⁸⁶ Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. Human Right Quarterly, 1997, Vol.19, p.743.

izmaiņām jābūt saskaņā ar demokrātijas pamatprincipiem. Ņemot vērā Konvencijas un demokrātijas ciešo saistību, nevienš nedrīkst atsaukties un pamatoties uz Konvenciju, lai mazinātu vai iznīcinātu demokrātiskas sabiedrības vērtības un ideālus. Plurālisms un demokrātija balstās uz kompromisu, kā sasniegšanai ir nepieciešama gan indivīda, gan sabiedrības "piekāpšanās" dažādos jautājumos, tajā skaitā noteiktos gadījumos attaisnojot personas brīvību ierobežošanu, lai nodrošināti valsts kā vienota veseluma stabilitāti.¹⁸⁹

[138] Lietā *The Socialist Party and Others v. Turkey*¹⁹⁰ ECT atzina, ka Turcijas Konstitucionālā tiesa, aizliedzot tādas politiskās partijas darbību, kas aicināja ar demokrātiskiem līdzekļiem Turciju pārveidot par federālu valsti, pārkāpa Konvencijas 11.pantu. Tas, ka partijas programma ir nesavietojama ar pašreizējiem valsts uzbūves principiem un struktūru, nepadara to automātiski nesavietojamu ar demokrātijas principiem. ECT uzskatīja, ka konkrētajā lietā nav pierādīts, ka šīs partijas politika apdraudētu valsts politisko vienotību un sabiedrisko drošību un veicinātu terorismu, līdz ar to demokrātiskā sabiedrībā nebija nepieciešams šo partiju likvidēt. Šajā lietā ECT secināja, ka Konvencijas 11.pantu nepieciešams aplūkot 10.panta gaismā. Vārda brīvības un tiesību paust savu viedokli aizsardzība ir viens no 11.pantā ietvertu tiesību uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību galvenajiem mērķiem. It īpaši tas attiecas uz politiskajām partijām, ņemot vērā to būtisko lomu demokrātijas nodrošināšanā.¹⁹¹

[139] Biedrību un nodibinājumu likumā ir noteikts, ka par biedrības mērķi **nevar būt:**

- 1) antikonstitucionāla darbība vai rezultāts;
- 2) kriminālsodāma darbība vai rezultāts;
- 3) peļņas gūšana.

Likumdevējs šādus ierobežojumus paredzējis, lai sasniegtu leģitīmu mērķi - nepieļautu sabiedriskās drošības, kārtības un personu tiesību un interešu apdraudējumu,¹⁹² kā arī nodrošinātu stabilitāti civiltiesiskajā apgrozībā, nošķirot biedrības no komersantiem.

[140] Ne visi līdzekļi, kādus biedri izvelas mērķa sasniegšanai, ir attaisnojami ar biedrošanās brīvības

¹⁸⁷ Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, p.422.

¹⁸⁸ ECT spriedums lietā *Refah Partisi (Prosperity Party) and Others v. Turkey* (2003) 37 EHRR 1.

¹⁸⁹ Ovey C., White R. *The European Convention of Human Rights*. Oxford University Press, 2006, p.338.

¹⁹⁰ ECT spriedums lietā *The Socialist Party and Others v. Turkey* (1998) 26 ECHR 121.

¹⁹¹ http://www.humanrights.lv/frames_1.htm?menu/doc_1.htm

īstenošanu. Piemēram, ja biedrības mērķis ir veicināt dzīvokļu jautājumu risināšanu, biedrība nevar veikt komercdarbību dzīvokļu būvniecībai, to attaisnojot ar biedrošanās brīvības īstenošanu, jo biedrība nevar darboties nolūkā gūt peļņu.

Darbības ierobežojumi

[141] Biedrību un nodibinājumu likuma 11.pantā ir ietverti biedrības darbības ierobežojumi, nosakot, ka biedrībai ir aizliegts:

- 1) apbruņot savus biedrus vai citas personas;
- 2) organizēt biedriem vai citām personām militāras mācības;
- 3) veidot militarizētas vienības.

Papildus no likuma 7.panta pirmās un otrās daļas un 57.panta pirmās daļas 2.punkta izriet, ka biedrība nedrīkst:

- 4) "pamatdarbības veidā" veikt saimniecisko darbību;
- 5) biedrības ienākumus izmantot statūtos neparedzētu mērķu sasniegšanai;
- 6) peļņu, kas gūta no biedrības saimnieciskās darbības, sadalīt starp biedrības biedriem.

Savukārt reliģisko darbību publiskās vietās var veikt tikai reliģiskās organizācijas ar pašvaldību piekrišanu.¹⁹³

Citu valstu pieredze

[142] Starptautiskās tiesības mijiedarbojas ar nacionālajām, daudzu un dažādu tiesību loku valstu tiesībām, un tās ietekmē šo valstu tiesiskā doma, tiesību izpratne un judikatūra. Tāpēc, lai pilnvērtīgāk un vispusīgāk izprastu kādu tiesību institūtu, ir nepieciešams noskaidrot arī citās valstīs pastāvošo konkrētā tiesību jautājuma regulējumu un īpatnības.

Tā VFR konstitūcijā vienlaikus ar tiesībām dibināt biedrības konstitūcijā ir nostiprināts tādu biedrību aizliegums, kuru mērķis vai darbība ir antikonstitucionāli vai ir pretrunā normatīvajiem aktiem (sodāma darbība) vai sabiedriskajai kārtībai.¹⁹⁴

Lietuvas konstitūcijas 35.pants noteic, ka personu apvienības, politiskās partijas un biedrības mērķi un darbība nedrīkst būt pretrunā Konstitūcijai un likumiem.

¹⁹² Administratīvās apgabaltiesas 2005.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.130233/2 143/AA 557-05/4. Nepublicēts.

¹⁹³ Reliģisko organizāciju likuma 14.panta trešā daļa.

Igaunijas konstitūcijas 48.pants noteic, ka, lai dibinātu biedrības un personu apvienības, kuru rīcībā ir ieroči, kā arī militāras organizācijas un personu apvienības, kas veic militāro apmācību, ir nepieciešama iepriekšēja atļauja, kuras izdošanas nosacījumi un kārtība tiek noteikta ar likumu. Aizliegtas biedrības, personu apvienības un politiskās partijas, kuru mērķi vai darbība ir vērsti uz vardarbīgām pastāvošās Igaunijas Republikas konstitucionālās iekārtas izmaiņām vai arī citādā veidā pārkāpj likumu, kas paredz kriminālatbildību. Tikai tiesa var apturēt vai pārtraukt personu apvienības, biedrības vai politiskas partijas darbību par izdarītu tiesībpārkāpumu, kā arī piespriest sodu.¹⁹⁵

Dānijas konstitūcijas 78.pantā ir noteikts, ka sabiedriskās organizācijas, kuras pielieto vardarbību vai kuras cenšas sasniegt savus mērķus ar vardarbības palīdzību, kuras aicina uz vardarbību vai uzspiež savu viedokli citiem, draudot ar vardarbību, tiek likvidētas ar tiesas nolēmumu. Ne viena sabiedriska organizācija nevar būt likvidēta ar valsts pārvaldes lēmumu. Lietas par sabiedrisko organizāciju likvidāciju var tikt nozīmētas izskatīšanai Dānijas Augstākajā tiesā bez speciālas atļaujas saņemšanas. Sabiedrisko organizāciju likvidācijas tiesiskās sekas ir noteiktas ar likumu.

Šveices konstitūcijā biedrošanās brīvība ir garantēta 23.pantā. Šveicē biedrošanās brīvība attiecas tikai uz tādu biedrību dibināšanu, kuru mērķis un darbība nav saistīta ar peļņas gūšanu. Personu apvienības, kas tiek veidotas saimnieciskās darbības veikšanai peļņas gūšanas nolūkā, tiek aizsargātas kā nodarbošanās brīvība (*wirtschaftsfreiheit*).

[143] Atšķirībā no citām valstīm Lielbritānijas Apvienotajā Karalistē likumos ir noteikti daži ļoti konkrēti, bet šai valstij vēsturiski ļoti būtiski biedrošanās brīvības ierobežojumi un tie ir – aizliegums veidot teroristiskas organizācijas (saskaņā ar likumu dalība tādās organizācijās vai palīdzība tādām organizācijām kā Īru republikāņu armija (*Irish Republican Army*) un Īru nacionālā atbrīvošanas armija (*Irish National Liberation Army*) ir noziedzīgs nodarījums), fašistiskas, neonacistu organizācijas. Ar likumu nav aizliegtas organizācijas, kas mazina vai apdraud Lielbritānijas parlamentāro demokrātiju, bet to biedri nevar ieņemt amatus civildienestā.¹⁹⁶

¹⁹⁴ <http://www.dejure.org/gesetze/GG>

¹⁹⁵ http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864919.htm

Ierobežojumi biedrības nosaukumam

[144] Ierobežojumi skar ne tikai biedrības mērķi un darbību, bet arī nosaukumu. Biedrību un nodibinājumu likuma 6.pantā ir ietverti nosacījumi, kas jāievēro, veidojot biedrības nosaukumu:

1) nosaukums nedrīkst būt pretrunā ar normatīvajiem aktiem un labiem tikumiem, tas ir, tajā nedrīkst ietvert militāra formējuma nosaukumu vai tādas organizācijas vai grupas nosaukumu, kura atzīta par noziedzīgu vai antikonstitucionālu, tas nedrīkst radīt pozitīvu attieksmi pret vardarbību. Nosaukums nedrīkst būt pretrunā vispārpieņemtām morāles normām. Nav pieļaujams rupjību, lamuvārdu un citu cilvēka cieņu aizskarošu izteicienu vai to saīsinājumu lietojums biedrības nosaukumā;

2) nosaukumam skaidri un noteikti jāatšķiras no citiem biedrību un nodibinājumu reģistrā jau reģistrētiem vai reģistrācijai pieteiktiem biedrību vai nodibinājumu nosaukumiem. Šīs normas, kā arī 3. un 4.punktā minētās normas mērķis ir, lai biedrību nosaukumu līdzība nemaldinātu trešās personas, lai nepastāvētu risks sajaukt biedrību ar citu tiesību subjektu. No likuma izriet, ka biedrības nosaukums var sakrist ar biedrības vai nodibinājuma nosaukumu, kurš svītrots no biedrību un nodibinājumu reģistra, kā arī jau reģistrēta komersanta nosaukumu¹⁹⁷;

3) nosaukumā nedrīkst ietvert maldinošas ziņas par biedrības darbības mērķi, darbības veidu un tiesisko formu;

4) nosaukumā nedrīkst ietvert valsts vai pašvaldību institūciju (iestāžu) nosaukumus, kā arī vārdus “valsts” vai “pašvaldība”. Tādējādi novēršot iespēju maldināt trešās personas, liekot tām domāt, ka viens no biedrības dibinātājiem ir valsts, ka biedrība pilda kādas valstiskas funkcijas, uzdevumus, vai ir valsts vai pašvaldību iestāde.

Reģistrēšanās pienākums un reģistrācijas atteikums

[145] Lai sasniegtu leģitīmus mērķus, valsts ir tiesīga noteikt, ka personām, kas vēlas personu

¹⁹⁶ Elliott C., Quinn F. English Legal System. Third Ed. Longman. p456.-457. Papildus sk.: Carroll A. Constitutional and Administrative Law. Revised Ed. Financial Times, Pitman Publishing, p.357.; Bradley A., Ewing K. Constitutional and administrative law. 12-th Ed. Longman, 1999, p.609.

¹⁹⁷ Savukārt politiskās partijas nosaukuma veidošanai ir papildus nosacījumi – saskaņā ar Politisko partiju likuma 6.panta pirmo daļu partijas nosaukumam ir nepārprotami jāatšķiras no Latvijā **agrāk reģistrētas** (neatkarīgi no darbības turpināšanas) partijas vai partiju apvienības nosaukuma. Šā panta ceturtais daļas 2.punkts noteic, ka ir aizliegti partiju nosaukumi, nosaukumu saīsinājumi vai simbolikas, kas sakrīt ar tādas organizācijas nosaukumu, nosaukuma saīsinājumu vai simboliku, kuras mērķis vai darbība ir vērsta pret Latvijas neatkarību, suverenitāti vai drošību vai kura atveido šādas organizācijas nosaukumu, nosaukuma saīsinājumu vai simboliku, u.c.

apvienībai iegūt juridiskās personas statusu, izpilda noteiktus priekšnoteikumus, piemēram, apstiprina statūtus, reģistrējas biedrību un nodibinājumu reģistrā, sniedz gada pārskatus u.tml. Tādējādi biedrības reģistrēšana publiskā reģistrā ne tikai nodrošina biedrībai iespēju iegūt juridiskās personas statusu, ar kura palīdzību tā vieglāk un efektīvāk var īstenot savus mērķus, bet arī veicina sabiedriskās kārtības ievērošanu.¹⁹⁸

[146] Saskaņā ar likuma "Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru" 18.¹pantu, izskatot iesniegtos dokumentus, LR UR valsts notārs pārliecinās par to, vai:

- 1) iesniegti visi likumā paredzētie dokumenti;
- 2) iesniegtie dokumenti pēc formas atbilst likuma prasībām;
- 3) iesniegtajos dokumentos ietvertie lēmumi, uz kuru pamata izdarāmi ieraksti biedrību un nodibinājumu reģistrā vai grozījumi biedrību un nodibinājumu reģistram iesniegtajos dokumentos, atbilst likuma prasībām;
- 4) nav biedrību un nodibinājumu reģistrā reģistrēts cits tiesisks šķērslis.

[147] LR UR kompetencē neietilpst biedrības lēmuma pieņemšanas faktisko apstākļu pārbaude.

Saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 17.panta piekto daļu lēmumu par atteikumu izdarīt ierakstu LR UR amatpersona pieņem, ja:

- 1) statūtos noteiktais mērķis ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem;
- 2) pārkāpta šajā likumā noteiktā biedrības dibināšanas kārtība;
- 3) pēc tam, kad pieņemts lēmums par ieraksta izdarīšanas atlikšanu, noteiktajā termiņā nav novērsti trūkumi biedrības vai nodibinājuma statūtos vai nosaukumā.

Tātad LR UR pienākums, saņemot pieteikumu biedrības reģistrēšanai, ir pārliecināties, vai biedrības statūtos formulētie mērķi nav antikonstitucionāli vai kriminālsodāmi, un konstatējot neatbilstību likumam, pieņemt lēmumu par atteikumu reģistrēt biedrību.

[148] Starpkaru periodā Latvijā spēkā esošā likuma „Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām” 1.pants noteica, ka biedrības darbība un mērķi nedrīkst runāt pretim Latvijas valsts likumiem. Interpretējot šo pantu, tiesu praksē ir secināts, ka biedrības statūtos norādītajam mērķim ir jābūt pietiekoši noteiktam un "skaidram", lai iestāde, kas izskata reģistrācijas pieteikumu, varētu pārliecināties

¹⁹⁸ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehli; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.395.

par tā atbilstību likumam, kā arī statūtos noteiktais, ka “biedrības mērķi un no šiem mērķiem izrietošā darbība nebūs pretrunā ar Latvijas valsts likumiem”, nepadara neskaidru mērķi skaidrāku un faktiski nerada nekādas tiesiskas sekas.¹⁹⁹

[149] Statūtos norādītais mērķis tāpat nedrīkst būt fiktīvs vai patieso mērķi “maskējošs”. Piemēram, starpkaru periodā Senāta Administratīvais departaments, izskatot lietu par biedrības “Strādnieku Sports un Sargs” slēgšanu, konstatēja, ka biedrība, pretēji saviem statūtiem un nebūdama reģistrēta Iekšlietu ministrijā kā politiska organizācija, patiesībā ir darbojusies kā politiska organizācija un aktīvi piedalījies vēlēšanu cīņās, izpildot sociāldemokrātu partijas vēlēšanu darbu, biedrībā pastāv militārās sekcijas, neskatoties uz to, ka likums aizliedz biedrībām veikt militāro pamācību un sastādīt militārās vienības. Biedrība pati sevi raksturo, ka “Strādnieku Sports un Sargs” (SSS) nevis vārdos, bet darbos ir pati noteiktākā un revolucionārākā latvju strādnieku šķiras cīņas organizācija. Sabiedrība gan savus statūtos tika grozījusi, tomēr mainīti bija vienīgi nosaukumi – bataljoni pārdēvēti par apgabaliem, rotas par rajoniem, vadi par iecirkņiem, milsekcijas štābs par sargu tehnisko komisiju utt. Lietā konstatēto likuma pārkāpumu dēļ tika nolemts slēgt minēto biedrību.²⁰⁰

[150] ECT spriedumā lietā *Sidiropoulos and Others v. Greece*²⁰¹ atzīts, ka tikai aizdomas, ka biedrības iespējamā darbība varētu nebūt tiesiska, nav pamats, lai atteiktu biedrības reģistrāciju. Ja nav faktu, kas liecinātu, ka biedrības faktiskie mērķi nesakrīt ar šīs biedrības statūtos norādītajiem mērķiem vai ka biedrība šos mērķus mēģinās sasniegt ar vardarbību vai nedemokrātisku un antikonstitucionālu līdzekļu palīdzību, tad indivīdu tiesību ierobežojums, neregistrējot viņu dibināto biedrību, nebūs samērīgs jeb proporcionāls sabiedrības interesēm, kas ar atteikumu tiek aizsargātas, jo šim ierobežojumam nebūs svarīgu un pietiekamu iemeslu.²⁰²

¹⁹⁹ Latvijas Republikas Senāta Administratīvā departamenta 1931.gada 13.aprīļa spriedums Strādnieku brīvdomātāju biedrības reģistrēšanas lietā. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940) 4.sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931–1940) Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 28.lpp.

²⁰⁰ Latvijas Republikas Senāta Administratīvā departamenta 1934.gada 12.februāra spriedums Rīgas apgabaltiesas prokurora ierosinājumā par biedrības “Strādnieku Sports un Sargs” slēgšanu. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940) 4.sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931–1940) Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 27.lpp.

²⁰¹ Papildus sk. Cullen H. Freedom of association as a political right. *European Law Review*. Human Right Survey, Sweet&Maxwell, 1999, p.35.

[151] ECT ir norādījusi, ka demokrātiskā sabiedrībā ir nepieciešams maksimāli iecietīgi izturēties pret dažādiem viedokļiem, ieskaitot valdošajai partijai un esošai valstiskajai iekārtai un oficiālajai nostājai pretējiem viedokļiem.

Lietā *United Communist Party v. Turkey* ECT atzina, ka partijas statūtos minētā kurdu problēma neattaisno šīs partijas piespiedu likvidāciju, pamatojoties uz valsts teritoriālās integritātes graušānu. Partijas statūti tika piemēroti atbilstoši pastāvošajiem demokrātiskajiem procesiem, nenonākot ar tiem pretrunā. Uzsverot partiju nozīmi demokrātijas pastāvēšanā, ECT norādīja, ka Konvencijas 11.pantā ietvertie izņēmumi – ierobežojumu mērķi – ir rūpīgi izsvērti un precīzi formulēti, un to piemērošana, ierobežojot partijas biedrošanās brīvību, ir attaisnojama tikai gadījumos, kad tie tiek piemēroti atbilstoši to nozīmei.²⁰³

[152] Ņemot vērā Latvijā pirms kāda laika aktualizējušos nacionālboļševiku problēmu, tika ierosināts Biedrību un nodibinājumu 17.panta piekto daļu papildināt, nosakot, ka reģistrācija tiek atteikta, ja valsts drošības iestāde ir sniegusi motivētu atzinumu par to, ka biedrības dibināšana apdraud valsts drošību un ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai citiem normatīvajiem aktiem.

Atbalstot šo grozījumu priekšlikumu, Satversmes aizsardzības birojs (turpmāk arī – SAB) norādīja, reģistrējot tādas biedrības, kuras var nodarīt kaitējumu Latvijas valsts interesēm, tiek radīts papildus risks, jo biedrība iegūst principiālu leģitimitātes atzišanu no Latvijas valsts institūciju puses, kas valstij var atstāt negatīvu iespaidu, tai skaitā starptautiskā aspektā, un tādējādi var izmantot visas likumdošanā paredzētās tiesības un iespējas. SAB ierosināja arī papildus grozījumus. Piemēram, noteikt, ka:

- biedrība norēķinu veikšanai savā saimnieciskajā darbībā drīkst izmantot vienīgi komercreģistrā reģistrēto kredītiestāžu pakalpojumus;
- pieteikuma iesniedzējam nav tiesības apstrīdēt un pārsūdzēt reģistra iestādes amatpersonas lēmumu par atteikumu izdarīt ierakstu, ja tas pieņemts, pamatojoties uz tiesībaizsardzības iestāžu sniegto

²⁰² ECT spriedums lietā *Sidiropoulos and Others v. Greece* (1998). Cilvēktiesību Žurnāls, 1999, Nr.9-12. Šajā lietā nacionālā tiesa nepamatoti atteicās reģistrēt biedrību "Maķedoniešu civilizācijas mājas", jo bija aizdomas, ka tā varētu apdraudēt valsts teritoriālo integritāti. Atteikums reģistrēt biedrību bija pamatots vienīgi ar aizdomām par iespējamo biedrības darbību pēc reģistrācijas. Nekādi fakti neliecināja, ka biedrības faktiskie mērķi nesakrīt ar šīs biedrības statūtos norādītajiem mērķiem vai ka biedrība šos mērķus mēģinās sasniegt ar vardarbību vai nedemokrātisku un antikonstitucionālu līdzekļu palīdzību. Līdz ar to indivīda tiesību ierobežojums, neregistrējot viņu dibināto biedrību, nebija proporcionāls sabiedrības interesēm, kas tika ar to aizsargātas, jo šim ierobežojumam nebija svarīgu un pietiekamu iemeslu.

²⁰³ Reid K. A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004, p.309.

informāciju, ka biedrība ar savām darbībām var apdraudēt valsts drošību, aizsardzību, nodarīt kaitējumu valsts ekonomiskai suverenitātei vai citas noziedzīgas darbības;

- minimālajam dibinātāju skaitam jābūt 10;
- biedrību izslēdz no reģistra, ja tā termiņā nav iesniegusi finansiālās un saimnieciskās darbības gada pārskatu u.c.

Šie priekšlikumi tika pamatoti ar SAB pieredzi, saskaroties ar Nacionālboļševiku darbību, problemātiku, pārtraucot šīs organizācijas izdoto laikrakstu „Tribunāls” un neregistrētās organizācijas “Pērkoņkrusts” darbību, un SAB rīcībā esošo informāciju, ka biedrības var tikt izveidotas, lai tieši vai pastarpināti nodarbotos ar uzņēmējdarbību, kurai ir peļņas gūšanas raksturs, ka biedrības dibināšanas faktiskais nolūks tiek slēpts, veidojot “piesegorganizāciju” nelikumīgu darbību veikšanai, slēptā veidā tiek saņemts finansējums, ko var novirzīt antikonstitucionālu darbību veikšanai, un nepieciešamību Latvijā nodrošināt stingrāku biedrību reģistrēšanas kārtību, kontroles mehānismu un atvieglot biedrību likvidācijas procedūru.²⁰⁴ Šie priekšlikumi netika īstenoti.

[153] Iemesli, kāpēc grozījumi netika veikti, ir vairāki. Daži no tiem – saskaņā ar Sabiedrisko organizāciju statusa pamatprincipiem Eiropā²⁰⁵ biedrību reģistrācijai ir jābūt iespējami vienkāršai un tādai, kas nepieļauj par reģistrāciju atbildīgo amatpersonu patvaļīgu rīcību. Minētais dokuments paredz arī reģistrācijas atteikuma pamatus, kuru uzskaitījums gan nav izsmēļošs. Valstis ir tiesīgas noteikt arī citus atteikuma pamatus, ja vien tie atbilst cilvēktiesību ierobežošanas kritērijiem, ir balstīti uz skaidriem un objektīviem apsvērumiem, nodrošina konsekvenci lēmumu pieņemšanā un lēmuma par reģistrācijas atteikumu pārsūdzību tiesā. Ierobežojumus biedrību reģistrācijai var paredzēt tikai tad, ja tam ir pietiekoši svarīgs pamatojums. Aizdomas par jaundibināmās biedrības iespējamo saistību ar ārvalstu antikonstitucionālām organizācijām vai kāda biedra iespējamām nelikumīgām darbībām nav uzskatāmas par pietiekošu pamatu atteikumam reģistrēt biedrību.

Biedrības darbības izbeigšana

[154] Biedrību un nodibinājumu likuma 53.pantā ir uzskaitīti biedrības darbības izbeigšanās pamati

²⁰⁴ Nepublicēts materiāls.

²⁰⁵ Eiropas Padomes 05.07.2002. ziņojums *Fundamental Principles on the Status of Non-governmental Organisations in Europe*. <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=2&lid=4971>

- biedrības darbība izbeidzas:

1) ar biedru sapulces lēmumu;

2) uzsākot biedrības bankrota procedūru;

3) biedru skaitam samazinoties līdz vienam vai citam statūtos noteiktajam skaitam. Tā kā biedrība ir personu apvienība, tad biedrībai, zaudējot savus biedrus, zūd tās pastāvēšanas nozīme;

4) izbeidzoties statūtos noteiktajam termiņam (ja biedrība dibināta uz noteiktu laiku);

5) ar tiesas nolēmumu;

6) uz cita likumā vai statūtos noteiktā pamata.

[155] Saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 57.panta pirmo daļu biedrības darbību,

pamatojoties uz tiesas nolēmumu, var izbeigt:

1) ja tās darbība ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai citiem normatīvajiem aktiem;

2) ja par tās pamatdarbību kļuvusi saimnieciskā darbība, kam ir peļņas gūšanas raksturs;

3) ja valde nav iesniegusi pieteikumu par biedrības darbības izbeigšanu saskaņā ar šo likumu un citos ar likumu noteiktos gadījumos.

Saskaņā ar minētā panta piekto daļu tiesa, ņemot vērā biedrības izdarītā pārkāpuma smagumu un sekas, kā arī vērtējot biedrības mērķi un darbību kopumā, var aprobežoties ar brīdinājuma izteikšanu biedrībai, neizbeidzot tās darbību.

[156] Praksē ir bijis izteikts priekšlikums šo pantu grozīt, papildinot 1.punktu ar nosacījumu “ja darbība ir pretrunā statūtiem”. Šis priekšlikums netika akceptēts, jo radīja vairākas neskaidrības – kādiem tieši statūtu nosacījumiem pretruna būtu jākonstatē – mērķim, darbības veidiem, sapulču sasaukšanas kārtībai, gada pārskatu sastādīšanas termiņam u.c. Grozījumi netika veikti, jo ierobežojumam jābūt formulētam skaidri, lai nerastos šaubas par tā piemērošanas nosacījumiem. Jānorāda gan, ka likuma “Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām” 24.pants paredzēja, ka valsts institūcijas kontrolē normatīvo aktu ievērošanu un darbības atbilstību statūtiem. Praksē šī norma tika interpretēta kā darbības neatbilstība statūtos deklarētajam mērķim.²⁰⁶

[157] Tomēr prasības pēc stingrākiem brīvības ierobežojumiem, kas radušās, pamatojoties uz kritiski noskaņotu vai radikāli noskaņotu personu apvienību aktivitātēm, ir vienmēr rūpīgi jāizvērtē,

²⁰⁶ Drošības policija, veicot kontroles funkciju, konstatēja sabiedrības “Uzvara” darbības neatbilstību statūtos norādītajam mērķim – iedzīvotāju tiesību aizsardzības datu bāzes izveidošana. Sabiedrības faktiskā darbība bija tendēta uz politisko akciju veikšanu un sociālās spriedzes veicināšanu. Ar tieslietu ministra 06.07.2005. rīkojumu Nr.1-1/288 izveidotās darba grupas materiāli. Nepublicēts.

jāsamēro, pārbaudot, vai konkrētie ierobežojumi nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā un vai izvirzītos mērķus tomēr nevarētu sasniegt ar efektīvākiem un mazāk biedrošanās brīvību aizskarošiem līdzekļiem.

[158] Atteikums biedrību reģistrēt un biedrības piespiedu likvidācija ir galējie biedrošanās brīvības ierobežojumi, kas *ultima ratio* būtu piemērojami tikai tad, kad citi, mazāk aizskaroši ierobežojumi ir nepietiekami.²⁰⁷

4. Biedrošanās brīvības normatīvā regulējuma nepilnības Latvijā

²⁰⁷ Nowak M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993, p.394.

1.1. Biedrību un nodibinājumu likums

[159] Biedrību un nodibinājumu likums paredz, ka biedrība var **papilddarbības veidā veikt saimniecisko darbību**, ja tā saistīta ar sava īpašuma uzturēšanu vai izmantošanu, kā arī veikt citu saimniecisko darbību, lai sasniegtu biedrības mērķus. Tomēr tieši jēdziena „papilddarbība” nekonkrētība ir šā ierobežojuma trūkums. To strīdus situācijā vajadzēs interpretēt un ar konkrētu saturu piepildīt tiesai, individuāli izvērtējot lietas faktiskos apstākļus. Tomēr, kā lai pati biedrība līdz nonākšanai tiesā zina, cik daudz un kāda tieši saimnieciskā darbība tiks uzskatīta par pamat vai papilddarbību un kas būs nošķiršanas kritērijs. Ierobežojuma pārkāpuma sekas ir smagas – Biedrību un nodibinājumu likums noteic, ja saimnieciskā darbība ir kļuvusi par biedrības pamatdarbību, kam ir peļņas gūšanas raksturs, biedrības darbība var tikt izbeigta ar tiesas nolēmumu (57.panta pirmās daļas 2.punkts). Ņemot vērā, ka biedrošanās brīvība ir būtisks pilsoniskās sabiedrības elements un to aktīvi izmanto galvenokārt personas, kurām ne vienmēr ir iespēja algot juristus, likumam būtu jābūt maksimāli skaidram un saprotamam.

[160] Jānorāda, ka attiecībā uz saimnieciskās darbības veikšanu atšķirīgs regulējums ir noteikts politiskajām partijām, arodbiedrībām un reliģiskajām organizācijām. Saskaņā ar Politisko partiju likuma 8.panta pirmo daļu, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, partija ir tiesīga savā vārdā veikt atklātu saimniecisko darbību, kurai nav peļņas gūšanas rakstura un nolūka. Tātad attiecībā uz politiskajām partijām ir izslēgta pazīme “papilddarbības veidā”, savukārt pievienots nosacījums “kurai nav peļņas gūšanas rakstura”. Arī šis papildnosacījums nav vērtējams viennozīmīgi, tas ir, ko nozīmē “peļņas gūšanas raksturs”. Saimnieciskās darbības viena no pazīmēm ir atlidzības saņemšana, un ir tikai normāli, ja persona, veicot saimniecisko darbību, vēlas saņemt pēc iespējas lielāku atlidzību, gūt ienākumus, kā rezultātā, ieņēmumiem pārsniedzot izdevumus, rodas peļņa. Vai tas nozīmē, ka ir pārkāpts likums? Jāšaubās. Kā arī – kāds ir leģitīmais mērķis, aizliedzot politiskajām partijām gūt peļņu, ja tām varbūt peļņa kā papildus finanšu avots ir nepieciešama mērķa sasniegšanai.

[161] Attiecībā uz arodbiedrībām likuma “Par arodbiedrībām” 22.pants noteic, ka arodbiedrībām ir tiesības izveidot uzņēmumus, kultūras, izglītības, ārstniecības, sporta, atpūtas, bērnu un citas iestādes, izdevniecības, poligrāfiskās bāzes, piedalīties kopuzņēmumu, kā arī ārvalstu uzņēmumu un apvienību veidošanā un darbībā, dot aizdevumus, organizēt loterijas un labdarības pasākumus, veikt savu biedru apdrošināšanu, izvērst citu saimniecisko un finansiālo darbību saskaņā ar saviem uzdevumiem un mērķiem un Latvijas Republikas likumiem.

[162] Savukārt Reliģisko organizāciju likuma 15.panta pirmā daļa paredz, ka reliģiskajām organizācijām ir tiesības veikt saimniecisko darbību. Ja reliģiskās organizācijas ieņēmumi no saimnieciskās darbības kalendārā gada laikā 500 reizes pārsniedz minimālo mēnešalgu, kuru valdība noteikusi attiecīgajam laika posmam, šai organizācijai jādibina savs uzņēmums, kas jāreģistrē saskaņā ar spēkā esošajiem likumdošanas aktiem.

[163] Izvērtējot minēto noteikumu formulējumus un sekas, nav saskatāms likumdevēja “domātais” leģitīmais mērķis, nosakot dažādus ierobežojumus un paredzot atšķirīgu pieeju attiecībā uz saimnieciskās darbības veikšanas tiesībām biedrībām, politiskajām partijām, arodbiedrībām un reliģiskajām organizācijām.

[164] Biedrību un nodibinājumu likuma 57.pants noteic, ka **biedrības darbību, pamatojoties uz tiesas nolēmumu, var izbeigt:**

- 1) ja biedrības darbība ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai citiem normatīvajiem aktiem;
- 2) ja par biedrības pamatdarbību kļuvusi saimnieciskā darbība, kam ir peļņas gūšanas raksturs²⁰⁸;
- 3) ja biedrības valde nav iesniegusi pieteikumu par biedrības darbības izbeigšanu saskaņā ar šo likumu;
- 4) citos likumā noteiktajos gadījumos.²⁰⁹

Pieteikumu tiesā var iesniegt prokurors vai Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālā iestāde²¹⁰, ja biedrība pēc rakstveida brīdinājuma saņemšanas šajā brīdinājumā noteiktajā termiņā nav novērsusi pārkāpumus vai gada laikā pēc brīdinājuma saņemšanas atkārtoti izdara pārkāpumu, it īpaši savā publiskajā darbībā.

²⁰⁸ Sal.: Saimnieciskās darbības ierobežojuma pārkāpums nav minēts ne likumā “Par arodbiedrībām”, ne Politisko partiju likumā attiecībā uz politisko partiju darbības izbeigšanu ar tiesas lēmumu. Šāds ierobežojums atšķirībā no Biedrību un nodibinājumu likuma nav īpaši akcentēts (tas gan var izrietēt no nosacījuma – ja partija gada laikā pēc brīdinājuma saņemšanas atkārtoti izdara likuma pārkāpumu).

²⁰⁹ Sal.: Reliģisko organizāciju likuma 18.pantā ir noteikts, ka reliģiskās organizācijas darbību var izbeigt tiesa, ja tā pārkāpj Satversmi un likumus. Tiesa var izbeigt reliģiskās organizācijas darbību, ja tā:

- 1) sludina reliģiskās neiecietības vai naida idejas;
- 2) neievēro pati vai aicina citus neievērot likumu;
- 3) pārkāpj vai neievēro reliģiskās organizācijas statūtus (satversmi, nolikumu);
- 4) ar savu darbību (mācību) apdraud valsts drošību, sabiedrisko mieru un kārtību, kā arī citu personu veselību un tikumību.

Pēc pieteicēja lūguma tiesa var aizliegt biedrībai līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai lietā veikt publisko darbību vai citu darbību. Lēmumu var pārsūdzēt Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Tiesa, ņemot vērā biedrības izdarītā pārkāpuma smagumu un sekas, kā arī vērtējot biedrības mērķi un darbību kopumā, var aprobežoties ar brīdinājuma izteikšanu biedrībai, neizbeidzot tās darbību.²¹¹

[165] Lai arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka prokuratūru Latvijā var uzskatīt par efektīvu un pieejamu aizsardzības līdzekli, jo prokurora statuss un loma likumības uzraudzībā nodrošina sūdzību neatkarīgu un objektīvu izskatīšanu,²¹² tomēr būtu jāizvērtē, vai nebūtu samērīgāk, ja biedrības likvidācijas ierosinājuma pamats šajā pantā noteiktajos gadījumos tiktu konstatēts ar administratīvo aktu, un būtu tālāk pārsūdzams administratīvā procesa kārtībā, kurā indivīdam ir vairāk iespēju aizsargāt savas tiesības. Administratīvo aktu varētu pieņemt LR UR vai Valsts ieņēmumu dienests. Esošais regulējums potenciāli aizskar personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Tā, piemēram, 1923.gada likuma "Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām" 25.pants noteica, ka "biedrību vai savienību lietās, kādas minētas 6.pantā [6.pants – "Uz administratīvu iestāžu ierosinājumu apgabaltiesa var: [...] uzdot novērst pretlikumīgu rīcību vai statūtu pārkāpumus; atņemt statūtos paredzētās tiesības, ja pēdējās izlieto nelikumīgi. Biedrības vai politiskas organizācijas var slēgt uz tiesas spriedumu, ja tās pārkāpj likumus vai statūtu noteikumus. Jautājumu par biedrības vai politiskas organizācijas slēgšanu tiesu iestādē ierosina iekšlietu ministrs vai prokuratūra. Līdz lietas izlemšanai tiesā, var apturēt attiecīgas organizācijas darbību uz iekšlietu ministra vai prokuratūras ierosinājumu, vai neatkarīgi no tā." – aut. piez.], piemērojams likums par **administratīvām tiesām**, bet biedrību un savienību reģistrācijas lietās arī civilprocesa noteikumi, ciktāl tie nerunā preti šim likumam".

²¹⁰ Tiesības ierosināt tiesā jautājumu par reliģiskās organizācijas darbības izbeigšanu ir ģenerālprokuroram un Reliģisko lietu pārvaldes priekšniekam.

²¹¹ Sal.: starpkaru periodā, konstatējot, ka atsevišķas statūtos noteiktās darbības, kas pēc būtības nav pretrunā ar likumu, tomēr tiek izmantotas, pārkāpjot likumu, bija iespēja nevis lemt par biedrības likvidāciju, bet gan, izvērtējot konkrētos apstākļus, piemērot mazāk bargu sodu un ar tiesas spriedumu atņemt tiesības veikt konkrētās darbības. Sk. Latvijas Republikas Senāta Administratīvā departamenta 1932.gada 11.apriļa spriedums iekšlietu ministra ierosinājumā par Rīgas Pētera brīvpriego ugunsdzēsēju biedrības tiesību atņemšanu dibināt, atvērt un uzturēt klubus. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940) 4.sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931-1940) Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 21.lpp.

²¹² Sk.: Satversmes tiesas 2004.gada 11.oktobra spriedumu lietā Nr.2004-06-01, 2003.gada 23.apriļa spriedumu lietā Nr.2002-20-0103.

Jautājums par lietu pakļautību administratīvajām tiesām un vispārējās jurisdikcijas tiesām ir skarts arī Satversmes tiesas spriedumā²¹³, kurā tiesa norāda, ka tiklīdz tiesu varas institūcijas vai amatpersonas izlemj kādu lietu pēc būtības procesā, kur nav paredzēta kontradiktorskā principa ievērošana, tā vairs nav tiesas spriešana, bet gan ir valsts pārvaldes darbība.

[166] Lai arī likumdevējam ir tiesības noteikt, ka konkrētas lietas izskatīšana notiks nevis administratīvā procesa kārtībā, bet cita tiesas procesa kārtībā, tomēr tas nedrīkst liegt privātpersonai tiesības uz taisnīgu tiesu pēc būtības un tam jābūt balstītam uz lietderības apsvērumiem.²¹⁴ Civilprocesa likumā nav paredzēta īpaša kārtība šādu lietu izskatīšanai, tāpēc biedrību piespiedu likvidācijas lietā Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālā iestāde uzstātos kā prasītājs, bet biedrība kā atbildētājs. Tomēr starp prokuroru vai Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālo iestādi un biedrību nepastāv civiltiesiskas attiecības, bet tiek lemts par biedrības kā juridiskās personas statusa izbeigšanu, kas ir būtisks personu biedrošanās brīvības ierobežojums un tāpēc nevar tikt balstīts uz formāliem iemesliem un pilnībā nenoskaidrotiem faktiem. Salīdzinot civilprocesā pastāvošo sacīkstes principu ar administratīvajam procesam raksturīgo objektīvās izmeklēšanas principu, secināms, ka objektīvās izmeklēšanas princips nodrošina efektīvāku personu tiesību aizsardzību, jo administratīvajā procesā tiesa ieņem aktīvu pozīciju, noskaidrojot objektīvo patiesību.

[167] Tomēr, kamēr nav pieejama informācija par šīs normas piemērošanu tiesu praksē, ir grūti spriest par faktisko iespēju, ka šī norma varētu ierobežot biedrošanās brīvību un personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Katrā gadījumā personai, kuras tiesības ir ierobežotas vai aizskartas, ir jānodrošina iespēja efektīvi aizsargāt savas tiesības.²¹⁵ Ņemot vērā, ka lēmumu par biedrības darbības izbeigšanu pieņem tiesa, nevis valsts pārvaldes iestāde, personas tiesības tiek aizsargātas pietiekami efektīvi, un tāpēc diskusija varētu būt tikai par piemērotāko procesu.

4.2. Sabiedriskā labuma organizāciju likums

[168] Galvenais iemesls sabiedriskā labuma organizāciju nošķiršanai no „parastajām” biedrībām

²¹³ Satversmes tiesas 2006.gada 14.marta sprieduma lietā Nr.2005-18-01 16.1. un 16.2.punkts.

²¹⁴ Litvins G. Lietu pakļautība administratīvajām tiesām. *Jurista Vārds*, 2007. 28.augusts, Nr.35, 12.lpp.

²¹⁵ Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*. Oslo: Martinus Nijhoff Publishers, p.383.

(jeb biedru labuma biedrībām) ir nodokļu atbrīvojumu, atlaižu un citu atvieglojumu piešķiršana vai tādu publisko tiesību līgumu kā līdzdarbības un deleģēšanas līgumu slēgšana.²¹⁶

[169] Latvijā sabiedriskā labuma organizācijas statusu var piešķirt biedrībām, nodibinājumiem, kā arī reliģiskajām organizācijām, lai tādējādi veicinātu to sabiedriskā labuma darbību.²¹⁷ Par sabiedriskā labuma darbību uzskata tādu darbību, kas sniedz nozīmīgu labumu sabiedrībai vai kādai tās daļai, it sevišķi, ja tā vērsta uz labdarību, cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzību, pilsoniskas sabiedrības attīstību, izglītības, zinātnes, kultūras un veselības veicināšanu un slimību profilaksi, sporta atbalstīšanu, vides aizsardzību, palīdzības sniegšanu katastrofu gadījumos un ārkārtas situācijās, sabiedrības, it īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu sociālās labklājības celšanu.

[170] Latvijā gan vienīgais būtiskākais no sabiedriskā labuma organizācijas statusa izrietošais ieguvums ir šīs organizācijas ziedotājiem piešķirtā uzņēmumu ienākuma nodokļa atlaide 85% apmērā, tādējādi veicinot ienākumu gūšanu no ziedojumiem. Latvijas likumdevējs ir izvēlējis ar uzņēmumu ienākuma nodokli ienākumus neaplikt visām biedrībām, nevis tikai sabiedriskā labuma organizācijām.²¹⁸ Pārējā ziņā šis statuss ir tikai apgrūtināošs, jo paredz papildus pienākumus, ierobežojumus un stingrāku uzraudzību.

[171] Pašlaik sabiedriskā labuma organizācijas statuss ir piešķirts 922 organizācijām (720 biedrībām, 134 nodibinājumiem un 68 reliģiskām organizācijām), bet atņemts 67 organizācijām (55 biedrībām, 7 nodibinājumiem un 5 reliģiskām organizācijām).²¹⁹

[172] Lai pilnveidotu sabiedriskā labuma organizāciju darbību regulējošos normatīvos aktus, ir izveidota darba grupa²²⁰, kas identificējusi būtiskākos problēmjaudājumus sabiedriskā labuma organizāciju darbībā un uzraudzībā. Galvenie problēmjaudājumi saistās ar nepieciešamajiem grozījumiem Sabiedriskā

²¹⁶ Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. Edited by Irish L., Simon K. (ICNL) and Kushen R. (OSI). [b.v.], International Center for Not – for – Profit Law, 1997, p.52.-53.

²¹⁷ Sabiedriskā labuma organizāciju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 7.jūlijs, Nr.106.

²¹⁸ Sabiedriskā labuma organizāciju darbību papildus reglamentē Sabiedriskā labuma organizāciju likums. Saskaņā ar šā likuma 3.pantu sabiedriskā labuma organizācijas ir biedrības un nodibinājumi, kuru statūtos, satversmē vai nolikumā norādītais mērķis ir sabiedriskā labuma darbība, kā arī reliģiskās organizācijas un to iestādes, kuras veic sabiedriskā labuma darbību, ja šīm biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss un ja tās izlieto savus ienākumus, ievērojot šā likuma 11. un 12.pantā noteiktos ierobežojumus.

²¹⁹ Sabiedriskā labuma organizāciju reģistrs, <http://www.fm.gov.lv/sls/registrs/>, dati uz 2007.gada oktobri.

labuma organizāciju likumā, kontroles vides stiprināšanu un krāpšanās riska novēršanu un ziedojumu pamatojuma reglamentēšanu.

[173] Neskaidrības un krāpšanās risku veicina vispārīgā ziedojuma definīcija, jo ziedojums Sabiedriskā labuma organizāciju likuma izpratnē ir manta vai finanšu līdzekļi, kurus ziedotājs bez atlīdzības, pamatojoties uz savstarpēju vienošanos, nodod sabiedriskā labuma organizācijai tās statūtos, satversmē vai nolikumā norādīto mērķu sasniegšanai un kuriem var piemērot nodokļu atvieglojumus. Turklāt ziedotājs var norādīt mērķi, kādam ziedojums ir izlietojams (mērķziedojums). Ziedojuma mērķis ir jāparedz līgumā, no kā izriet, ka sabiedriskā labuma organizācijai par ziedojuma saņemšanu ir jāslēdz rakstisks līgums, kas ne vienmēr ir adekvāta prasība, ņemot vērā ziedojuma lielumu. Tādēļ Sabiedriskā labuma organizāciju likumā būtu ieteicams paredzēt, ka rakstisks līgums būtu slēdzams gadījumā, ja ziedojuma apmērs pārsniedz kādu noteiktu summu.

[174] Sabiedriskā labuma organizācijas statusa piešķiršanas lēmumā tiek norādīts, kādas sabiedriskā labuma darbības – sniedz nozīmīgu labumu sabiedrībai vai kādai tās daļai, vērsta uz labdarību, cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzību, pilsoniskas sabiedrības attīstību, izglītības, zinātnes, kultūras un veselības veicināšanu un slimību profilaksi, sporta atbalstīšanu, vides aizsardzību, palīdzības sniegšanu katastrofu gadījumos un ārkārtas situācijās, sabiedrības, it īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu sociālās labklājības celšanu – organizācija veic. Taču Sabiedriskā labuma organizāciju likums neparedz, ka ziedojumi ir jāiztērē lēmumā minēto sabiedriskā labuma darbību veikšanai, bet gan izlietojams statūtos, satversmē vai nolikumā norādītajiem mērķiem, ja vien tas nav bijis mērķziedojums. Līdz ar to ir bijuši priekšlikumi paredzēt, ka sabiedriskā labuma organizācija tai ziedoto mantu un finanšu līdzekļus drīkst izlietot tikai tām sabiedriskā labuma darbībām, kuras minētas Finanšu ministrijas lēmumā par sabiedriskā labuma organizācijas statusa piešķiršanu attiecīgajai organizācijai.

[175] Jānorāda, ka šāds regulējums varētu nonākt pretrunā ar biedrošanās brīvību un biedrības autonomijas un pašnoteikšanās principu. Ziedojumu izlietošanas kontroles īstenošanas nolūkā lēmumā par sabiedriskā labuma organizācijas statusa piešķiršanu būtu detalizēti jāizvērtē, kā konkrētās biedrības vai nodibinājuma statūtos, satversmē vai nolikumā norādītais mērķis vai biedrības, nodibinājuma vai reliģiskās organizācijas konkrēta darbība atbilst sabiedriskā labuma darbības būtībai.

²²⁰ Finanšu ministrijas 10.11.2006. rīkojums Nr.1270, <http://www.fm.gov.lv/page.php?id=3008>

4.3. Latvijas administratīvo pārkāpumu kodekss

[176] Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksa 176.¹pants, kas ietverts nodaļā “Administratīvie pārkāpumi, kas apdraud noteikto pārvaldes kārtību”, paredz, ka par sabiedriskās organizācijas vai sabiedrisko organizāciju apvienības publiskās darbības uzsākšanu pirms sabiedriskās organizācijas vai sabiedrisko organizāciju apvienības reģistrācijas, kā arī par sabiedriskās organizācijas vai sabiedrisko organizāciju apvienības darbības turpināšanu pēc sabiedriskās organizācijas vai sabiedrisko organizāciju apvienības darbības anulēšanas – uzliek naudas sodu no divsimt piecdesmit līdz piecsimt latiem vai piemēro administratīvo arestu uz laiku līdz piecpadsmit diennaktīm, konfiscējot administratīvā pārkāpuma priekšmetus un izdarīšanas rīkus.

[177] Šis LAPK pants un tā leģitīmais mērķis ir jāvērtē kopsakarā ar faktisko situāciju administratīvo sodu piemērošanā un šīs normas kā kontroles mehānisma efektivitāti un nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā, ņemot vērā Latvijas tiesībpolitisko uzdevumu normatīvo regulējumu veidot un piemērot tādējādi, lai sekmētu pilsoniskās sabiedrības veidošanos valstī.²²¹ LAPK ir morāli un fiziski novecojis iepriekšējā režīma akts, kurš pauž padomju tiesību izpratni par administratīvo sodu un tā uzlikšanas noteikumiem. Lielā mērā tas neatbilst Administratīvā procesa likumā nostiprinātajiem principiem un mūsdienu, Rietumu tiesību loka izpratnei par administratīvā soda mērķi, uzlikšanas priekšnoteikumiem un kārtību.²²²

[178] Administratīvā apgabaltiesa ir atzinusi, ka, lai piemērotu šo normu, institūcijai, kas izskata administratīvo lietu, jākonstatē, ka sabiedriskā organizācija vai to apvienība ir izveidojusies un uzsākusi savu publisko darbību pirms reģistrācijas, kā arī jānoskaidro sabiedriskās organizācijas vai to apvienības vadītājs, kurš atbildīgs par tās reģistrāciju. Tomēr papildus tiesa atzīst, ka likuma “Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām” [analoģisks secinājums izdarāms attiecībā uz Biedrību un nodibinājumu likumu un Satversmē ietverto biedrošanās brīvību kā tādu – aut. piez.] tiesību normas paredz personām

²²¹ Pleps J., Meijere L. Pulcēšanās brīvības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problēmas Latvijā. Valsts cilvēktiesību biroja pasūtīts pētījums, 26.lpp.

²²² Papildus sk.: Pleps J., Meijere L. Pulcēšanās brīvības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problēmas Latvijā. Valsts cilvēktiesību biroja pasūtīts pētījums, 36.lpp.

izvēles brīvību — dibināt vai nedibināt sabiedrisko organizāciju vai to apvienību, likuma mērķis ir veicināt personu apvienošanās organizācijās (apvienībās) konkrētu savu mērķu realizācijai. Vienlaikus ir paredzēti īpaši noteikumi sabiedriskās organizācijas nodibināšanai, reģistrēšanai un tās darbībai. Likumdevējs šādus ierobežojumus paredzējis, lai sasniegtu legītimu mērķi, tas ir, konkrētu sabiedrisko organizāciju izveidošanu un publisko darbību, lai nepieļautu sabiedriskās drošības, kārtības un personu tiesību un interešu apdraudējumu. Taču likuma normas neuzliek obligātu nosacījumu, ka jebkura mērķa sasniegšanai personām būtu jādibina sabiedriskā organizācija. Personām ir tiesības izvēlēties pulcēšanās un biedrošanās veidu un formu bez ierobežojumiem no valsts puses.²²³

[179] Papildus jānorāda, ka likuma "Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām"²²⁴ 10.panta otrā daļa noteica, ka reģistrācijas pieteikums jāiesniedz ne vēlāk kā mēneša laika no dienas, kad sabiedriskās organizācijas vai sabiedrisko organizāciju apvienības dibināšanas kopsapulcē, kongresā vai konferencē ir pieņemts lēmums par sabiedriskās organizācijas vai sabiedrisko organizāciju apvienības dibināšanu, apstiprināti statūti un ievēlētas vadības institūcijas, kā arī saimnieciskās un finansiālās darbības revīzijas institūcijas. Spēkā esošais Biedrību un nodibinājumu likums termiņu reģistrācijai neparedz.

C. PĒTĪJUMA KOPSAVLKUMS

[180] Pētījuma autori ir izanalizējuši biedrošanās brīvības saturu, kā arī Satversmes 102.panta saturu un Latvijai saistošos starptautisko tiesību standartus biedrošanās brīvības jomā, kā arī izvērtējuši pastāvošo regulējumu attiecībā uz biedrību dibināšanu, darbību un likvidāciju, kas ietverts Biedrību un nodibinājumu likumā un Sabiedriskā labuma organizāciju likumā, papildus vērsot uzmanību uz Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā ietvertā, novecojušā normatīvā regulējuma problemātiku.

Pētījumā ir aplūkoti biedrošanās brīvības saturā ietilpstošie, būtiskākie elementi, salīdzinot to regulējumu citu valstu normatīvajos tiesību aktos un izpratni tiesu praksē un juridiskajā literatūrā.

²²³ Administratīvās apgabaltiesas 2005.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.130233/2 143/AA 557-05/4 par Jurija Petropavlovska saukšanu pie administratīvās atbildības sakarā ar J.Petropavlovska apelācijas sūdzību. Šajā lietā tiesa apmierināja J.Petropavlovska apelācijas sūdzību un atcēla no pieņemšanas dienas Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesneses 07.05.2004. lēmumu par J.Petropavlovska saukšanu pie administratīvās atbildības par LAPK 176.1 pantā paredzēto pārkāpumu.

²²⁴ Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām: LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1993. 14.janvāris. Nav spēkā.

1. Biedrošanās brīvības saturs un pazīmes

[181] Biedrošanās brīvība konstitucionāli ir nostiprināta Latvijas Republikas Satversmes 102.pantā – “Ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās”.

[182] Biedrošanās brīvība ir patstāvīga personai Satversmē noteikta pamattiesība, kurai ir savs tvērums un īstenošanas kārtība, lai arī tā var būt saistīta ar citām personas pamattiesībām. Biedrošanās brīvības galvenie mērķi ir sekmēt demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības nostiprināšanu un aizsargāt personas tiesības īstenot savus mērķus un idejas, aizstāvēt savas intereses kopīgi (kopīgiem spēkiem) ar citām personām.

[183] Satversme garantē **ikviena** tiesības īstenot biedrošanās brīvību – fizisko un privāto tiesību juridisko personu, pilsoņu un nepilsoņu u.c. Biedrošanās brīvība īstenojama, ņemot vērā Satversmes 91.pantu, kas noteic, ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.

[184] Biedrošanās brīvības saturu veido:

1) tiesības dibināt biedrību un tiesības iestāties biedrībā. Tomēr šīm tiesībām ir nosacīts raksturs, jo biedrība var uz vienlīdzības un nediskriminācijas pamatiem ierobežot tās biedru loku, kā arī izslēgt no biedrības biedru par noteiktiem pārkāpumiem²²⁵;

2) negatīvā biedrošanās brīvība, tiesības atteikties no stāšanās biedrībā;

3) biedrības autonomija un pašnoteikšanās, kas ietver sevi tiesības noteikt, kā tiks organizēts biedrības darbs, kāda būs biedrības struktūra, tai skaitā tiesības pašiem biedriem izdot iekšējos normatīvos aktus un biedrības tiesības noteikt savu darbības veidu, izvēlēties veicamās aktivitātes un mērķa sasniegšanas līdzekļus.

[185] Biedrības pazīmes:

1) personu grupa, kurai piemīt zināma organizatoriska forma. Nav būtiski, vai biedrība ir reģistrēta, būtiski, vai tai ir institucionāla realitāte. Par to var liecināt, piemēram, zināms iekšējās organizētības

²²⁵ Biedram, kurš uzskata, ka ir nepamatoti izslēgts no biedrības, ir tiesības civiltiesiskā kārtībā vērsties tiesā ar prasību atzīt šādu biedru sapulces lēmumu par spēkā neesošu. Sal. sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2003.gada 8.oktobra lēmums lietā Nr.SKĶ-437, kurā tika atzīts, ka dzīvokļu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības biedru kopsapulce nav galīgā un nepārsūdzamā instance to tiesisko attiecību jautājumos, kas rodas starp biedrību un tās biedriem. Likums neierobežo biedra procesuālās tiesības vispārējā prasības kārtībā vērsties tiesā. Nepublicēts.

līmenis, mērķu, struktūras un aktivitāšu relatīva pastāvība, biedrības robežu aprīses. Biedrības var būt gan formālas, gan neformālas organizācijas. Svarīgi, ka par biedrībām netiek uzskatītas īslaicīgi sapulcējušās cilvēku grupas bez reālas struktūras un organizatoriskas identitātes. Ja nebūtu šā nosacījuma, tad par biedrību varētu rasties priekšstats kā par kaut ko pārāk neskaidru, īslaicīgu un netaustāmu;

2) privāto tiesību subjekts, biedrība ir organizatoriski atdalīta no valsts pārvaldes. Tas gan nenozīmē, ka biedrības nevar izmantot valsts atbalstu;

3) pašregulējošas, kas nozīmē, ka biedrības patstāvīgi kontrolē savas aktivitātes, apstiprina statūtus, nosaka iekšējo kārtību;

4) brīvprātīgs raksturs, persona brīvi izvēlas piedalīties biedrībā vai nē. Personu apvienībās, kurās dalība tiek noteikta ar likumu vai pieprasīta noteiktam personu lokam, netiek ietvertas jēdzienā "biedrība" biedrošanās brīvības kontekstā;

5) biedrības mērķis nav peļņas gūšana, kā arī, ja biedrība peļņu gūst, tā to nedrīkst sadalīt starp biedriem. Biedrībai drīkst būt peļņa, bet tā noteikti tiek izmantota tās uzdevumu īstenošanai un nevar tikt uzskatīta par organizācijas vai tās vadības peļņu. Šī pazīme nošķir biedrības no komersantiem.²²⁶

[186] Personu apvienību (biedrību), caur kurām persona realizē savu biedrošanās brīvību, mērķis ir vērst uz nemateriālu labumu gūšanu, kopīgu interešu īstenošanu un aizstāvēšanu, pieredzes apmaiņu, komunikācijas un diskusiju veicināšanu, sabiedrības izpratnes un politiskās domas veidošanu, sabiedrisko labumu, labdarību u.tml., veidojot demokrātisku un pilsonisku sabiedrību.

2. Biedrošanās brīvības īstenošanas mehānisms

[187] Satversmes 102.pantā ir uzskaitītas biedrošanās brīvības izpausmes formas – biedrības, politiskās partijas un citas sabiedriskās organizācijas. Taču šie jēdzieni ir aprakstoši, proti, nevar izdarīt secinājumu, ka personas tiesības tiek aizsargātas tikai tad, kad personu apvienība ir reģistrējusies un ieguvusi politiskās partijas vai biedrības statusu Biedrību un nodibinājumu likuma izpratnē.

[188] Biedrošanās brīvība var tikt realizēta dažādās formās un personu apvienību veidos ("non-governmental", "non-profit", "civil society" organizations), tāpēc vieglāk ir noteikt, kādas personu

²²⁶ Lester M. Salamon, Helmut K. Anheier, Regina List, Stefan Toepler, S. Wojciech Sokolowski and Associates "Global Civil Society. Dimensions of Nonprofit Sector", The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD, 1999. Citēts pēc: NVO sektors Latvijā 2001/2001. Nevalstisko organizāciju centrs, 2002, 5.lpp.

apvienības neaptver biedrošanās brīvības, tas ir, to veidošanas mērķis neizriet no biedrošanās brīvības izpratnes, – tās ir publiskas personu apvienības (institūcijas, pašpārvaldes vai tml.) un personu apvienības, kuru mērķis ir peļņas gūšana (komersanti). Konvencijā lietotajam terminam “biedrošanās” ir autonoma nozīme, un biedrību klasifikācijai vai biedrošanās izpratnei nacionālajās tiesībās ir tikai nosacīta nozīme.

[189] Biedrību un nodibinājumu likumu nevar attiecināt uz visām personu, kurām ir kopīgas intereses un mērķi, un biedrošanās brīvības izpausmēm, tādējādi nepamatoti sašaurināti uztverot biedrošanās brīvības saturu. Biedrošanās brīvības izpratne neparobežojas ar Biedrību un nodibinājuma likuma piemērošanu, tās robežas ir meklējamas Satversmē, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvencijā, citos starptautiskos cilvēktiesību dokumentos.

[190] Biedrību un nodibinājumu likums nekādā mērā nekavē un neierobežo cilvēku brīvu komunikāciju un brīvu citāda veida apvienību veidošanu. Personām ir atļauts apvienoties un biedroties, arī neregistrējoties valsts iestādēs. Taču tikko šo personu apvienība veic finanšu, saimniecisko darbību, vai citas darbības, kurām nepieciešams juridiskās personas statuss, tai jāreģistrējas. Kamēr personas, realizējot biedrošanās brīvību, nav pārkāpušas likumu, tās atrodas likuma aizsardzībā. Pienākums reģistrēt biedrību publiskā reģistrā, lai tā varētu iegūt juridiskās personas statusu, pats par sevi nav uzskatāms par biedrošanās brīvības nepamatotu ierobežojumu, ja vien personām netiek radīti šķēršļi biedrības reģistrēšanai un darbībai.

[191] Tiesības uz biedrošanās brīvību nav absolūtas. Atbilstoši Satversmes 116.pantam personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 102.pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

[192] Lai arī Satversmes 102.panta mērķis ir galvenokārt pasargāt individu no patvaļīgas valsts iejaukšanās biedrošanās brīvības īstenošanā, vienlaikus šis pants valstij uzliek arī pozitīvu pienākumu biedrošanās brīvības īstenošanā. Valstij ir jānodrošina personu apvienībai iespēja iegūt juridiskās personas statusu.

[193] Ņemot vērā, ka starptautiskie cilvēktiesību standarti un to izpratne attīstās un situācija personu brīvību un tiesību aizsardzībā un īstenošanas iespējās mainās, arī biedrošanās brīvības saturā ar laiku var izkristalizēties jauni elementi un esošās prioritātes var mainīt savu nozīmi.²²⁷

3. Ieteikumi normatīvo aktu pilnveidošanai

[194] Izteikt Biedrību un nodibinājumu likuma 7.panta pirmo daļu šādā redakcijā: „Biedrībai un nodibinājumam ir tiesības veikt saimniecisko darbību, lai sasniegtu biedrības un nodibinājuma mērķus” un izslēgt Biedrību un nodibinājumu likuma 57.panta pirmās daļas 2.punktu. Vienlaikus, lai novērstu nepamatotus konkurences ierobežojumus, būtu jāgroza likuma „Par uzņēmumu ienākuma nodokli”²²⁸ 2.panta otrā daļa, paredzot, ka uzņēmumu ienākuma nodokli nemaksā biedrības, ja to ienākumi, kas gūti no saimnieciskās darbības, taksācijas periodā nepārsniedz 500 minimālo mēnešalgu, kuru Ministru kabinets noteicis attiecīgajam laika posmam, kopsummu.

[195] Nepieciešams konkrētēt „ziedojuma” leģāļdefinīciju Sabiedriskā labuma organizāciju likumā. Ziedojumu izlietošanas kontroles īstenošanas nolūkā lēmumā par sabiedriskā labuma organizācijas statusa piešķiršanu būtu detalizēti jāizvērtē, kā konkrētās biedrības statūtos norādītais mērķis vai biedrības konkrēta darbība atbilst sabiedriskā labuma darbības būtībai.

[196] Nepieciešami grozījumi Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā, izslēdzot 176.¹pantu, jo, vērtējot tā leģitīmo mērķi kopsakarā ar faktisko situāciju administratīvo sodu piemērošanā, kā arī ņemot vērā šīs normas kā kontroles mehānisma efektivitāti, 176.¹panta regulējuma nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā ir apšaubāma.

[197] Lai sekmētu biedrību izplatību un starptautisko sadarbību un jo īpaši lai novērstu juridiska rakstura problēmas, Latvijai būtu jāpievienojas Eiropas konvencijai “Par starptautisko nevalstisko organizāciju juridiskās personības atzīšanu”.²²⁹

²²⁷ Mosse G. US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad. *Human Right Quarterly*, 1997, Vol.19, p.795.

²²⁸ Par uzņēmumu ienākuma nodokli: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 1.marts, Nr.32.

²²⁹ European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non- Governmental Organisations. <http://conventions.coe.int> Latvija nav pievienojusies.

IZMANTOTĀS LITERĀTŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

Literatūra:

1. Balodis K. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
2. Bradley A., Ewing K. *Constitutional and administrative law*. 12-th Ed. Longman, 1999.
3. Carroll A. *Constitutional and Administrative Law*. Revised Ed. Financial Times, Pitman Publishing.
4. Clayton R., Tomlinson H. *The Law Of Human Rights*. Oxford University Press, 2000.
5. Cullen H. *Freedom of association as a political right*. European Law Review. Human Right Survey, Sweet&Maxwell, 1999.
6. Eiropas parlamenta mājas lapa, http://www.europarl.europa.eu/comparl/libe/elsj/charter/art12/default_en.htm
7. *Eiropas Konstitūcija*: starptautiska līguma projekts, nav spēkā. Luksemburga: Eiropas Kopienų Oficiālo publikāciju birojs, 2004.
8. Eiropas Padomes 05.07.2002. ziņojums *Fundamental Principles on the Status of Non-governmental Organisations in Europe*.
http://www.osce.org/documents/odihr/2004/09/3665_en.pdf
9. Elliott C., Quinn F. *English Legal System*. Third Ed. Longman. 2002.
10. Gomien D., Harris D., Zwaak L. *Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*. Council of European Publishing, 1999.
11. *Grundgesetz Kommentar*. Band II. At. 6–16.a. München: Verlag C.H.Beck, 2006.
12. *Grundgesetz Kommentar Band 1, Präambel bis Art.20*. 4.Aufl. von Münch/Kunig (Hrsg.). München, C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1992.
13. *Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations*. Edited by Irish L., Simon K. (ICNL) and Kushen R. (OSI). [b.v.], International Center for Not – for – Profit Law, 1997.
14. Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995.
15. Jayawickrama N. *The Judicial Application of Human Rights Law*. Cambridge University Press, 2002.
16. Jensen J.A. *Negative Freedom of Association and Financial Contributions of Interest Groups to Political Parties*. European Public Law. Vol.11, Issue 2. Kluwer Law International, 2005.

17. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000.
18. Lazersons M. "Konstitucionālā" likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr.6.
19. Levits E. *Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām*. *Jurista Vārds*, 2006. 19.decembris, Nr.50.
20. Levits E. *Piezīmes par Satversmes 8.nodaļu – Cilvēka pamattiesības*. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1999, Nr.9-12.
21. Levits E. *Cilvēka uzskatu un biedrošanās brīvības un ierēdņa lojalitātes pienākums pret valsti*. *Juristu Žurnāls*, 1998, Nr.6.
22. Lester M. Salamon, Helmut K. Anheier, Regina List, Stefan Toepler, S. Wojciech Sokolowski and Associates *Global Civil Society. Dimensions of Nonprofit Sector*, The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD, 1999. Citēts pēc: NVO sektors Latvijā 2001/2001. Nevalstisko organizāciju centrs, 2002.
23. Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib-Lie B. *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*. Oslo: Martinus Nijhoff. 2004.
24. Michalowski S., Woods L. *German Constitutional Law. The protection of civil liberties*. Dartmouth: Ashgate, 1999.
25. Mosse G. *US Constitutional Freedom of Association: Its Potential for Human Rights NGOs at Home and Abroad*. *Human Right Quarterly*, 1997, Vol.19.
26. Neath D. *Submission to the enquiry into the definition of charities and related organizations*. <http://home.lprimus.com.au/dneath/non-profit/submission2.doc>.
27. Neimanis J., Tiļļa A., Spūle I. *Biedrības biedra rokasgrāmata*. Rīga: Aut.izd., 2005.
28. *Некомерческий сектор в регионах: новые тенденции в развитии*. Togliatti: National Lottery charities board, Prime – Art, 2001.
29. Nowak M. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. Kehl; Strasbourg; Arlington: Engel, 1993.
30. Ovey C., White R. *The European Convention of Human Rights*. Oxford University Press, 2006.
31. Pleps J. *Administratīvās tiesas procesa avoti*. *Likums un Tiesības*, 2005, Nr.9 (73).
32. Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004.
33. Pleps J., Meijere L. *Pulcēšanās brīvības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problēmas Latvijā*.

Valsts cilvēktiesību biroja pasūtīts pētījums.

34. Reid K. *A Practitioner`s Guide to the European Convention of Human Rights*. Thomson, Sweet&Maxwell, 2004.

35. Sabiedriskā labuma organizāciju reģistrs, <http://www.fm.gov.lv/sls/registrs/>.

36. Strack C. *Pamattiesības un privātās tiesības*. Getingena. Referāts nolasīts Latvijas Republikas Satversmes tiesā 2007.

37. Terihova S. *Par sabiedriskajām organizācijām*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.

38. Ziemele I. *Starptautiskās tiesības un cilvēktiesības Latvijā: abstrakcija vai realitāte*. Rakstu krājums – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.

39. Ziemele I. (zin. red.) *Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē*. Rīga: Izglītības solji, 2000.

Juridiskās prakses materiāli:

1. Satversmes tiesas 2006.gada 23.novembra spriedums lietā Nr. 2006-03-0106

2. Satversmes tiesas 2006.gada 11.aprīļa spriedums lietā Nr.2005-24-01

3. Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106

4. Satversmes tiesas 2004.gada 6.decembra spriedums lietā Nr.2004-14-01

5. Satversmes tiesas 2004.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.2004-06-01

6. Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr.2002-20-0103

7. Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03

8. Satversmes tiesas 2001.gada 3.aprīļa sprieduma lietā Nr.2000-07-0409

9. Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01

10. ECT spriedums *Ždanoka pret Latviju*, iesniegums Nr.58278/00

11. ECT spriedums *Refah Partisi (Prosperity Party) and Others v. Turkey* (2003) 37EHRR 1

12. ECT spriedums *Chassagnou v. France* (1999) 29 EHRR 615

13. ECT spriedums *Sidiropoulos and Others v. Greece* (1999) 27 EHRR 633

14. ECT spriedums *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey* (1998) 26 EHRR 121

15. ECT spriedums *Gustafsson v. Sweden* (1996) 22 EHRR 409

16. ECT spriedums *Vogt v. Germany* (1996) 21 EHRR 205

17. ECT spriedums *Sigurdur A. Sigurjonsson v. Iceland* (1993) 16 EHRR 462

18. ECT spriedums *Sibson v. United Kingdom* (1993) 17 EHRR 409
19. ECT spriedums *Ezlin v. France* (1991) 14 EHRR 362
20. ECT spriedums *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1981) 4 EHRR 38
21. ECT spriedums *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium* (1981) 4 EHRR 1
22. ECT spriedums *Schmidt and Dahlstrom v. Sweden* (1976) 1 EHRR 637
23. Komisijas lēmums *McFeeley v. United Kingdom* (1981) 3 EHRR 161

24. Lietuvas konstitucionālās tiesas 2000.gada 21.decembra spriedums <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/r001221.htm>

25. Vācijas konstitucionālās tiesas spriedums BverfGE 84, 372 (1991)
26. Vācijas konstitucionālās tiesas spriedums BverfGE 50, 290 (1979)

27. Administratīvās apgabaltiesas 2005.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.130233/2 143/AA 557-05/4.

28. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2003.gada 8.oktobra lēmums lietā Nr.SK-437. Npublicēts.

29. Par dažu sabiedrisko un sabiedriski politisko organizāciju darbības izbeigšanu: AP 24.08.1991. un 10.09.1991. lēmums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr.35

30. Latvijas Republikas Senāta Administratīvā departamenta 1934.gada 12.februāra spriedums Rīgas apgabaltiesas prokurora ierosinājumā par biedrības "Strādnieku Sports un Sargs" slēgšanu. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940) 4.sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931-1940) Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997.

31. Latvijas Republikas Senāta Administratīvā departamenta 1931.gada 13.aprīļa spriedums Strādnieku brīvdomātāju biedrības reģistrēšanas lietā. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940) 4.sējums Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931-1940) Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997.

Normatīvie tiesību akti:

1. Latvijas Republikas Satversme: LR konstitūcija. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

2. Politisko partiju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 7.jūlijs, Nr.107.
3. Sabiedriskā labuma organizāciju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 7.jūlijs, Nr.106.
4. Biedrību un nodibinājumu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 14.novembris, Nr.161.
5. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.
6. Par Eiropas Sociālo hartu: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 18.decembris, Nr.183.
7. Darba likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 6.jūlijs, Nr.105.
8. Par 1951.gada 28.jūlija Konvenciju par bēgļa statusu un tās 1967.gada 31.janvāra protokolu par bēgļa statusu: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 4.jūlijs, Nr.171.
9. Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu: LR likums. 1997. 13.jūnijs, *Latvijas Vēstnesis* Nr. 143/144.
10. Reliģisko organizāciju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 26.septembris, Nr.146.
11. Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 2.augusts, Nr.114.
12. Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 31.maijs, Nr.85.
13. Par uzņēmumu ienākuma nodokli: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 1.marts, Nr.32.
14. Par arodbiedrībām: LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991. 31.janvāris, Nr.3.
15. Noteikumi par valsts nodevu ieraksta izdarīšanai biedrību un nodibinājumu reģistrā: LR MK noteikumi Nr.308. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 20.aprīlis, Nr.61.
16. Noteikumi par pieteikumiem ieraksta izdarīšanai biedrību un nodibinājumu reģistrā: LR MK noteikumi Nr.221. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 13.aprīlis, Nr.57.
17. Finanšu ministrijas 10.11.2006. rīkojums Nr.1270, <http://www.fm.gov.lv/page.php?id=3008>
18. Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi: LR konstitucionālais likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības ziņotājs*, 1992. 30.janvāris, Nr.4.
19. Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām: LR likums. *Likumu un noteikumu krājums*, 1923. 27.jūlijs, Nr.12. Nav spēkā.
20. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: starptautiskais līgums. Stājās

spēkā 1998.gada 1.novembrī.

21. Par biedrošanās brīvību un tiesību apvienoties aizsardzību: starptautiskais līgums. Starptautiskās Darba organizācijas konvencija Nr.87. Latvija ratificēja 1992.gada 27.janvārī.

22. Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām: starptautiskais līgums. Stājās spēkā 1976.gada 23.martā.

23. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām: starptautiskais līgums. Stājās spēkā 1976.gada 3.janvārī.

24. Tiesu neatkarības konvencija: starptautiskais līgums, 13.12.1985. Nav spēkā.

25. European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations. <http://conventions.coe.int> Latvija nav pievienojusies.